

ВНЗ "НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ"

*НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ПРАЦІ І ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ*

**Суспільно-науковий проект
"Духовні цінності українського суспільства
у світлі співпраці суспільствознавства і богослов'я"
(2001-2019)**

Толерантність як цивілізаційна ознака сучасного демократичного суспільства

**XVIII
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ**

Київ 2019

УДК 082+2+3
ББК 60+86
Т 50

Розповсюдження та тиражування
без офіційного дозволу
ВНЗ "Національна академія
управління" заборонено

*Рекомендовано до друку Вченою радою
ВНЗ «Національної академії управління» (протокол № 7 від 24.09.2019 р.) і
Вченою радою «Науково-дослідного інституту праці і зайнятості
населення Міністерства соціальної політики України і НАН України
(протокол № 7 від 15.10.2019 р.)*

Редакційна колегія:

Єрохін С.А., д.е.н., професор
Баранівський В.Ф., д.філос.н., професор
Єрмошенко М. М., д.е.н., професор
Ільчук Л. І., к.політ.н., доцент
Цаплук І.В.

Відповідальний за випуск: Баранівський В.Ф.

Упорядник: Цаплук І.В.

Т 50 **Толерантність, як цивілізаційна ознака сучасного демократичного суспільства:** матеріали XVII науково-практичної конференції. – К.: ВНЗ "Національна академія управління", 2019. – 134 с.

ISBN 978-617-7386-25-3

У збірці представлені матеріали учасників XVIII науково-практичної конференції "**Толерантність, як цивілізаційна ознака сучасного демократичного суспільства**", проведеної 16 травня 2019 р. у рамках суспільно-наукового проекту "Духовні цінності українського суспільства у світлі співпраці суспільствознавства і богослов'я". Організатори конференції: ВНЗ "Національна академія управління", Науково-дослідний інститут праці і зайнятості населення Міністерства соціальної політики України і НАН України.

ISBN 978-617-7386-25-3

ЗМІСТ

Пленарне засідання

Ільчук Л.І. Соціальне призначення толерантності в Українському суспільстві (соціальна толерантність)	6
Пилипенко О.Є. Толерантність як один із дієвих чинників подолання політичної та соціальної кризи в Україні	10
Савуляк В.В. Мораль та право як регулятори відносин у соціумі. Морально-правові норми як основа толерантності в сучасному інформаційному суспільстві	13
Саух П.Ю. Полікультурна освіта: оптимізм теорії й проблематичність практичної реалізації	16
Священик Шепетьак Олег. Митрополит Андрей Шептицький і українська освіта	22

Теоретичні та практичні питання толерантності сучасного демократичного суспільства

Баранівський В.Ф. Ідеологія як фактор толерантності та єднання українського суспільства	29
Баранівський В.В., Баранівська О.В. До проблеми меж толерантності в українському законодавстві	32
Гордієнко М.Г. Моральні авторитети нації в парадигмі толерантності ...	35
Дрозач М.І. Толерантність для суспільства – ознака прогресу чи троянський кінь?	39
Завзята А.В. Кримінологічні проблеми злочинів вчинених на релігійному ґрунті	41
Кирпатенко І.О. Толерантність суспільства: за і проти на прикладі молодіжної субкультури	43
Лозниця С.А. "Політика визнання" у поліетнічних демократичних суспільствах: концепт Чарльза Тейлора та стратегії толерування	45
Маевская Л.Б. Особенности проявления исламофобии в современном мире	47
Мартиненко М.М. Про дотримання норм Конвенцій МОП (№87;98; 144;154) як складової толерантності політики соціального діалогу в Україні	55
Павлов В.Л. Філософське підґрунтя толерантності	58

Присухін С.І. Міжрелігійний діалог і принцип толерантності в контексті соціального вчення Католицької Церкви	60
Стульпінас Н.К. Толерантність – як неодмінна складова професійної підготовки працівників у соціальній сфері	63
Ткаченко Н.В. Сутність поняття "толерантність" та його актуальність в умовах сучасної України	65
Фєрьєва Н.П. Морально-правові засади толерантності суспільства у питанні суспільної небезпечності військового злочину, передбаченого ст. 405 КК України	67
Шевчук О.В., Дєточка О.Д. Поширеність релігійності серед військовослужбовців Збройних Сил України та засади релігійної толерантності	71

Толерантність в соціальних сферах українського суспільства: проблеми та шляхи їх подолання

Атракович К.О. Запобігання корупції в сучасних демократичних суспільствах: проблеми толерантності законодавства про кримінальну відповідальність	74
Барабаш Ю.Ю. Сімейні форми влаштування осіб похилого віку та осіб з інвалідністю в розвинених країнах	79
Болюбах В.В. Гендерна рівність та недискримінація за ознакою статі у сфері соціального забезпечення	82
Ботякова В.В. Ненадання допомоги хворому медичним працівником – як вияв нетолерантності	85
Владимирова В.В. Толерантність як культурний та суспільний феномен у міжособистісній взаємодії сучасного демократичного суспільства	88
Ворощук О.М. Військовий Священик (Капелан) Збройних Сил України, як Духовний наставник людини в однострої	90
Давидюк О.О. Вікова толерантність в контексті надання соціальних послуг особам похилого віку	94
Демешок О.О. Аспекти організації послуги раннього втручання в Україні	97
Звоненко О.О. Заходи кримінально-правового характеру щодо порушення правил, норм і стандартів, що стосуються убезпечення дорожнього руху	98
Карпенко М.І. Соціальна обумовленість закону про кримінальну відповідальність за військові злочини	101

Коцюба О.В., Горян О.І., Родіна Є.В. Про різносторонню толерантність українців на прикладі трьох окремих громад	104
Михайлов В.С., Єфімова В.В. Забезпечення релігійних потреб: досвід військової соціології	106
Невальонний Є.О. Зсув моральних засад толерантності українського суспільства як основне завдання інформаційно-психологічного впливу Російської Федерації	109
Нікітіна І.В. Гендерна толерантність у системі вищої освіти	113
Носіков О.М. Прикладний аспект толерантності у суспільстві: складові професійної толерантності	116
Осос П.А. Критика та толерантність як складові розвитку економічних думок	119
Панченко В.М., Рожков Є.О. Взаємодія Армії та Церкви: прояви релігійної толерантності	121
Поляк Н.О. Запровадження стандартів безпеки та благополуччя дитини як важливий елемент забезпечення захисту прав та інтересів дітей в Україні	123
Терюханова І.М. Толерантність української молоді – від теорії до практичної реалізації	126
Чернікова Д.Р. Суспільні цінності суспільства та індивідуальні цінності студентської молоді	129
Чуприк Н.В. Формування духовної культури у майбутніх фахівців права	131

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Л.І. Ільчук*

СОЦІАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ (СОЦІАЛЬНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ)

Як наголошено в Декларації принципів толерантності – толерантність особливо важлива в сучасному світі, який характеризується глобалізацією економіки і зростаючою мобільністю, швидким розвитком комунікації, інтеграції та взаємозалежності, великомасштабними міграційними процесами і переміщенням населення, урбанізацією і трансформуванням соціальних моделей. Оскільки кожна частина світу характеризується різноманіттям, ескалація нетерпимості та розбрату потенційно загрожує всім регіонам. Від такої загрози неможливо відмежуватися національними кордонами, тому що вона має глобальний характер. Толерантність необхідна у взаєминах між окремими особами, в сім'ї та громаді. У школах, університетах та осередках неформальної освіти, удома і на роботі необхідно формувати атмосферу толерантності, стосунки відкритості, уважність один до одного та почуття солідарності. Засоби комунікації здатні відіграти конструктивну роль у сприянні вільному і відкритому діалогу та спілкуванню, роз'ясненню ваги толерантності та загроз, що їх несе байдужість до проявів нетолерантності з боку груп та ідеологій. У Декларації ЮНЕСКО про раси та расові забобони проголошується, що слід вживати необхідних заходів з метою забезпечення рівності у праві на гідність та інших правах окремих осіб і груп людей. У цьому зв'язку особливу увагу слід зосередити на найменш соціально захищених групах, які перебувають у несприят-

* к.політ.н., доцент, Заслужений працівник соціальної сфери України, директор НДІ ПЗН Мінсоцполітики і НАН України

ливих соціальних чи економічних умовах, для того щоб надати їм правового та соціального захисту, зокрема в житлових питаннях та питаннях зайнятості, охорони здоров'я тощо [1].

З дня прийняття Декларації відзначається Міжнародний день толерантності у всьому світі. Його запровадили у 16 листопада 1995 році за рішенням ЮНЕСКО. Саме цього дня ухвалили Декларацію принципів терпимості. У ній йдеться про рівність усіх людей, незалежно від їхнього віросповідання, сексуальної орієнтації, етносу або кольору шкіри. Ці принципи закріпили у Загальній декларації прав людини, що проголошує неприйняття усіх форм дискримінації, недопущення геноциду і покарання за нього [2].

Та попри широке визнання принципів толерантності у світі та в Україні, всупереч повсякденній актуальності цієї соціальної норми "справи толерантності" на такі уже задовільні.

Автор звертає увагу на сутність категорії "толерантність". Сутність поняття "соціальна толерантність" характеризується смисловими відмінностями в різних мовах в **англійській мові** означає готовність і здатність без протесту сприймати особистість або ідею; у французькій мові – повага свободи іншого, його способу мислення, політичних або релігійних поглядів; в **іспанській мові** – це здатність розуміти чужі думки або ідеї; в **арабській мові** – це прощення, поблажливість, м'якість, співчуття, терпіння, прихильність до інших людей; у **китайській мові** толерантність означає прояв великодушності стосовно інших.

Поняття соціальної толерантності в Українській мові визначається виходячи з його соціальної сутності і багатоаспектності. Соціальна толерантність розглядається як характеристика соціальної взаємодії, яка проявляється у здатності встановлювати і зберігати мирними способами спільність між суб'єктами за наявності соціальних нерівностей, що її порушують. Соціальна толерантність обумовлена соціальним і соціокультурним контекстами того середовища, в якому вона сприйнята, формується і розвивається як цінність, культурна норма і принцип діяльності.

Розглядаючи толерантність в історичній ретроспективі наведемо декілька прикладів. Французький філософ Мішель Монтень у книзі "Про мистецтво жити гідно" розвивав ідею про те, що гармонію особистості і свободу душі покликани охороняти терпимість, здоровий глузд, розумне почуття міри.

Дж. Локк, до глибини душі вражений наслідками кривавих переслідувань французьких протестантів – гугенотів, вимушених покинути Францію в XVII столітті, відстоюючи ідею про свободу совісті, відзначав,

що вдячність громадян, яким дозволено жити за велінням їх совісті, виражається лояльністю по відношенню до терпимої (толерантної) держави. Він інтерпретував поняття "інакшість", виклав ідеї толерантності в книзі "Послання про віротерпимість".

У XVIII столітті французький філософ і просвітитель Вольтер, виступаючи проти релігійного фанатизму і забобонів, розвивав ідеї соціальної толерантності. Саме йому приписують авторство фрази, яка в повній мірі відображає сутність соціальної толерантності: "Я не згоден з тим, що ви говорите, але пожертвую своїм життям, захищаючи ваше право висловлювати власну думку". Г. Л. Бардієр вважає, що слід розмежовувати поняття "толерантність", "моральна індиферентність" (байдужість, відсутність інтересу), "моральний релятивізм" (влаштує все). Є. Головаха, Н. Паніна, С. Рязанова надали розгорнуту картину національної толерантності та ідентичності українського суспільства, яка має базуватися, саме на толерантності, оскільки остання унеможлиблює "війну всіх проти всіх", скеровує соціальні взаємодії на діалогові форми [3].

Щодо принципів соціальної толерантності то потрібно наголосити на тому, що принцип толерантності проголошує, що право на висловлювання всього різноманіття політичних поглядів (в т. ч. й помилкових, осуджуваних), так само як і обґрунтування права на такі висловлювання, принципово важливіші за оцінку останніх, з точки зору їх істинності чи хибності, тому що може включати таку оцінку, але не вичерпуватися нею. Принципи соціальної толерантності закладені в основу політичних процедур у суспільстві, метою яких є: забезпечення гарантій плюралізму політичних суб'єктів і відносин між ними (багатопартійність, поділ влади, існування політичної опозиції, меншин, гарантії їхніх прав, множинності політичних інститутів тощо); протидія формуванню і збереженню політичних систем, заснованих на принципах тоталітаризму та його складових (авторитаризм, деспотизм, фанатизм тощо).

Таким чином, як політичний принцип соціальна толерантність нерозривно пов'язана з існуванням свободи у суспільному житті і є фундаментом демократичного суспільства.

Соціальна толерантність призвана виконувати наступні функції: соціально-інтеграційна функція; ідентифікаційна функція; гуманітарна функція; функція групо утворення. Виділяють наступні сфери толерантності: гендерна; вікова; освітня; міжнаціональна; расова; релігійна; соціальна; маргінальна тощо. Соціальна толерантність передбачає терпиме ставлення до соціального розшарування в суспільстві, терпиме ставлення до представників різних соціальних верств.

Згідно дослідження USAID (Агентство США по міжнародному розвитку) загальноукраїнський показник соціальної толерантності складає 4,9 бали із 10. Це доволі високий показник за даними 2018 року (за виключенням АРК та окупованих територій Луганської і Донецької областей).

Розглядаючи проблему соціальної толерантності, дослідники обговорюють питання щодо меж толерантності, які можуть бути різні в залежності від типів культури і суспільства. К. Поппер сформулював "принцип терпимості", згідно з яким слід проявляти терпимість до всіх, хто сам є стриманим і не проповідує нетерпимість. Межі толерантності в суспільстві визначаються необхідністю збереження цілісності системи, стійкості і відтворення соціальної системи, дотримання прав людини.

Протилежна сторона толерантності є інтолерантність. Будь-які прояви інтолерантності мають у своїй основі почуття переваги одного (одних) індивіда над іншим (іншими). У широкому сенсі інтолерантність передбачає негативні, агресивні прояви, спрямовані проти когось, чий спосіб життя, погляди, особистісні або культурні особливості викликають несхвалення або неприязнь. Інтолерантна особистість або група особистостей вважає себе краще, вище, розумніше тих, проти кого спрямовані стріли їх нетерпимості.

На сьогодні досить активно обговорюються проблеми інтолерантності в українському соціумі, не є виключенням і навчальні заклади. Наприклад, **булінг у навчальних закладах**. Дискримінація дітей проявляється у явищі булінгу у навчальних закладах. Відповідно до опитування проведеного в Україні у лютому 2017 року, 67%, тобто дві третини дітей протягом останніх трьох місяців зіштовхувались з переслідуваннями. При цьому 24%, тобто кожна четверта дитина, за цей же період, ставали жертвами булінгу. За даними дослідження, в Україні 80% дітей до 15-ти річного віку зіштовхувались з проявами цькування – чи як спостерігачі, чи як жертви, чи як ініціатори переслідувань. І близько 8% є хронічними жертвами, тобто піддаються булінгу декілька разів на тиждень. **Сімейне насилля** кількість звернень щодо насильства в родині майже не змінюється протягом кількох останніх років: у 2016 році – 95 322 звернення від дорослих осіб та 821 звернення від дітей, у 2017 році – 95 706 від дорослих та 539 від дітей. У 2013-2018 роках 90% тих, хто звертався щодо насильства в сім'ї до органів держави, – це були жінки, чоловіки та діти. **Мобінг** – (від англійського mob – натовп) – психологічні утиски, переважно групові, працівника з боку роботодавця або інших працівників, що включають в себе постійні негативні висловлювання, постійну критику на адресу працівника, його соціальну ізоляцію всередині організації, виключення з його службових дій соціальних контактів, поширення про працівника завідомо неправдивої інформації.

Висновки. 1. Визначені у Конституції України завдання по створенню демократичної, соціальної, правової держави передбачають формування суспільства, в якому основними принципами взаємовідносин між різними класами, соціальними групами, індивідами тощо повинні бути не конфронтація й нетерпимість, а соціальна гармонія та толерантність.

2. Поняття толерантності має конкретно-історичний і сучасний соціальний виміри. В умовах дефіциту соціальної рівності актуалізується соціальна толерантність, яка передбачає такий спосіб комунікацій між індивідами і групами, який за наявності відмінностей, що провокують нерівності, сприяє реалізації гуманних стратегій і практик на основі соціального діалогу.

3. Соціальна толерантність проявляється через функції, реалізація яких свідчить про рівень толерантності у конкретному соціумі.

4. Активна толерантність – це не просто відсутність ворожості, агресії, а й зацікавлене ставлення до людей іншої національності та іншими поглядами, схвалення самого факту їх існування, прагнення їх зрозуміти та знайти спільну мову.

5. Соціальний клімат багато у чому визначається толерантністю суспільства, яке, нажаль, не стає гуманнішим. Взаєморозуміння у багатьох сферах діяльності рятує світ від його знищення, що знов-таки залежить від окремого індивіда, якому притаманна як толерантність, так й інтолерантність.

1. Декларація принципів толерантності. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://don.kyivcity.gov.ua/files/2014/2/10/Deklaracija-tolerantnosti.pdf>

2. Міжнародний день толерантності. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.

3. Хижняк О.В. Соціальне призначення толерантності / О.В. Хижняк // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. Вип. 3: Збір. наук. праць. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. С. 41-55.

О.Є. Пилипенко*

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ОДИН ІЗ ДІЄВИХ ЧИННИКІВ ПОДОЛАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ КРИЗИ В УКРАЇНІ

На сьогоднішній день в Україні накопичилась значна кількість соціальних і політичних проблем. Військово-політичний конфлікт на Сході України і в Донбасі, тотальна корупція, бідність переважної більшості насе-

* д.і.н., професор кафедри гуманітарних дисциплін Національного університету харчових технологій

лення, жебрацький стан пенсіонерів та незахищених верств громадян – це їх неповний перелік. Всі ці проблеми накопичувалися в країні протягом багатьох років і врешті-решт призвели до Революції гідності 2013-2014 рр. Після революції застосовувалися різні методи врегулювання соціальної нерівності і напруги в суспільстві. Застосовувався навіть силовий метод боротьби під час антитерористичної операції в Донецькій і Луганській областях. Всі ці заходи виявилися в різній формі ефективними.

Напередодні виборів Президента України і народних депутатів до Верховної Ради України суспільство стоїть перед невизначеністю і стурбованістю за своє майбутнє. Чимало зроблено для духовної та політичної консолідації суспільства. Українська православна церква стала повністю незалежною. Розпочато проведення ключових реформ: судової, медичної, місцевого самоврядування тощо. Але на сьогоднішній день в українському суспільстві не вистачає політичної культури і толерантності. Саме на цьому аспекті ми і зосередимо увагу.

Вітчизняні вчені дають різні визначення толерантності. Але більшість сходиться в тому, що толерантність є основою спілкування цивілізованих людей і тісно пов'язана з культурою і традиціями народу. Дослідники виділяють такі її ознаки, як: повага до іншої людини та проявів різних культур, систем поглядів і переконань; терпимість до слабкості інших, розширення власного досвіду та критичний діалог;

Вчені виділяють такі складові толерантності:

- аксіологічна (цілісні установки, які забезпечують толерантність особистості);
- інструментальна (забезпечення вміння особистості);
- якісна (регламентує якість особистості);

В епоху глобалізації, розвитку інноваційних технологій, соціальної мобільності – толерантність є основою спілкування людей. Основними критеріями толерантності є терпимість, комунікабельність, соціальна активність, компетентність, особиста відповідальність кожної людини, Свобода політичної акції неодноразово використовувалась для того, щоб підірвати демократичний лад. Демагогія і акції політичних організацій часто пригнічують гідність громадян і загрожують стабільності політичного режиму. Навіть найбільш терпимі суспільства обмежують свободу акції політичних груп. Коли плюралістичний баланс суспільства порушує криза, держава має терміново втрутитись, відновити порядок, навіть примусово.

За демократичною системою цінностей стоїть прагнення до свободи і творчості, до утвердження динаміки і розвитку. Питання лише в тому, коли держава має звертатись до "інтолерантності" в своїй політиці для

створення або підтримки умов формування терпимої суспільної атмосфери. Ризик зловживання державними органами інтолерантністю присутній завжди. За сучасних процесів глобалізації деякі демократичні норми, такі як права та свободи людини, виходять за рамки національного суверенітету. Їх захист – вже міжнародна справа, а її незмінною складовою є інтолерантне відношення до тих, хто ці правила, норми та цінності порушує.

Толерантна демократична держава неможлива без толерантних громадян. Для держави толерантність ідентифікується як принцип керівництва та засіб управління, для народу – як громадянська чеснота, одна з важливих складових політичної культури. Під чеснотою розуміється здатність і готовність особистості здійснювати добро, а в даному випадку – це усвідомлення і добровільне дотримання терпимості як громадянського обов'язку. На рівні окремої особистості толерантність полягає у прояві готовності прислухатися до точки зору політичних супротивників та в прагненні переконати їх. Взаємозалежність даних форм толерантності проявляється в тому, що сформованість особистісної та групової терпимості залежить від рівня розвитку і функціонування інститутів громадянського суспільства, свободи засобів масової інформації, правової та політичної культури населення, тобто саме від державної терпимості.

Таким чином, толерантність не є універсальним явищем для всіх суспільств. Зміст і межі терпимості відрізняються не лише в історичному аспекті, але й в залежності від культурних традицій, стабільності суспільства і багатьох інших факторів. Адже в одній політичній ситуації індивід здатний проявити високий ступінь терпимості, а в іншій – мати зовсім іншу мотивацію до дій. На сьогоднішній день Україна є полі етнічною країною. Для успішної інтеграції до Європейського Союзу їй потрібно вирішити ряд завдань. Серед першочергових і невідкладних є:

- забезпечення вільного розвитку культури національних меншин;
- визнати унікальність та самобутність етнокультурних груп;
- досягти міжконфесійної співпраці;
- розвивати міжетнічний діалог;
- усвідомити культурну різноманітність світу і своє місце в ньому.

Можна резюмувати, що Україні належить зробити багато роботи.

1. Пірен М.І. Толерантність – дієвий чинник злагоди та консолідації в сучасному українському суспільстві // Вісник НАДУ. № 2. 2015. С. 52-56.
2. Тарасюк Л.С. Проблема культури толерантності в сучасному суспільстві / Л.С. Тарасюк // Гкманітарний часопис. 2013. № 1. С. 39-44.
3. Сприяння поширенню толерантності у полі етнічному суспільстві / О. Майборода, Р. Чагалов, Т. Пилипенко. К.: Фонд Європа XXI, 2012. 312 с.

4. Савич І. Підходи до класифікації толерантності в політичній сфері // Український науковий журнал "Освіта регіону. Політологія і психологія комунікації". №4. 2016.

В.В. Савуляк*

МОРАЛЬ ТА ПРАВО ЯК РЕГУЛЯТОРИ ВІДНОСИН У СОЦІУМІ. МОРАЛЬНО-ПРАВОВІ НОРМИ ЯК ОСНОВА ТОЛЕРАНТНОСТІ В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Мораль і право – це чинники, історичне існування яких традиційно пов'язане як з упорядкуванням, організацією та регуляцією відносин між людьми в суспільстві, так і зі створенням та впровадженням нових механізмів соціальної взаємодії, які безпосередньо спрямовані на оптимізацію і раціоналізацію діяльності соціальних суб'єктів в цілому.

Для Української держави, яка затверджує себе в світі самостійних і рівноправних держав, що звернулися до нових напрямків у політиці, економіці, міжнародному праві, концептуальний аналіз моралі і права потребує більш детального дослідження задля формування правильної стратегії розвитку в обраному напрямку на шляху євроінтеграції та закріплення у суспільстві проведених демократичних реформ.

На етапі соціально-політичної трансформації в Україні проблема взаємозв'язку моралі і права збагачується новаторськими ідеями вчених, зокрема, О.С. Васильєва, О.Б. Венгерова, Д.В. Дюжева, Б.С. Ебзєєвої, О.Г. Лук'янової, В.О. Лучина, К.Х. Момджяна, В.М. Розіна, О.Ф. Скакун, В.Г. Стрекозова, В.М. Хропанюка, М.В. Цвіка, О.Ф. Черданцева. Також особливої уваги заслуговують дослідження взаємозв'язку моралі, демократії, політики і права, що проведені такими науковцями як: О.І. Абрамовим, К.С. Гаджієвим, І.Д. Демаковою, Б.Г. Капустініним, М.О. Капустіною, Д.А. Керімовим, О.С. Кравцовим, Д.В. Мироновим, М.Ф. Новосадовим, Л.Г. Удовикою, О.Г. Фроловою, Н.Л. Шеховською.

У ході дослідження сучасного поняття "право" встановлено, що в наш час існує багато розумінь цього феномена. С.С. Алексєєв через філофізацію спробує обґрунтувати праворозуміння. В.М. Кудрявцев і В.Ф. Черданцев вважають, що ефективним напрямком є прагматичний підхід, В.С. Нерсисянц обґрунтовує відмінності між правом як суспільним явищем життя і законом як формою його вираження. На основі аналізу та узагальнення їх поглядів можна виділити в праві специфічну ознаку, яка

* аспірант кафедри Кримінального права, кримінології, цивільного та господарського права ВНЗ "Національна академія управління", м. Київ.

відрізняє його від інших соціальних регуляторів – це формальна рівність, яка в юридичній сфері постає у вигляді абстрактного вираження справедливості. Домінанта правового поля – незмінна спрямованість на свободу людей, їх активність та творчість. Насущною проблемою періоду глобалізації є піднесення уявлень про право до рівня загальнонаціональної ідеї. Стрижнем такої трансформації нарівні з гуманістичною спрямованістю права можуть стати законність і правопорядок як найближчі і цінні для людства.

Однією із універсальних цінностей суспільства сьогодні визнається толерантність. З огляду на феномен соціально-політичного плюралізму, ми визначаємо її як сформований і затребуваний демократичним устроєм принцип орієнтації політичної дії на дотримання основоположних прав і свобод, повагу до інакшості іншого, солідарності у найвищих цілях та інтересах і свідомого пошуку компромісів, як особливу в морально-вольовому плані, соціально і культурно упорядковану, надситуативну поведінку несхожих між собою суб'єктів у ситуації взаємодії, в якій відбиваються об'єктивні суспільні очікування та уявлення про оптимальну її модель відповідно до ідеалів рівності, людяності, справедливості.

В умовах актуалізації потреби у змінах у суспільстві, впровадження котрих стало ключовим чинником його інноваційного розвитку, толерантність набуває особливого значення як засіб легітимації нових ідей, цінностей, -соціокультурних і духовних практик.

На думку П. Фролова, однією з перших жертв у цьому процесі перегляду цінностей стає мораль. "Мораль такого суспільства вирізняється "хаотизацією" цінностей, розхитаністю їх колишньої ієрархії, багатозначністю зв'язків між цілями, засобами та результатами вчинків, специфічним набором і розкладом цінностей, власною стилістикою моральної практики, а також специфічною риторикою, яка, з одного боку, проголошує ідею толерантності щодо можливих пропорцій і комбінацій різних норм і цінностей, а з іншого – наголошує на девальвації ролі інститутів моральних авторитетів, забуття самої мови добродійності та пороків, її каналізацією і примітивізацією" [1].

В інформаційному суспільстві нова мораль не замінює попередні її типи, а певним чином "надбудовується" над ними, набуваючи особливих способів співіснування. Актуальною залишається потреба суспільства в універсальних моральних нормах, однак її досягнення здійснюють за рахунок аксіологічного плюралізму. Більшість сучасних філософів аксіологічно нейтрально оцінюють інформаційне суспільство. Це пов'язано з тим, що тенденції розвитку інформаційного суспільства досить суперечливі та невизначені. Вони розвиваються у двох напрямках: "Мережеве суспільство може стати як високо організованим людським "мурашником", де

значення індивідуального рішення зводиться до нуля, так і царством найвищої свободи індивіда. Окрім цього, знеособлену та суперіндивідуалістичну соціальні перспективи можна реалізовувати паралельно" [2].

Нові ціннісні орієнтації, що формуються в інформаційному суспільстві кардинально відрізняються від традиційного морального світу. Порівняно з традиційним суспільством, для людини інформаційної епохи значущості набуває самореалізація, а використання нових технологій сприяє значному розширенню людських можливостей, формуванню незалежності, винахідливості, кмітливості та практицизму. Разом із тим, людина свідомо може здійснювати негативні вчинки, не відчуваючи необхідності в моральному схваленні з боку оточуючих і не боячись осуду. Так, однією з проблем, яка потребує морально-правового осмислення постає домінування публічності та втрата цінності конфіденційності. У праці "Втрачена анонімність приватного життя" відомий італійський культуролог У. Еко зазначає, що головним абсурдом сучасного суспільства стала добровільна відмова від приватності на межі патології й ексгібіціонізму [3, с. 156].

Науково-технічний розвиток і стан суспільної моралі постійно віддаляються один від одного, що може мати загрозливі наслідки. Професор О. Г. Данильян пов'язує сучасну кризу моралі з "гіпертрофованим технічним розвитком людства та безконтрольним і хаотичним зростанням інформації в сучасному суспільстві" [4, с. 21]. Деградація духовного світу на тлі технічного прогресу засвідчує, що "інформаційне суспільство не є безпроблемною й позитивною реальністю, про яку говорять його апологети, а розкриває новий рівень моральної безвиході й суперечностей, яких не знали попередні епохи" [4, с. 22].

На взаємозв'язок між розвитком інформаційних технологій і поглибленням моральної кризи звертає увагу Н. В. Кушакова-Костицька: "Висока технологічність сучасного інформаційного обміну поступається ще вищим темпам моральної та духовної деградації, які супроводжують процес розвитку інформаційного суспільства" [5, с. 278].

Як справедливо зауважує А. Гусейнов, на визнанні принципової суперечливості моральної природи людини базуються різні практичні стратегії щодо впливу на її поведінку. Сучасні західні демократії, насамперед їх політико-юридичні інститути, виходять з припущення, що людина є істотою вільною і у межах своєї свободи здатною до агресії, до насилля щодо інших людей. Сама ідея рівності людей, що втілилася в практиці прав людини, підспудно свідчить, що кожна людина може виявляти і шляхетне, і низьке [6, с.76]. При цьому кожна означатиме і того, хто оцінює інакшість іншого, і того, чия інакшість оцінюється. Толерантність у такому разі виступає як своєрідна презумпція лояльності та компліментарності до

всіх учасників соціальних взаємодій, що не лише стимулює прояв ними властивих їм тією чи іншою мірою позитивних якостей, але й несе в собі цілком самостійний гуманістичний заряд для всієї сукупності суспільних відносин.

Хоча толерантність не є абсолютною моральною цінністю, універсальною на всі часи і для умов усіх культурно-цивілізаційних утворень, вона несе в собі значний життєстверджуючий потенціал людинолюбства, поваги до прав і свобод, ідеалів рівності і творчого оновлення. Завдяки толерантності кожен має більше шансів не тільки на упорядкування власного життя, але й на співучасть в організації суспільних справ. Індивід може, як істота духовна, згідно з її цінностями чинити самостійно і вносити необхідні корективи у свою поведінку і відчувати від реального зміцнення гуманістичних начал у соціальних взаєминах, від позитивних конструктивних її наслідків для суспільства загальне моральне задоволення. В цьому сенсі можна говорити про наявність моральних засад толерантності.

1. Фролов П. Стан і тенденції розвитку суспільної моралі в інформаційному суспільстві / П. Фролов // Соціальна психологія. 2007. Спецвип. С. 37-43.
2. Беляева Е. В. Индивидуальный и коллективный субъекты морали в эпоху глобализации [Электронный ресурс] / Е. В. Беляева // Філософські проблеми гуманітарних наук. Режим доступа: <http://www.info-library.com.ua/books-text-11586.html>.
3. Эко У. Утраченная укромность частной жизни / У. Эко // Полный назад! "Горячие войны" и популизм в СМИ. М. : Эксмо, 2007. 592 с.
4. Данильян О. Г. Моральні проблеми інформаційного суспільства / О. Г. Данильян // Інформаційне суспільство і держава: проблеми взаємодії на сучасному етапі : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 26 жовт. 2012 р.). Харків : НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, 2012. С. 21-24.
5. Кушакова-Костицька Н. В. Національна ідентичність як психологічна проблема особистості в інформаційну добу / Н. В. Кушакова-Костицька // Юридична психологія та педагогіка. 2009. № 2. С. 276-283.
6. Гусейнов А.А. Этика ненасилия // Вопросы философии. 1992 № 3. С. 72-81.

П.Ю. Саух*

ПОЛІКУЛЬТУРНА ОСВІТА: ОПТИМІЗМ ТЕОРІЇ Й ПРОБЛЕМАТИЧНІСТЬ ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Проблема міжкультурної взаємодії перебуває сьогодні в центрі уваги не лише політиків, філософів, культурологів, а й широкої педагогічної спільноти. У зв'язку з цим в багатьох країнах світу необхідність полікуль-

* д.філос.н., професор, член-кореспондент, Академік-секретар відділення вищої освіти Національної академії педагогічних наук України.

турної освіти і виховання стає стратегією особливої ваги. В численних документах ООН, ЮНЕСКО, Ради Європи акцентується, що однією із найважливіших функцій сучасної освіти – є завдання навчити людей жити разом, допомогти їм перетворити зростаючу взаємозалежність держав і етносів в усвідомлену солідарність. З цією метою освіта має сприяти тому, щоб, з одного боку, людина усвідомила своє коріння і тим самим могла визначити власне місце, яке вона посідає у світі, а з іншого – прищепити їй шанобливе ставлення до інших культур.

Але слід відверто сказати, що незважаючи на важливість проблеми та розробленість її окремих аспектів у світовій педагогічній теорії і практиці до сьогодні не існує якоїсь цілісної концепції полікультурної освіти. Хорватський культуролог Саніна Драгоевич, підсумувавши напрацювання з проблем міжкультурної взаємодії суб'єктів освітнього процесу, зазначає, що сьогодні у світі існує принаймні чотири основних концепції полікультурної освіти:

(1) *Власне мультикультуральна освіта*, яка зосереджує увагу не на міжкультурному обміні та взаємовпливі, а на збереженні культури існуючих етнічних меншин;

(2) *інтеркультуральна освіта*, спрямована на забезпечення активного, позитивного діалогу культур, їх взаєморозуміння та взаємозбагачення;

(3) *транскультуральна освіта*, що орієнтується на систему цінностей, яка формується на наднаціональному (транснаціональному) рівні;

(4) *культурапльоралістична освіта*, стрижневою ідеєю якої є повага і підтримка усіх існуючих у суспільстві культурних потреб та способів життя (не лише культур етнічних, мовних, релігійних, а й регіональних, корпоративних, статевих тощо) [2].

Кожна із цих концепцій переслідує благородну мету, але жодна не спроможна повною мірою забезпечити реалізацію архіважливої формули сучасності: "єдність світу та розмаїття культур". Адже успішність її вирішення багато в чому залежить від того, наскільки вдало формується баланс між полюсами цієї формули. Чому я так вважаю? По-перше, в більшості із цих концепцій культурна ідентичність неминуче співвідноситься із національною ідентичністю. Тут нація потрапляє в тенета транснаціональності або ультраціональності, а культура – в ситуацію полікультурності, що обумовлює обмеженість цих концепцій. По-друге, поза увагою в них залишається те, що ідентичність сьогодні характеризується значною динамічністю, множинністю й контекстуальністю. Сьогодні відбувається, так би мовити, "ускладнення механізмів ідентифікації" [6 с. 41]. Ідентичність це не властивість, притаманна людині від народження, а процесуальність

і свобода індивідуального вибору. А це означає, що успішною може бути така концепція полікультурної освіти, яка ґрунтується на впровадженні ідей поваги до кожного індивіда як самоцінності. Глобальна культура і культура трайбалізму, на концептуальних засадах яких побудовані існуючі концепції, неспроможні подолати нелюбов до інакшості, бо не сповідують цінності окремого індивіда як найвищої земної цінності. "Глобалізм і трайбалізм – справедливо зауважує Бенджамін Барбер – розривають сучасний світ" [1, с. 432].

1. Модель міжкультурної взаємодії суб'єктів освітнього процесу та методологічні стратегії полікультурної освіти.

Архітектоніка полікультурної освіти має бути побудованою на антрополого-культурологічній матриці, яка спрямовує освітній процес на діалог з культурою людини як її творцем і суб'єктом, здатним до культурного саморозвитку. Сучасна людина знаходиться на "межі" культур, взаємодія з якими вимагає від неї діалогічності, розуміння, поваги до культурної ідентичності інших людей. І йдеться тут не про етнічні групи, нації, релігії, а про конкретних їх представників. Адже не важко зрозуміти, що дружать не народи, а люди, які їх репрезентують. Тобто, сучасна модель полікультурної освіти має бути спрямованою на людину і орієнтована на культуру, бути культурологічною. Її мета – людина, яка пізнає й творить власний культурний світ шляхом діалогічного спілкування із внутрішнім і зовнішнім культурним середовищем. Міжкультурна комунікація, побудована на цій життєдайній основі, зумовлює особливе комунікаційне поле смислового перетину. У процесі спілкування з "Іншим" і його культурою проявляється взаємодія індивіда із соціально певними ролями, цінностями, нормами і звичаями, установками та очікуваннями, які особистість повинна вибирати і репродукувати щоб досягти ідентичності в складному процесі взаємного визнання. Соціальний запас знань, отриманий людиною в процесі міжкультурної комунікації, виступає умовою прийняття і розуміння "Іншого", спілкування з ним та надає в її розпорядження схеми типізації, необхідні для більшості щоденних справ повсякденного життя, і як наслідок, обумовлює формування її особистісного "Я" на основі балансу між індивідуальною й громадянською ідентичністю. Звісно, це в жодному випадку не деформує національної ідентичності.

А це означає що модель полікультурної освіти має ґрунтуватися, по-перше, на принципах діалогічності, відкритості і толерантності. Сьогодні ми маємо навчити людину цінувати багатоманіття культур й здійснювати це радше шляхом діалогу, аніж синтезу, в якому прихована небезпека втрати можливостей для їх подальшого розвитку. А головне, через діалог

ми отримаємо можливість здійснювати реальну взаємність, і разом з тим маємо можливість уникнути "панування – підкорення" (Ж. Дерріда), негативні наслідки якого є такими очевидними сьогодні. По-друге, вона має спиратись на особистісно-центричний принцип, який орієнтує не на штучну консервацію способу життя того чи іншого народу, а дає кожному індивідові (а не тільки народові загалом) право на вільне культурне самовизначення. Культура чим далі, тим більше розвиватиметься у напрямку вже не стільки національних, скільки індивідуальних відмінностей та особливостей, що живляться культурними надбаннями усіх народів світу. Хоч би як комусь не хотілось сьогодні расової, культурної чи релігійної "чистоти", ми приречені у майбутньому жити в "єдиному домі", заклавши фундамент життєдайного міжкультурного співіснування.

Для того щоб ця модель полікультурної освіти була життєдайною, вона має будуватись, на моє переконання, на таких, принаймні п'ятьох важливих методологічних стратегіях. Перша: опертя на націоконсолідуючі цінності. Розуміння цінностей різними етнічними групами може відрізнятися і часто досить суттєво. Але в тканині духовності, як відомо, завжди існують значущі для усіх цінності, які не тільки не викликають суперечностей між представниками різних національностей, а й знаходять серед них розуміння і підтримку. Такими націоконсолідуючими цінностями, мають бути саме ті, в яких стверджуються визначальні для більшості загальнокультурні цінності як, наприклад, відраза до несвободи, захист гідності і прав кожної людини, прагнення до самореалізації тощо (які, до речі не піддаються часовій ерозії). Лише на цій основі можуть вибудовуватися механізми смислової доповнювальності, взаємного обміну цінностями й порозуміння. Від ефективності реалізації яких залежить здатність людства стати дійсною людською спільнотою, об'єднаною не лише спільністю глобальних небезпек, але й спільністю солідарних дій і спільним смисловим полем, яке можна було б назвати глобальним світоглядом.

Другою методологічною стратегією полікультурної освіти має стати критично-аналітичне відношення до культурно-історичної пам'яті як репрезентативної форми дійсності. Культура як світ нашого існування пронизана пам'яттю, що органічно вплітається в тканину сучасності. Будь-яка соціокультурна трансформація (а саме таку ми переживаємо сьогодні) пов'язана зі зверненням до минулого. Кожне таке звернення збагачує сучасність, по-своєму розуміє її, формуючи необхідне підґрунтя для руху вперед. Звернення кожного народу до свого національного минулого, якщо воно не було зумовлене прагненням відмежуватися від інших народів та їх культурного досвіду, було плідним, оскільки збагачувало, урізноманіт-

нювало, розширювало його власні культурні обрії. Але не слід забувати, що некритичний й занадто прискіпливий погляд в глибини історії часто-густо негативно впливає на процес міжкультурної взаємодії, "створює умови для деформацій історичної пам'яті та спокуси для відповідних національно-культурних манівців" [4, с. 140]. Надмірне захоплення минулим, його ідеалізація, спроба будувати життя в стилі "Future in the Past" (майбутнє в минулому) є небезпечною політико-культурною стратегією.

Третьою цінною методологічною стратегією полікультурної освіти має бути викорінення культурно-етнічного нарцисизму, який обумовлює культурно-освітню ізоляцію. Нажаль більшості сучасних концепцій полікультурної освіти (що практикуються) є характерною, так би мовити, західна політкоректність, якій властива консервація "колоніального погляду білої більшості" [3, с. 123]. Мені здається, що ця політкоректність несе дуже репресивну доміанту нав'язування певних стандартів. Ключова метафора цих стандартів – це метафора не Іншого, а метафора меншин. Меншинами ніби милуються. А це милування і є консервуванням, воно тісно пов'язане із нарцисизмом. Нарцис не бачить іншого, існують лише його проєкції, проєкції його власної культури. В ефективній освітній взаємодії важливо розуміти, бачити і чути не меншого, а Іншого. Якщо ми не бачимо Іншого, тоді культивуються умови для продукування центру і периферії. На цій основі не може бути ефективної полікультурної освіти. Сьогодні Інші, до цього часу не домінуючі або ж маргіналізовані культури домагаються рівноправного місця за круглим столом світу. Вони амбітні і динамічні, мають сильно розвинуте почуття власної гідності і власної цінності. Незважаючи на те, що різні культури мають далеко не однакові можливості за впливом, кожна із них не бажає, щоб її просто терпіли. Будь-яка культура розглядає свої базові цінності як універсальні (якщо вона перестане це робити, то просто зникне як самостійна культура!). Вона хоче, щоб з нею рахувалися. Толерантність – це, звичайно, цінність, але цінність проміжна. Ніхто не бажав би, щоб його суто "толерували", лише терпіли [5, с. 21]. Тому ці Інші культури не сприймають й не можуть сприймати так званої "позитивної дискримінації" (тобто намагання створювати для периферійних культур певні пільги і преференції). Такі мультикультурні практики, ніби переслідуючи мету відновлення соціальної справедливості, виступають не лише гальмом міжкультурного взаєморозуміння, але й деформують глобальний контекст розробки освітніх стратегій.

Четвертою методологічною стратегією полікультурної освіти з її акцентуацією на культурних відмінностях, посиленою культурочутливістю має стати індивідуалізація навчання. За цієї умови освіта по-

стає як стан відкритих можливостей для самореалізації особистості. В сучасній освіті усі учасники освітнього процесу повинні стати "трансгресорами": і викладачі, і школяри, і студенти. Акт трансгресії означає подолання межі між можливим і неможливим, вихід за межі свого культурно-смыслового поля, і таким чином наближення до розуміння Іншого. У результаті трансгресії створюються спільні когнітивні поля, де відбувається взаємне порозуміння, перевизначення знаків, демістифікуються стереотипи і утворюються зони толерантності.

Й, нарешті, *п'ятою важливою фундаментальною стратегією полікультурної освіти є поєднання теорії і практики*. Зв'язок між проектами полікультурної освіти і політикою держави є дуже важливим для забезпечення рівності й справедливості для різних груп населення. Замість того, щоб робити вигляд, що освіта є ізольованою від політики, полікультурна освіта має поєднувати навчальні матеріали і процеси із імперативами демократичного суспільства. Вона може бути лише тоді успішною, коли розширює права і можливості людей та трансформує суспільство. Участь учасників процесу полікультурної освіти в діяльності соціальних рухів, волонтерських об'єднань, недержавних організацій допомагає зрозуміти себе та Інших краще, подивитися на речі очима інших людей. Поєднання теорії з практикою, знання з діями дає можливість на власному досвіді відчути шляхи впливу суспільства на людей та відчути взаємозв'язки таких культурних ідентифікаторів, як раса, національність, релігія, гендер, сексуальна орієнтація, соціальний клас, мова, (не) дієздатність, вік і багато інших, в режимі реального життя.

Звісно така модель може стати реальною політикою міжкультурної взаємодії суб'єктів освітнього процесу за умов (1) сформованості "ядра" титульної нації й розвиненого громадянського суспільства; (2) стрункої нормативно-правової бази, яка відповідає соціокультурним запитам населення й вибудована на демократично-егалітарній політиці держави; (3) удосконалення навчальних програм початкової, середньої та вищої освіти й поповнення навчальних планів такими дисциплінарними курсами як "міжкультурна комунікація", "етнопсихологія", "педагогіка співробітництва", "громадянська освіта", "народознавство" тощо; (4) створення підручників та вдосконалення існуючих, виключивши будь-які прояви пропаганди національної або культурної вищості та розпалювання ксенофобії; (5) впровадження нових методів навчання, що базуються на практико-орієнтовальній діяльності (інформаційно-пошуковій, регулятивно-спонукальній, культурно-ролевій, партнерсько-міжкультурній тощо).

Звісно, в будь-якому полікультурному суспільстві конфлікти були й будуть. Соціальне життя, міжкультурна взаємодія не можуть бути абсо-

лютно безконфліктними. Але в здоровому соціумі побудованому на так званому управлінні конфліктами, енергія конфлікту не накопичується, оскільки існують механізми, які гармонізують інтереси усіх груп населення і здійснюють інтеграцію соціуму. Думаю, одним із цих найважливіших і найефективніших механізмів може стати запропонована модель полікультурної освіти.

1. Barber B. *Fihand vs. Mc. Word: how Globalism and Tribalism are Reshaping the wored.* New York: Ballantiwe, 1996.
2. Гриценко О.А., Гончаренко Н.К., Мягка Є.А. Українські типології меншин // [Електронний ресурс]. URL: <http://www.Culturalstudienst.in.ua>.
3. Макбрайд В. Викладання соціальної та політичної філософії з точки зору західної і незахідної перспектив // *Філософія освіти.* № 1-2, 2011.
4. Саух П.Ю. *Сучасна освіта: портрет без прикрас: Монографія.* Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012.
5. Саух П. Сучасні виклики глобалізованої епохи: суспільство і церква в пошуках відповідей // *Україна і Ватикан: до і після Другого Ватиканського Собору.* Науковий збірник. К.: УАР, 2013.
6. Саух П.Ю., Саух Ю.П. Мультикультуралізм: блиск теорії и практическая несостоятельность проекта в дискурсе реальных процессов межкультурного взаимодействия // *Евразийство и мир,* № 3, 2014.

Священник Олег Шепетяк*

МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ І УКРАЇНСЬКА ОСВІТА

"До багатства суспільність не дійде без правдивої просвіти і без неї легко то, що має, стратить. Для того то справедливо люди цінять собі науку і просвіту. Бо наука для вищих верств суспільности є силою не в однім вигляді більшою, чим багатства. Нарід, котрий має учених, здобуває собі у інших признанне і честь, і люди з ним рахуватися мусять. Для людей по селах є просвіта першою майже потребою – нарід темний легко марнує все, що має, даєся ошукувати на кожному місці" [1] – ці слова Владика Андрей граф Шептицький написав у Пастирському посланні до вірних Станіславівської єпархії 1 серпня 1899 року. Необхідно звернути увагу на дату написання цього Послання. Єпископська хіротонія та інтронізація Владики Андрея відбулась 17 вересня 1899 року. Послання напи-

* священник Української Греко-Католицької Церкви, професор Київської Трьохсвятительської духовної семінарії, професор кафедри філософії Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор філософських наук

сане за півтора місяця до того, коли Владика став Єпископом Станіславівським. Майбутній Митрополит Галицький, готуючись стати єпископом, писав це Послання, яке стало його першим архієрейським зверненням до християн, а тому має право вважатися програмним документом усієї подальшої діяльності Владики Андрея. В цьому програмному документі Владика наголошував на освіті. Він був сином свого часу, свого народу і своєї Церкви, яка виховала безліч видатних постатей української культури.

Зростання та особистісне становлення майбутнього Митрополита проходили у ХІХ сторіччі, яке можна назвати ренесансом української культури та національного самоусвідомлення. Саме це століття дало Україні композиторів Михайла Вербицького, Михайла Осадцу, Остапа Нижанківського, Віктора Матюка, літераторів Маркіяна Шашкевича, Івана Вагилевича, Якова Головацького, Михайла Бачинського, Осипа та Іполита Барвінських, Рудольфа Моха, Сильвестра Лепкого, Антіна Могильницького, Петра Крип'якевича, Юрія Кміта, педагогів Тому Полянського, Теодозія Лежогубського, Спиридона Катуха, політиків Степана Петрушевича, археолога Омеляна Петрушевича, історика Антонія Петрушевича, театрала Івана Озаркевича... Цей список можна продовжувати до безконечності. Усі вони – греко-католицькі священики, які писали поезію і прозу, музику і драматургію, розвивали вітчизняну науку, творили багатогранне мистецтво... Передовсім вони були священиками, які своє основне завдання бачили у проповіді Слова Божого, однак реалізовували своє покликання за посередництвом усіх дарів, даних Богом українській душі. Їхні серця палали любов'ю до Бога і Батьківщини; і вони чудово розуміли, що для пробудження нації у християнській вірі та патріотизмі потрібна не тільки проповідь, виголошена з церковних амвонів, а передовсім преображення усього цивілізаційного надбання, основування його на фундаментах Євангелія. Ці священики вміли знаходити нагоду для проповіді у гармонійних звуках мелодій, у перекладах і виданнях здобутків світової літератури, в укладанні поетичних та прозових рядків, у палітрі кольорів, нанесених на полотно, у дослідженні атома та космосу, на уроках математики та історії простої сільської школи. Вони вміли дивитися широким поглядом на світ та бачити Христа там, де інші Його не вбачали. Вони читали у Євангелії, що Христос проповідував по всюди та найрізноманітнішими засобами, і самі, Його наслідуючи, проповідували Господа всіма талантами, які Він їм дарував. Одне "Ще не вмерла Україна..." Вербицького, чи одна "Русалка Дністровая" Руської Трійці стали більшою проповіддю, аніж сотні повчань, які вони виголошували з амвону.

Багато з тих видатних діячів української культури були сучасниками Митрополита Андрея, багатьох із них він підтримував добрим словом та

матеріальними засобами. Підтримував, бо розумів величезну цінність їхнього внеску у становлення Греко-Католицької Церкви та майбутньої української держави. Митрополит Андрей прагнув будувати справжню націю, а не натовп. Він усвідомлював, які важкі сторінки історії чекають українців у майбутньому; він розумів, що тоталітарні машини зі Сходу та Заходу рано чи пізно зіткнуться у запеклій боротьбі за світове панування; він знав, що українці, яким судилося опинитися між двома контрарними культурами, прийдеться прийняти на себе найважчий удар і при цьому не потонути в ріках крові та сліз. Митрополит також усвідомлював, що нація, яка століттями ставала жертвою завоювань, не зможе виставити проти геополітичних гігантів потужну, озброєну та вишколену армію. Але він також знав, що війни виграють не ті народи, які послуговуються висококваліфікованими військами, а ті, в серцях чиїх представників палає любов до Бога та Батьківщини. Митрополит розумів, що українці зуміють вистояти всі криваві божевілля слуг зла, коли зуміють до глибин свого духа перейнятися цінністю української християнської культури.

Перед проникливим поглядом Митрополита поставала відвічна антиномія історії: нація-натовп. Народ, найвищим духовним лідером якого він став, мусів пройти своє сорокаліття єгипетської пустелі, підійти до свого Синаю, та почути голос Бога у своїх серцях, щоби врешті-решт перед їхніми очима впали єрихонські стіни тоталітаризму. Основним завданням Митрополита, прагнення сповнити яке він задекларував у своєму програмному Посланні, було формування нації, свідомої своєї ролі у світі та історії. Він не хотів виховувати натовп, бездумний і покірний, бо розумів, що натовп не встоїть перед могутніми пропагандистськими машинами тоталітаризму. Він хотів, щоби українці усвідомлювали себе нацією, сповненою гідності, розуміння власної самобутності, патріотизму, взаємної відповідальності, толерантності, а головне – глибокої та щирої віри у Бога. Митрополит не прагнув, щоби йому співали "Осанна" ті, хто не усвідомлював змісту цього слова; був готовий наразитися на несприйняття і своїми, і чужими, але чітко бачив свою ціль – виховання в українцях нації, та викорінення з їхніх сердець духу натовпу. В одному з листів до матері, графині Софії Фредро, Митрополит писав: "Я знаю докладно, що мене чекає. Поляки вважатимуть мене за українця, а українці будуть мене трактувати як поляка. Та дарма! Бог кличе, треба йти!" І він пішов служити Богу і людям.

У його руках був величезний ресурс – високоосвічені священники, які стали провідниками культури свого часу та залишили унікальний слід в історії України. Саме їх він гуртував навколо себе, щоби спільно вигукнути до української душі настільки гучно, аби вона прокинулася, аби впа-

ла з її очей пелена темряви, аби українець став собою і не соромився цього. "Здобуйте собі просвіту, браття мої рідні, працюйте над нею усильно, цінить її, лиш пам'ятайте, що наука правдива не може протівитися науці Христа, як правда правді протівитися не може, бо наука не є прецінь нічим іншим, як тільки пізнанням правди, а наука Христова є правдою. Закладайте, браття мої, по селах читальні, захорони для дітей, дбайте о се, щоби діти ходили до школи, але стережіться – закликаю Вас Богом живим – стережіться всякої науки, що протівиться науці Христа. Така наука – се лож і темнота, а не просвіта правдива" .

Перед Митрополитом постало завдання – перевести високі культурні здобутки світочів українського ренесансу в широкі народні маси. Загальнонародна просвіта мала стати основною зброєю проти асиміляції та знищення українців у перипетях історії. "Намагаючись підняти рівень національної свідомості й духовної культури української нації, митрополит здійснив широкомасштабну громадсько-культурну й благодійну працю, запровадив низку освітніх та виховних проєктів, а саме: відкриття семінарій, шкіл, сиротинців, ясел-садків, створив сирітський фонд, за допомогою якого було врятовано від смерті, голодування та занедбання багатьох українських дітей" .

1 листопада 1944 року Божого Митрополит Андрей навіки заплющив свої очі. Довкола все ще гриміли гармати та свистіли кулі, з очей його співвітчизників і вдячних християн все ще лилися сльози, а їхні серця розривалися від горя і болю. Йшла Друга Світова війна. Митрополит Андрей не діждав тої миті, коли війна закінчиться, як і Мойсей не діждав входу його народу в Обіцяну Землю. Мойсей передав свою місію проводу народу вірному послідовнику Ісусу Навину; Митрополит Андрей передав свій архієрейський жезл Патріарху Йосифу Сліпому. Почалась нова сторінка історії української Церкви та українського народу. Львівський псевдособор, насильне приєднання Греко-Католицької Церкви до Московської Патріархії, яка вже стала на шлях колабораціонізму, фізичне винищення єпископів, священників, ченців, наповнення тюрем та концтаборів квітом української нації... Усе це українцям-християнам потрібно було пережити. В найважчі хвилини страждальців підтримували майже утопічні мелодійні рядки "Ще не вмерла Україна..." на музику священика Вербицького, поетичні рядки священика Шашкевича та інше, а головне – пастирські настанови та батьківські слова Великого Митрополита.

Якою була б Україна і українська Церква сьогодні, якщо б Митрополит Андрей на початку минулого століття не обрав собі за ціль розвивати освіту в українському християнському дусі! Чи зуміли б українці-галичани

вистояти потужний пропагандистський прес, якщо б вони не отримували освіту у греко-католицьких школах, не формували свій світогляд у домах Просвіти, не раділи молодістю у християнських молодіжних організаціях, які так жваво підтримував Митрополит, якщо б не мали перед своїми очами гігантську пляяду греко-католицьких священиків, які були поетами і прозаїками, художниками і скульпторами, композиторами і театралами, педагогами й істориками, політологами та громадськими діячами, які були проповідниками, що не тільки виголошували проповіді з амвону, а преображували світ, будуючи християнську цивілізацію. Що могла вдіяти радянська пропаганда, яка ґрунтувалася на лозунгу Леніна "Наша пропаганда необхідно включає і пропаганду атеїзму" , якщо по іншу сторону барикад ідеологічної боротьби стояли священики, які були провідниками культури та науки. Митрополит Андрей чудово розумів, що єдиним засобом протистояти навалі терору і невігластва є гартування духу у вірі та правдивому просвітництві.

17 червня 2014 року Верховна рада України прийняла Постанову № 1330-VII "Про відзначення 150-річчя з дня народження митрополита Української греко-католицької церкви Андрея Шептицького". Наслідком цього документу стала низка заходів по всій Україні, ціллю яких було вшанування пам'яті Митрополита Андрея. У Львові та Івано-Франківську з'явилися пам'ятники Митрополиту; у Києві на Будинку вчителя (колишній будинок Центральної Ради) освячено меморіальну дошку. В більшості вітчизняних університетів відбулися конференції та круглі столі. Заходи по вшанування пам'яті Митрополита Андрея справді вражають своєю кількістю, якістю підготовки та рівнем проведення. Проте 2015 рік підходить до свого завершення. Наступний рік уже не буде присвячений пам'яті Великого Пастиря. Українці згадуватимуть про нього, коли бачитимуть його пам'ятники, коли відкриватимуть збірники матеріалів конференцій, коли захоплюватимуться численними мистецькими заходами, влаштованими в його честь. Однак, сьогодні, коли рік пам'яті Митрополита завершується, необхідно пригадати, чого саме прагнув цей видатний муж і провідник народу. А він усе життя поклав не за осягнення лаврового вінка, а на вівтар виховання української християнської нації. Його настанови допомогли українцям перейти червоний терор, гулаг, переслідування і підпілля. Українці зберегли свою ідентичність всупереч цілеспрямованій політиці окупаційного уряду, який пропагував сатанинські ідеали. Четверть століття тому Україна здобула незалежність, а Українська Греко-Католицька Церква – можливість вільно проповідувати. Втім, труднощі не зникли; вони лишень змінили маски. Чи спроможний спадок Митрополита Андрея допомогти українцям перейти

нові спокуси? Очевидно, спроможний. Проблема лише в тому, чи зуміємо ми почути його слово, чи зуміємо відкрити свої серця на слово люблячого батька та духовного наставника.

Ситуація, яка складається в сучасній Україні геть не така, якою б вона була, коли б настанови Митрополита були почутими. В українських університетах планово зменшується сегмент світоглядної підготовки, зосереджуючись на підготовці вузьких технічних фахівців; рівень шкільної загальноосвітньої підготовки різко падає; музеї й театри пустують, а томи на бібліотечних полицях припадають пилом, оскільки шелест сторінок сьогодні приваблює мало українців; позауніверситетська післядипломна освіта так і не сформувалася в українському суспільстві, а в інформаційному просторі все ще домінує чужинська мова. А найгірше те, що провідниками українського народу та держави навіть після Помаранчевої революції та Революції гідності все ще залишаються жертви радянської пропаганди. Пригадаймо, принаймні, шокуючу заяву Першого заступника міністра освіти і науки України на розширеному засіданні профільного парламентського комітету з приводу обговорення законопроекту № 1447 щодо заснування релігійними організаціями навчальних закладів державного стандарту освіти, яка пролунала 18 березня 2015 року: "Міністерство освіти і науки залишається на ленінський позиції про розділення держави і церкви". Вдумаймося лишень: пам'ятники Леніна як символи тоталітаризму повалені по українських містах, але, на жаль, вони продовжують засмічувати внутрішній світ багатьох українців.

Митрополит Андрей про це попереджав: "До богатства суспільність не дійде без правдивої просвіти і без неї легко то, що має, стратить". Чому ж ми тоді чуємо постійні нарікання на низькі зарплати і пенсії, на політичні та економічні негаразди, на безлад у комунальній та правничій сферах? Все це – ніщо інше, як брак "правдивої просвіти", про яку писав Митрополит. Якщо б ми прислухалися до голосу Пастиря, якщо б ми навчились мислити по-християнськи та по-українськи, якщо б кожному українці власна Батьківщина була дорожчою, аніж гречка, яка вже стала символом продажності виборця, якщо б на скрижалях своїх сердець ми викарбували Закон Божий, сьогодні ми б не мусіли платити кров'ю синів і дочок нашого народу. Без просвіти "легко то, що має, стратить" – писав Митрополит Андрей. Брак освіти ледь не коштував нам свободи і незалежності. Якщо би Митрополит міг промовити до нас не тільки зі сторінок своїх безцінних творів, а живим голосом, ми б певне почули його гучне слово: "Здобуйте собі просвіту, браття мої рідні, працюйте над нею усильно, цінить її". Це слово сьогодні лунає не тільки до держави, а й до Церкви, голос

якої в сучасній вітчизняній освітній сфері надто тихий. А що добре може зробити людина, коли її совість мовчить! Що доброго може зробити держава, коли в ній голосу Церкви не чути!

Ще один український геній, поет Тарас Шевченко з цього приводу писав:

"Якби ви вчилися так, як треба,
То й мудрість би була своя".

В одному з афоризмів українського філософа Григорія Сковороди мовиться: "Ти робиш найкращу і для тебе рятівну справу, коли твердо ступаєш по шляху доброго глузду". Нехай пам'ять Митрополита Андрея наставить наш народ на шлях доброго глузду, щоби, дивлячись на його пам'ятники і портрети, нам не довелося відводити погляду від сорому через занедбання його настанов та ідеалів!

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ СУЧАСНОГО ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

В.Ф. Баранівський*

ІДЕОЛОГІЯ ЯК ФАКТОР ТОЛЕРАНТНОСТІ ТА ЄДНАННЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

В процесі виборів Президента України (2019 рік) означилась проблема відсутності чіткої державної ідеології. Про це свідчить балотування більше 40 кандидатів на цю посаду. За таких умов, розрізненість програм, поглядів кандидатів слід очікувати і під час чергових виборів до Верховної Ради. Внаслідок такого "плюралізму" кандидатів Україна обирає таких, що не мають чіткої ідеології та програми дій, що потім має негативні наслідки. Аналіз президентських виборів показує, що вирішальне значення мали не програми (ідеології) кандидатів, а наявність у них фінансової, інформаційної, адміністративної підтримки чи особистої харизми. Негативні наслідки відсутності консолідуючої державної ідеології українці відчувають весь період Незалежності. І це є головною причиною збурень, протистоянь, не толерантних відносин у суспільстві.

Питання щодо правомірності, необхідності та доцільності існування національної, державної ідеології є сьогодні предметом гострих дискусій [3]. Зазвичай на це питання відповідають негативно, бо, мовляв, обов'язкової, державної ідеології взагалі не повинно існувати, вона може бути лише класовою або партійною. Водночас серйозні дослідники наголошують на

* д. філос. н., професор, академік Академії наук вищої освіти України, завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін та іноземних мов ВНЗ "Національна академія управління"

необхідності єдиної, консолідуючої державної ідеології [4, с.23]. На жаль така спільна для України ідеологія донині офіційно не прийнята. А оскільки в нашому суспільстві спостерігається протистояння різноманітних партійних ідеологій, то відкидається будь-яка надкласова, надпартійна ідеологія.

Упереджене, негативне ставлення до ідеології відбилосся навіть в Конституції України, яка, зауважимо, й сама є продуктом певного ідеологічного розвитку суспільства. Так, у статті 15 зазначено: "Суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності. Жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова".

В розвинутих демократіях наявність чітко сформульованої ідеології державотворення консолідує суспільство, спрямовує діяльність політичних сил та організацій. За умов відсутності державної ідеології суспільство спонтанно визначає свої орієнтири. Відсутність чіткої ідеології державотворення, поверхове розуміння громадянами України політичної ситуації, хибне розуміння основоположних інтересів української держави веде до сприйняття хибних популістських заяв, лозунгів та програм.

У зв'язку з цим є нагальною потреба обґрунтувати необхідність формування в умовах ідеологічного плюралізму інтегративної ідеології, проаналізувати деякі "конттури" українських реалій і можливостей, пов'язаних з пошуком прийнятної для суспільства й держави системи ідеологій.

Ідеологія як певна система філософських, наукових, художніх, моральних, правових, політичних, економічних, соціологічних цінностей і знання про світ, соціум, людину об'єктивно притаманна суспільному життю, лежить в основі формування і розвитку суспільства й особистості. Вона дає уявлення про місце і роль людини у світобудові, сенс її життя, про найкращий устрій майбутнього суспільства тощо. Ідеологічні знання і цінності організують, регулюють, спрямовують й інтегрують діяльність людей в духовній, політичній, економічній, соціальній і сімейно-побутовій сферах життя, об'єднують країни з одностиповою ідеологією в цивілізації, забезпечують цілісність соціосфери в цілому [1, с. 98].

Причому, якщо в соціально-стабільних суспільствах демократичної орієнтації вплив ідеології на суспільну свідомість послаблюється, то в суспільствах, які переживають процес модернізації чи вибору шляхів подальшого розвитку, ці засоби духовної мобілізації відіграють зростаючу роль. Ще М. Вебер визначав ідеологічне конструювання як механізм "легітимності": суспільство утримується як єдине ціле не просто через практичну необхідність та спільні інтереси; його поєднує ідея, яка виправдовує встановлений соціальний порядок [2, с. 511-534].

Ідеологічна структура, таким чином, є визначальною силою функціонування і розвитку всіх систем соціосфери. Яка ідеологія, таке й суспільство, що засноване на цій ідеології. Динамічно розвивається те суспільство, яке має ідейний стрижень, зрозумілий кожному громадянину. І якщо ідеологічна структура руйнується, а замість неї нічого не виникає то суспільство стогує, а потім розкладається, перетворюючись у напівкримінальне утворення з деградованими індивідами, які перебувають на стадії не лише духовного, а й фізичного виродження.

Як видається, саме брак в Україні єдиної ідеологічної концепції є однією з причин сепаратизму, анархії, підміни загальнонаціональних інтересів регіональними, груповими чи клановими та інших деструктивних явищ. Відсутність об'єднавчої, демократично орієнтованої ідеології гальмує і духовно-культурний розвиток української нації, інститутів громадянського суспільства. Її відсутність спростовує певною мірою прийнятне змісто-ве підґрунтя існування української державності. "Народ робиться динамічною цілістю тоді, коли об'єднаний спільною метою, ідеалом, ідеєю, що стоїть над окремими партикулярними ідеалами, забаганками чи інтересами, підводячи під ними спільний знаменник" [5, с. 47].

Принцип ідеологічного плюралізму аж ніяк не заперечує потреби суспільства в певному консолідуючому началі, консенсусі у найбільш принципових питаннях і поглядах на способи їх вирішення, забезпечення суспільної злагоди й гармонії. Діалог культур, ідеологій тільки тоді спроможний привести до консолідації, якщо сторони, які беруть участь в діалозі, будуть здійснювати такий діалог у межах хоча б відносно єдиного підходу до осмислення і оцінки стану справ у сфері ідеології України, прогнозування загального напрямку її розвитку.

Важливо, для запобігання розколу суб'єкти ідеологічних відносин в Україні повинні не тільки відповідати глобальній меті суспільного розвитку, а й бути співзвучними ментальним та національним складовим суспільної свідомості українського народу. У протилежному випадку суспільство наражається на унікальні метаморфози, притаманні саме українському загалу: такого розмаїття ідей та ідеологій, котрі як у броунівському русі, переміщуються в українському суспільстві – борючись, блокуючись, клонуючись, – навряд чи можна віднайти ще десь. Інакше як абсурдну, таку ситуацію назвати не можна. А якщо ідеологічний стан абсурдний, то й саме суспільство слід визначити як абсурдне. Тому завдання вироблення і поступового вкорінення (зрозуміло, не шляхом тиску і примусової індоктринації) консолідуючих і мотивуючих ідеологічних засад є надзвичайно актуальними для нашого кризового суспільства. Нам потрібно вибудувати

суто свою ідеологічну систему, яка б надавала змісту змінам, що відбуваються в суспільстві, пояснювала і схвалювала їх, розкриваючи зв'язки з національними і загальнолюдськими цінностями.

За допомогою державної ідеології існуюча багатобарвна етнокультурна і політична спільність повинна усвідомити себе як український народ, своє місце і роль в історії людства. Таке важливе завдання може виконати не просто ідеологія класу, верстви, а інтегративна ідеологія, яка б стала кодексом згоди "незгодних" в окреmostях етносів, соціальних груп, еліт, осіб, і яка виконувала б роль загальнонаціональної державної ідеології. А тому пропонуємо ст.15 Конституції України викласти в такій редакції: "Жодна ідеологія не може бути визнана державою як обов'язкова. Державна ідеологія будується на засадах максимального врахування інтересів громадян суспільства, є обов'язковою для державних органів та організацій. Держава всіма законними засобами та методами забезпечує легітимність державної ідеології в суспільстві".

1. Аберкромби Н., Хилл С., Тернер С. Брайан. Идеология // Социологический словарь. Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1997.С. 406.
2. Вебер М. Избранные произведения: Пер. С нем. / М. Вебер / Сост., общ. Ред. И послесл. Ю.Н.Давыдова; Предисл. П.П.Гайденко. М.: Прогресс, 1990. 808 с.
3. Гавриленко І.П. Чи потрібна державі ідеологія / І.П. Гавриленко// Віче. 1996. № 4.С. 46-53.
4. Актуальні питання ідеології та ідеологічної роботи в українському війську: монографія / [Алещенко В. І., Баранівський В. Ф., Кобзар А. О., Кринець Л. В.]; під заг. Ред. В. Ф. Баранівського. К.: "Золоті ворота", 2014. 232 с.
5. Михальченко М.І. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи / М. І. Михальченко. Дрогобич: ВФ "Відродження", 2004. 488 с.

В.В. Баранівський*, О.В. Баранівська**

ДО ПРОБЛЕМИ МЕЖ ТОЛЕРАНТНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

На сьогодні проблема прав людини гостро постає з огляду на певні новели вітчизняного законодавства, що вступають у протиріччя із принципом верховенства права, віковими традиціями та моральними принципами українського народу. Особливо це стосується свободи й гідності людини, а також сфери сім'ї та суспільної моралі, які знецінюються та руйну-

* к.філос.н., підприємець.

** дослідниця.

ються в Україні під прикриттям не завжди однозначних явищ, зокрема таких, як толерантність, рівність, свобода, дискримінація та ін.

У зв'язку з цим постає проблема визначення законом меж толерантності, яка під благим виглядом "прав людини", "гендерної рівності", "свободи вибору", "терпимості", "недискримінації" тощо активно наповнює правове поле України та суспільну свідомість.

Провідні українські вчені-юристи говорять, що поняття "рівні права та обов'язки" не означає "однакові права та обов'язки". Принцип рівності перед законом не означає створення певним особам чи групам осіб яких-небудь привілеїв, що дозволяли б порушувати закон. Зокрема, в юридичній науці вказується на такі принципи: принцип диференціації, який передбачає визнання факту відмінностей між людьми, що має враховуватися правом; та принцип позитивної дискримінації, що виходить з факту природної нерівності між людьми.

І саме так звана толерантність намагається нівелювати ці істини шляхом визнання явищ, які мають очевидні шкідливі наслідки для усього суспільства (наприклад, гомосексуалізм, легалізація проституції тощо), і назвати їх нормою і мірилом у суспільному житті. Позитивна толерантність мала б принести мир і злагоду у суспільство, а не спричиняти гострий суспільний резонанс і конфлікт. І держава зобов'язана сприяти суспільному добробуту.

А що ми маємо насправді?

З боку державної влади спостерігається послідовне, цілеспрямоване знищення суспільної моралі і проголошених цінностей, починаючи з істини про людину та інституту сім'ї.

Ось як приблизно це відбувається останніми роками:

- якщо до грудня 2010 р. в Україні діяло окреме Міністерство у справах сім'ї, молоді та спорту, то до теперішнього часу сімейна політика залишалася поза пріоритетними напрямками Уряду. Після численних реорганізацій ця проблематика загубилася серед інших напрямків діяльності Мінсоцполітики;

- Постановою Кабміну від 27 травня 2015 р. № 333 ліквідовано Національну експертну комісію з питань захисту суспільної моралі, яка покликана була здійснювати контроль за дотриманням законодавства у сфері захисту суспільної моралі. Нині ця сфера залишилася без захисту;

- Конституційна комісія під тиском європейської толерантності, а саме – ЛГБТ-спільноти, у проекті Розділу II Конституції України, підготовленою Робочою групою з прав людини станом на 15 липня 2015 р., видаляє терміни "чоловік" і "жінка" стосовно визначення шлюбу, як це нині є у ст. 51 чинної Конституції України [1]. Це означає, що шлюбом може вважатися не згода чоловіка і жінки, а згода просто двох осіб, не залежно від статі;

- права людини втрачають споконвічне природне забарвлення і невідчужуваний характер. Додаток до Розпорядження Кабінету Міністрів України "Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 р." [2] спотворює розуміння гендерної рівності як рівних прав і можливостей чоловіка і жінки, і приховано проштовхує до правового поля її інший зміст і сенс – абсолютна рівність відповідно до сексуальної орієнтації і гендерної ідентичності.

- у листопаді 2015 р. до ст. 2-1 Кодексу законів про працю України були внесені поправки, відповідні до яких забороняється будь-яка дискримінація у сфері праці за ознакою гендерної ідентичності та сексуальної орієнтації. До того не міститься жодних застережень щодо можливості церквам і релігійним організаціям відмовляти у працевлаштуванні особам нетрадиційної сексуальної орієнтації через те, що їх спосіб життя не відповідає наявним для релігійних інституцій моральним вимогам. Вказане фактично анулює будь-які уявлення про професійну етику: наприклад, вихователем, вчителем, лікарем наших дітей може стати представник нетрадиційної сексуальної орієнтації;

- запроваджується система ювенальної юстиції, що засновується не на традиційній сімейній ієрархії, а на безумовному пріоритеті інтересів дитини перед дорослими, у тому числі батьками. При цьому не конкретизовано, що ж таке "інтерес дитини" і хто його визначає, держава, сім'я чи суспільні цінності і традиція.

- відбувається спроба легалізувати проституцію як вид підприємницької діяльності [3]. Цим повністю знецінюються такі етичні поняття, як любов і вірність, розуміння сім'ї як суспільної цінності; узаконюється ставлення до людини як до товару; відбувається уникнення від відповідальності з боку тих, хто організовує таку торгівлю людським тілом, сама держава стає офіційним сутенером; зростає попит на проституцію; знецінюється роль жінки у суспільстві, яку держава не захищає, а експлуатує;

Чи захищені сьогодні українськими законами цінності нашого народу, які б слугували суворою межею для європейської толерантності?

Закон України "Про захист суспільної моралі" від 20 листопада 2003 р. № 1296-IV забороняє в Україні пропаганду гомосексуалізму, проституції, так званих одностатевих сімей та подібних явищ як таких, що посягають на основи суспільної моралі та національну безпеку України.

У ст. 16 Загальної Декларації прав людини 1948 р., яка стала основою Конституцій багатьох розвинутих країн, також і України, зазначено: "Чоловіки і жінки, які досягли повноліття, мають право без будь-яких обмежень за ознакою раси, національності або релігії одружуватися і засновувати сім'ю. ...Сім'я є природним і основним осередком суспільства і має право на захист з боку суспільства та держави".

Не зважаючи на ці межі, в нашій державі усе ж продовжується лібералізації суспільних цінностей і нетрадиційних, не природних явищ.

На перший погляд, толерантність демонструє певну небайдужість до існуючих відмінностей і намагається їх усіляко захистити на законодавчому рівні, з іншої – очевидною є повна байдужість до їх наслідків для людини та суспільства, і навіть більше – це перетворюється у неадекватне сприйняття реальності, наукових даних і тягне за собою перекручування інформації.

Вбачається, що вказані вище аномалії у праві потрібно "лікувати", а не штучно деформувати суспільну думку і вводити нові нормативи природної моралі й прав. Саме суспільство має визначати, що є нормою і моральним мірилом його життя, а держава, у свою чергу, зобов'язана це враховувати у своїй законодавчій діяльності виходячи з конституційного положення, що джерелом влади в Україні є народ.

1. Проект Розділу II Конституції України, підготовлений Робочою групою з прав людини станом на 15 липня 2015 р. // [Електронний ресурс] : Конституційна комісія: офіційний сайт. [Режим пошуку] : <http://constitution.gov.ua/work/item/id/9>.
2. Розпорядження Кабінету Міністрів України "Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 р." №1393-р. від 23.11.2015 р. – [Електронний ресурс] : Урядовий портал: єдиний веб-портал органів виконавчої влади. [Режим пошуку] : <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248740679>.
3. Проект Закону "Про регулювання проституції та діяльності секс-закладів" № 3139 від 18.09.2015 р. // [Електронний ресурс] : Верховна Рада України : Офіційний веб-портал. [Режим пошуку] : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56559.

М.Г. Гордієнко*

МОРАЛЬНІ АВТОРИТЕТИ НАЦІЇ В ПАРАДИГМІ ТОЛЕРАНТНОСТІ

Нинішньому поколінню наших громадян випала нагода жити в умовах тектонічних зсувів соціальної реальності й турбулентних трансформацій політичного простру, що обумовлює перманентні випробування та пошук адекватних відповідей на буремні катаклізми пострадянських реалій. Засилля популізму і псевдомократії підриває усталені парадигми соціального буття, руйнує легітимні засади політичних відносин, релятивізує духовні цінності та морально-етичні імперативи як консолідуючі ресурси на-

* к.пол.н., доцент кафедри філософії та політології, Університет державної фіскальної служби України

роду. Наразі українська нація у черговий раз постала перед викликом неоліберального поневолення. Суверенний статус держави в умовах зовнішньої агресії визначається не тільки наявністю дієздатної армії, міцної економіки, компетентної еліти, а й залученням до управлінських процесів пасіонарних особистостей та моральних авторитетів нації, здатних толерувати державотворчі цінності й алгоритми солідарності. Вітчизняний політолог й експерт В. Небоженко слушно зауважує, що "моральні Авторитети нації, є прикладом для наслідування, підтримують мир і злагоду в родині і країні, і є основою соціалізації базової особистості українського суспільства. Без цього "скелета" ще довго не буде ніякої України..., а громадяни перетворюються в "мішок розсипаної картоплі", в підданих чужої держави, навіть якщо вони називають себе українцями. Без Героїв, Авторитетів і Мудреців, все інше – закон, релігія, місце проживання, мова, кров, успіх в житті завжди будуть вторинні і легко будуть продаватися, фальсифікуватися або використовуватися недругами українського суспільства в своїх цілях" [2]. Вжити в умовах навали путінської орди й розгулу корумпованого капіталу може лише консолідоване суспільство, що робить ставку на виховання національно свідомих й патріотичних індивідів. Зріла особистість формується на основі не лише духовності, культури, традицій, історичної пам'яті та колективної свідомості багатьох поколінь, а й на прикладах відважних вчинків та нескореного сумління авторитетних особистостей.

Починаючи з епохи Відродження, коли людину було поставлено у центр соціальних відносин, вона своїм розумом та моральним авторитетом стала рушійною силою розвитку суспільства. Відтоді універсальним критерієм буття людства постає гуманізм і моральність, які постійно вибирають своє право на існування. *Наразі людська цивілізація досягла високих стандартів інформаційно-технологічного розвитку, але синхронно занедбала морально-етичні імперативи й чесноти толерантності.* Цифрова епоха рельєфно проявляє таку дихотомію: з одного боку сучасні електронні носії інформації можуть здійснювати просвітницьку функцію, а з іншого – поширювати брудні технології, популізм та зомбування свідомості людей. У цьому контексті через ЗМІ, телебачення, соціальні мережі відбувається масове розкручування й тиражування псевдотолерантності. Це не тільки викривляє і спотворює реальність, а й ціннісно спустошує соціум та шкодить процесу державотворення.

Після відносно коректного розпаду радянської імперії були сподівання на демократичний і консолідований формат розвитку української державності. Однак цьому завадили такі аномальні фактори: по-перше, експлуатація кулуарних механізмів реалізації влади за межами моралі,

права й толерантності; по-друге, утвердження кланово-олігархічної моделі існування пострадянської України; по-третє, надмірні амбіції нашої псевдоеліти, що використовує державу як корумповану структуру для власного збагачення; по-четверте, брутальна агресія Московії, що прагне підкорити Україну для реінкарнації імперії; по-п'яте, дефіцит харизматичних постатей, моральних авторитетів у постколоніальній Україні, які задають вектор толерантного розвитку нації й надихають владу на служіння народу. У цьому дослідженні ми обґрунтуємо тезу про те, що *моральні авторитети нації не лише допомагають формувати духовний світ індивіда з урахуванням власного досвіду і життєвої мудрості, а й дають об'єктивну оцінку явищам і процесам сьогодення, розвінчують надмірні політичні ілюзії*. Брак моральних авторитетів з її імперативами толерантності спричиняє занепад державності й деградацію суспільства.

У постмодерну добу аристотелівська парадигма моральної політики витісняється макіавеллістськими принципами доцільності, сили, користі й вигоди. Яскравим прикладом політики макіавеллізму й псевдотолерантності є путінська Росія. Кремлівська експансія в Україну, що здійснюється у форматі гібридної війни, фактично відкидає людську цивілізацію в похмуру епоху раннього Середньовіччя. Ми вважаємо, що симетричну відповідь кремлівському варварству треба формувати в координатах морально-етичних чеснот, політичного реалізму, толерантності, а не екзальтованого цинізму чи патологічної ненависті. *В умовах розгулу терору й насилля вагоме слово мають моральні авторитети нації, які задають ціннісні координати соціуму*. Їхні меседжі корелюються з такими здавна притаманними для українців рисами національної ментальності, як кордоцентризм, демократичний плюралізм, схильність до толерантності. Ці принципи прямо протилежні до авторитарної моделі управління, що практикується нашим північним сусідом. Тому українці ніколи не примиряться із кремлівським деспотизмом, який нині віроломно принесений на нашу територію путінським режимом. Альтернативою деспотичній владі є культивування гуманізму, толерантності, патріотизму, відповідальності, обов'язку, волелюбності й громадянського сумління.

Процес становлення конкурентоспроможної державності, спроможної захистити свій суверенітет, здійснюється харизматичними лідерами, доброю верствою людей, які своїм *рівнем компетентності й громадянським сумлінням заслужили довіру здійснювати легітимне управління*. На сучасному етапі буття українського суспільства такої якості еліти ще не створено. Натомість "відбулася абсолютна девальвація поняття "морального авторитету", – каже Михайло Слабошпицький. – Це трапилось

зокрема тому, що кожна команда виставляла своїх так званих авторитетів. Наприклад, був Євген Сверстюк, але для жодної влади він не був моральним авторитетом. Натомість загалу пропонувались люди, які асоціювались із владою, а отже ототожнювались із лідерством і авторитетністю. Це спотворювало цей інститут. Або скажімо всі знають Любомира Гузара. Унікальна людина, але стала вона такою сама по собі. А тепер пригадаємо часи, коли в Україні формувалася кланово-олігархічна система, свого роду навіть кримінальний режим. Тоді просували і поважали людей з специфічними моральними якостями. І режим цей виявився настільки міцним, що його не могли зламати навіть два майдани. Суть ще і в тому, що після отримання незалежності з'ясувалося, що величезна кількість української інтелігенції покійно наввипередки побігла під нову владу... Тому для усвідомлення того чи є людина моральним авторитетом, треба подивитись наскільки вона здатна витримати випробування "пряником" влади" [1]. Вітчизняний істеблішмент деградований своїми корупційними діями, жадобою до влади та необмеженого збагачення. Тому у нас існує *великий соціальний запит на відкриту політику, прозору владу, толерантні чесноти моральних авторитетів як альтернативи антиукраїнському реваншу.*

Моральний авторитет у політичних відносинах репрезентує взірці поведінки, концептуальне мислення, виступає носієм демократичних норм і принципів, національної самобутності, *окреслює матриці розбудови нового формату держави.* Життєва мудрість і практичний досвід моральних авторитетів є ефективним підґрунтям для виховання молодого покоління постколоніальної нації. Політичне буття сучасної молоді нагально потребує *трансформації її поведінки з позиції сервільного придатку держави до фази активного й свідомого учасника соціальних перетворень.* Задекларований проект інтеграції України до євроспільноти передбачає *виховання не патерналістськи налаштованих виконавців абсурдних рішень антиукраїнської влади, а національно свідомих громадян, що прагнуть бути господарями на своїй землі.*

Треба наголосити, що парадигму толерантності потрібно цілеспрямовано культивувати у навчально-виховному процесі молоді. Умовою толерантності людини є засвоєння культури, духовності, традицій, історії свого народу, що формують національну свідомість й політичну активність громадян. У постмайданний період проблема морального виховання молоді набуває великої актуальності. З відходом у потойбічний світ таких моральних авторитетів нації, як Михайло Горень, Євген Сверстюк, Богдан Гаврилишин, Євген Грицяк, Любомир Гузар, Мирослав Попович, Левко Лук'яненко знижується соціальний імунітет нашого суспільства, втрачаються алгоритми його політичної динаміки. У результаті маємо те, що в

українському суспільстві, за словами філософа С. Дацюка, "збиті моральні орієнтири". Звідси випливає провідна місія нашого покоління – намагатися продовжити шляхетну справу моральних авторитетів, здійснюючи альтруїстичне служіння своєму народу. Життєва мудрість й громадянське сумління пасіонарних особистостей мають артикулюватися як *маркери соціальної комунікації, що детермінують креативні сенси, задають стратегічні алгоритми й толерантні візії нації*.

Узагальнюючи вищесказане, треба відзначити, що постмайданна еволюція української спільноти – це період її біфуркації, балансування між демократичним вектором розвитку й азійським алгоритмом політичної деспотії. Успішне вирішення цієї дилеми залежатиме від *сукупної волі зрілих, морально притомних й національно свідомих індивідів, що спроможні жертвовно виборювати політичну суб'єктність держави*. Ми переконані, що парадигма моральної доброчесності й політичної толерантності народу неодмінно здолає ворожнечу і насилля агресивного неоімперіалізму. На основі засвоєння і переосмислення кращих надбань минулого, враховуючи толерантні поради і настанови моральних авторитетів нації, ми маємо формувати нову перспективу соціально-політичного розвитку української держави.

1. Капсамун І., Торба В. В пошуках моралі й авторитетів / І. Капсамун, В. Торба // День. 2017. № 135-136. 4 серпня.
2. Небоженко В. Скелет нації: герої – авторитети – мудреці / В. Небоженко // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://informat.com.ua/uk/skelet-natsiyi-geroyi-avtoriteti-mudretsi/>.

М.І. Дрозач*

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ДЛЯ СУСПІЛЬСТВА – ОЗНАКА ПРОГРЕСУ ЧИ ТРОЯНСЬКИЙ КІНЬ?

Пропонуємо розглядати суспільство як сукупність осіб, які поділяють приблизно однакові переконання і є носіями приблизно однакових традицій. На нашу думку, без толерантності розвиток суспільства неможливий, але надмірна толерантність загрожує втратою ідентичності.

Розглянемо, наприклад, питання розвитку мови: очевидно, що мова не може розвиватися без запозичення іноземних термінів і слів. Якщо цього

* к.е.н., провідний науковий співробітник відділу удосконалення професійно-класифікаційних та професійно-кваліфікаційних систем НДІ праці і зайнятості населення Мінсоцполітики і НАН України

не робити або видумувати штучні аналоги іноземних термінів, мова маргіналізується і застаріває, втрачаючи ареал використання.

З іншого боку, якщо занадто активно запозичувати іноземні терміни і слова, тоді мова спочатку стає "суржигом", а потім теж зникає, поступаючись місцем тій мові, з якої найбільш активно відбувається запозичення. Але це питання еволюції, історичного розвитку, як мови, так і суспільства. Так рухається "колесо історії" і спинити його важко.

Натомість, пропонуємо зупинитися окремо на явищі, коли, під "щитом" толерантності відбувається свідоме, примусове заміщення цінностей одного суспільства цінностями суспільства-сусіда. Таке заміщення, зазвичай, відбувається одночасно двома способами:

1) "сусідські" цінності оголошуються більш прогресивними, ніж "рідні", тому "рідні" цінності стають непотрібними;

2) створюються примітивізовані квазі-цінності, якими спочатку заміщуються "рідні" цінності суспільства, а потім виявляється, що на тлі цих квазі-цінностей все те, що пропонує "сусід" – насправді є прогресивним.

Знову повернемося до мовних прикладів. Наприклад, створюється ситуація, коли "правлячий клас" починає спілкуватися здебільшого іноземною мовою. Отже, людину підводять до висновку, що неможливо стати членом вищих прошарків суспільства, не почавши спілкуватися їхньою мовою. До того ж, почати використовувати якщо не саму мову, то хоча б окремі модні слова із неї – це значно простіше, ніж підвищувати власні компетентності.

Інший спосіб – коли приклади спілкування рідною мовою подаються лише примітивні, застарілі, зі спотвореними словами і навмисне диваватою вимовою.

Для прикладу можна згадати історію Російської імперії, коли знать спілкувалася виключно французькою мовою. Або історію співіснування різних народів в СРСР, коли "знать" спілкувалася виключно російською, а розвиток рідних мов республік або пригнічувався, або зводився до примітивізації, коли в науковій сфері мова не розвивалася, але демонструвався розвиток культури – народних пісень, віршів тощо, серед яких для демонстрації підбиралися зразки, насичені різноманітними діалектизмами, говорами та акцентами, малозрозумілими для більшості носіїв мови.

Було тоді, відбувається і зараз. Нещодавно один із телеканалів проводив опитування, в якому громадяни мали розкрити значення таких слів, як "коц" (ковдра, покривало) і "тремпель" (вішалка). Перше є регіональним діалектизмом, незрозумілим більшості українців, а друге – взагалі неологізм, який походить від однієї з торгових марок (вішалки Trempel).

Найбільш огидна ситуація, коли в гумористичних виступах чи в кіно "прогресивними" рисами наділяються виключно позитивні персонажі, а рисами, властивими для даного суспільства, наділяються персонажі негативні, та ще й у максимально спотвореному вигляді. Як було у Верки Сердючки або у відомому серіалі, що розповідає про "народного лакея".

Отже, маємо розуміти, що толерантність – це риса, без якої розвиток суспільства неможливий. Але толерантність суспільства також може бути і зброєю в руках ворога, який прагне це суспільство знищити.

Як відрізнити "корисну" толерантність від "шкідливої"? Дуже просто. Спостерігайте, як носій "нових ідей" ставиться до "рідних" традицій суспільства. Якщо ставлення позитивне або нейтральне – значить варто бути толерантним до його ідей, можливо, що вони справді є прогресивними.

Але якщо "носій прогресу" демонструє зневажливе, принизливе ставлення до суспільства та його традицій, не стільки пропонує "нове своє", скільки критикує "застаріле ваше" – тоді це ворог, для якого толерантність – це зброя. Можемо згадати приклад з історії Латвії, коли дітей привчали спілкуватися російською, а діти, які спілкувалися рідною мовою, змушені були носити таблички з написом "я сьогодні говорив по латышски".

Якщо особа, яка вимагає від вас толерантного ставлення до себе і своїх цінностей, так само толерантно ставиться до вас і ваших цінностей – це нормально, це позитивна толерантність. А якщо ця особа вимагає толерантності лише від вас, але до вас і ваших цінностей ставиться не толерантно, а, відкрито чи ховаючись за примітивними жартами, підкреслює вашу меншовартість – це толерантність негативна, це зброя ворога, спрямована на вас.

Кінь – це добре. Якщо він не троянський. Ось так.

А.В. Завзята*

КРИМІНОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗЛОЧИНІВ ВЧИНЕНИХ НА РЕЛІГІЙНОМУ ҐРУНТІ

В останні роки набуває проблема взаємозв'язку нових і нетрадиційних релігій зі злочинами проти: свободи совісті, вільного вибору віросповідання, слова, життя, власності, тощо. Недостатній контроль та несвоєчасна профілактика з боку поліції, призвели до появи злочинності та правопорушень, що мають релігійний відтінок.

* студентка III курсу Таращанського державного технічного та економіко-правового коледжу.

Суттєві зміни, що відбулися у державно-конфесійних відносинах, а також зростання рівня злочинності на релігійному ґрунті, дозволили запропонувати кримінологам О.В. Старкову та Л.Д. Башкатову – окремий напрямок кримінологічного дослідження, що отримало назву "Кримінотеологія".

Останнім часом на теренах сучасної України набирає обертів злочинність на релігійному ґрунті. Релігійні групи (секти, тоталітарні секти, деструктивні секти) є основним осередком вище зазначеної злочинності. На сучасному етапі перед органами поліції постала проблема щодо попередження та розкриття злочинів вчинених на релігійному ґрунті. Але більшість злочинів, що вчиняються адептами є латентними. Злочини вчинені на релігійному ґрунті не завжди є зареєстрованими органами поліції та відповідно не розкриваються і не відображаються в статистичних даних.

Якщо при розкритих злочинах заподіяні збитки певною мірою відшкодовуються, то у разі прихованих, цього не робиться.

Існують об'єктивні і суб'єктивні фактори латентної злочинності. Об'єктивні відносяться до обставин, за яких вчиняються злочини. До суб'єктивних факторів належать небезпечність особи, яка вчинила злочин; небажання потерпілого повідомляти про злочин. Тому, виявлення латентних злочинів вчинених на релігійному ґрунті – це своєчасне отримання та володіння інформацією про реальний стан злочинності вчинюваної особами, що сповідують ту чи іншу релігію на певній території.

Молодь є найкращим підґрунтям для сприйняття і розповсюдження деструктивних релігій. Активний добір молоді в свої лави здійснюють тоталітарні секти, саме в подальшому молоді люди стають релігійними фанатиками. Хоча більшість новоутворених релігійних організованих груп намагаються легалізуватися у встановленому законом порядку, але під час декларування, в статуті частіше приховується основна мета діяльності та методи діяльності релігійної організації. В більшості випадках релігійний центр, що управляє організацією знаходиться за кордоном. Більшість таких релігійних організацій мають розгалужену систему філіалів (церков). Між адептами поділені райони міста чи села за які адепти відповідають щодо пропагандистської діяльності. Ведуться обліки громадян з якими встановлено контакт та яких вже почали відвідувати члени організації. Всі ці групи, що переходять від "будинку до будинку" звітують перед конкретним куратором. У разі непокори чи невиконання вимог харизматичного лідера особу відлучають від групи, з нею перестають спілкуватись родичі. Саме такого типу організації намагаються втягнути не одного члена сім'ї, а всю родину в таку релігійну діяльність. Через родину краще керу-

вати адептом. Загальні норми та закони вже не є бар'єром (кримінальне покарання) в зупинці перед злочином, соціальне неважливе, важливіше досягти мети релігійної організації незважаючи на засоби. Проте коло злочинів, що можуть бути скоєні вище зазначеним групами може бути значно ширше, наприклад, вчинення терористичного акту. Як історичний доказ в 1995 році японська релігійна секта вчинила терористичний акт з релігійних мотивів з використанням хімічної зброї в токійському метро.

Отже, враховуючи вище викладене на мою думку для встановлення рівня латентності злочинів вчинених на релігійному ґрунті слід використовувати загальні і спеціальні методи.

Так, до загальних можна віднести: виявлення громадської думки про стан латентної злочинності; експертна оцінка спеціалістів; вивчення документів правоохоронних органів, фінансово – ревізійного контролю, перевірка релігійних організацій тощо.

До спеціальних методів які слід використовувати: оперативно – розшукові заходи пов'язані з проникненням в середовище релігійної організації; аналіз динамічних рядів злочинів вчинюваних адептами; дослідження періоду від їх вчинення до розкриття і запровадження санкцій; екстраполяцію.

Суспільство не може бути толерантним до таких соціальних явищ, воно потребує радикальних рішень та дій.

1. Петрик В. Сатанізм як релігійний та соціальний феномен. К.: Експертне бюро системної інформації, 2001. 87 с.
2. Палій М.В. Злочинність у сфері віросповідання та боротьба з нею: Автореф. дис. канд. юр. наук. 12.00.08. Київ., 2002. 17 с.

І.О. Кирпатенко*

ТОЛЕРАНТНІСТЬ СУСПІЛЬСТВА: ЗА І ПРОТИ НА ПРИКЛАДІ МОЛОДІЖНОЇ СУБКУЛЬТУРИ

Толерантність – це терпимість, це повага і прийняття думки іншої людини, позиції іншої людини, її індивідуальності. А що таке суспільна толерантність? Якщо можна і треба толерантно взаємодіяти з різними християнськими конфесіями, то чи можна проявляти толерантність стосовно злочинності як соціального явища та стосовно злочинців? В цьому контексті постає питання доцільності боротьби з корупцією. Якщо демокра-

* студентка III курсу Таращанського державного технічного та економіко правового коледжу

тичне суспільство має толерантно відноситись до людей з певними вадами, то як відноситись до тих, хто не згоден з політикою держави, хто відкрито чи приховано воює проти держави? Тобто чи може толерантність бути основною ознакою демократичного суспільства?

Розглянемо на прикладі однієї із сучасних молодіжних неформальних субкультур, яка швидкими темпами розповсюджується по Україні.

Суспільство ґрунтується на системі цінностей. Цінності утворюються в людській свідомості через порівняння різних явищ, осмислення їх та визначення для себе їх важливості, значимості чи не суттєвості. В кожному суспільстві існує своя система цінностей, яка формується на основі усталених культурних традицій, норм, історичних реалій. Цінності – це абстрактні поняття про те, що таке добро і зло, правильне і неправильне, обов'язкове і необов'язкове. Кожна людина може вибрати ті чи інші цінності і формувати своє уявлення про добро і зло, яке може не співпадати із загальноновизнаним.

Об'єднання людей із подібними поглядами, нормами, цінностями, мотивацією і які відрізняються від загальноприйнятих можуть створювати власну культуру (субкультуру), як правило, серед молоді – неформальну.

В Україні починає зароджуватись нова молодіжна субкультура з кримінальним підтекстом. Лозунгом цього угруповання стала абревіатура АУЄ, що розшифровується як "арештантський уклад єдиний". Цією фразою зазвичай користуються колишні ув'язнені, проте нещодавно таку моду підхопили десятки тисяч підлітків, які зовсім далекі від криміналітету.

Згідно з статистичними даними, велика кількість українців підписана на групи, які пропагандують "АУЄ" в соцмережах. Як приклад, в найпопулярніших них нараховується близько 150-200 тисяч чоловік, серед яких від 8 до 40 тисяч українців. Дана субкультура поширена на всій території України – Харків, Донецьк, Київ, Івано-Франківськ, Львів. В більшості учасників таких угруповань немає кримінального минулого, а кожному четвертому немає і 18 років! Варто додати, що декілька українських інтернет – магазинів вже продають футболки з принтом "АУЄ" і двома восьмиконечними "арештантськими" зірками.

Експерти підтверджують, що кримінал веде експансію серед молоді України. Насамперед цьому сприяє як слабкість правоохоронних органів, так і пошук підлітками нових "ідеалів".

Найбільш поширеною дана субкультура є в регіонах, де багато колоній або частина населення відбували покарання. Так історично склалось, що це Донецька та Луганська області, а ще Дніпро та Запоріжжя. Найявніші прихильників "АУЄ" в західних областях можна пояснити високим розповсюдженням контрабанди.

Кримінальні авторитети зазвичай серйозно впливають на психіку підлітків, у яких ще немає стійких поглядів та пояснюють, що закони країни вас не захистять, а у нас є свої закони.

Вийти з такого угруповання дуже важко. Спочатку підлітку дають можливість відчувати, що він крутий і в команді може зробити те, що не міг раніше. Наприклад, відібрати гаманець, або ж відкрити для спільників квартиру. Коли ж хлопець хоче покинути групу, то йому кажуть, що його ж навчили по кватиркам лазити, тому давай 1000 доларів, якщо хочеш піти. Якщо потрапив в цю трясовину 1 раз, то вийти дуже тяжко.

Ця субкультура культивує зразки поведінки, що виступають антитезою домінуючій культурі, означає індивідуальне відмовлення від основних норм і зразків культури суспільства. Цінності, які культивуються членами цього молодіжного руху стануть причиною конфліктів у суспільстві. Чи є це явище позитивним для суспільства? Очевидно, що ні. Державним та освітньо – виховним закладам необхідно приймати радикальні рішення та дії, щоб призупинити цей рух. Як висновок, можна казати, що толерантність може бути основною характеристикою демократичного суспільства, але і радикальність дій і рішень теж основна характеристика сучасного демократичного суспільства.

1. <https://webcache.googleusercontent.com>
2. <https://webcache.googleusercontent.com>
3. <http://webcache.googleusercontent.com>

С.А. Лозниця*

"ПОЛІТИКА ВИЗНАННЯ" У ПОЛІЕТНІЧНИХ ДЕМОКРАТИЧНИХ СУСПІЛЬСТВАХ: КОНЦЕПТ ЧАРЛЬЗА ТЕЙЛОРА ТА СТРАТЕГІЇ ТОЛЕРУВАННЯ

Питання толерантності постає важливим основоположним принципом як у міждержавних взаєминах, так і взаєминах у межах певної країни. Власне саме слово "толерантність", яке перекладається з латини зокрема як "терпимість", репрезентує принцип, за яким має ґрунтуватись політика держав у поліетнічному світі. Питанню толерантності та визначенню принципів співжиття у світі, сповненому етнічного та расового різноманіття, присвячена як низка програмних документів, скажімо, "Декларація принципів толерантності", затвердженої Державами-членами ООН у 1995 році, так і численні ініціативи провідних науковців, які у своїх працях зверталися до цих та інших питань, з-

* к.філос.н., науковий співробітник відділу філософії культури, етики і естетики Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України

поміж яких можна відзначити Чарльза Тейлора. Розпочинаючи огляд зазначеної проблематики, спершу процитую кілька положень, представлених у "Декларації принципів толерантності", після чого зверну увагу на деякі з питань, які порушує Чарльз Тейлор у праці "Політика визнання".

Так, провідною тезою Декларації є питання подолання лихоліть війни та побудова суспільства на принципах "добросусідства": "Ми, народи Об'єднаних Націй, сповнені рішучості врятувати прийдешні покоління від лиха війни ... знову утвердити віру в основні права людини, в гідність та цінність людської особистості ... і з цією метою виявляти терпимість і жити разом, у мирі один з одним, як добрі сусіди" [1, с. 87], – зазначається у Преамбулі. Поняття ж "толерантність", відповідно до Декларації, означає "сприйняття та розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості" [1, с. 89]. У правовому документі уточнюється, що "толерантність – це, передусім, активна позиція, що формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини" [1, с. 89]. Також у Декларації прописано як саме держава має сприяти утвердженню проголошених принципів: "Для того, щоб зробити суспільство толерантнішим державам слід ратифікувати існуючі міжнародні конвенції з питань прав людини і, в разі потреби, розробити нове законодавство з метою забезпечення в суспільстві рівноправних відносин і рівних можливостей для всіх груп і кожної окремої людини" [1, с. 90].

Ще одним поняттям, що позначає взаємини між державами, є проблема визнання. Так, Чарльз Тейлор працю "Політика визнання" розпочинає тезою про те, що "декілька течій у сучасній політиці звертаються до потреби у визнанні, іноді – до вимоги визнання [курсив – Ч.Т.]. [...] Вимога визнання, – продовжує автор, – виходить на перший план у сьогоденній політиці багатьма шляхами, наприклад, від імені меншості або від імені "підлеглих" груп, у деяких формах фемінізму, а також у тому, що сьогодні зветься політикою "мультикультуралізму" [2, с. 29]. Показавши важливість досліджуваних ним питань, він робить акцент на проблематиці визнання та питанні ідентичності: "Вимога визнання [...] є наразі невідкладною через гаданий зв'язок між визнанням та ідентичністю, коли цей останній термін означає щось на кшталт особистісного розуміння людьми того, ким вони є, своїх фундаментальних визначальних характеристик як людських істот" [2, с. 29].

Проблема визнання досліджується автором, зокрема, через поняття честі та гідності. Поміж іншим, автор застановляється над двома змінами, перша з яких полягала в розпаді соціальної ієрархії, на якій колись ґрунтувалася честь. Як уточнює дослідник, слово честь (honor) він використовує у тому значенні, в якому воно вживалося за часів *ancient regime* (старий ре-

жим" (фр). Мається на увазі державний лад у Франції до революції 1789 р. – прим. перекладача.). Тоді воно було сутнісно пов'язане з нерівністю [2, с. 30]. На противагу цьому поняттю честі, зазначає Тейлор, ми маємо сучасне поняття гідності (dignity), яке в нас час вживається в універсалістському та егалітарному сенсі: наприклад, коли ми кажемо про природжену "людську гідність" або про громадянську гідність [2, с. 30-31]. Тейлор, зосереджуючись на громадській сфері, робить спробу з'ясувати, що означала і що могла означати в цій сфері політика рівного визнання [...]. З переходом від честі до гідності прийшла політика універсалізму, що наголошує на рівній гідності всіх громадян, і змістом цієї політики було урівнення прав і титулатур [2, с. 40]. [...] Друга зміна, що полягає в розвитку сучасного поняття ідентичності, призвела до зростання політики відмінності [...]. Кожного слід визнавати за його чи її унікальну особистість (identity) [2, с. 40]. Політика рівної гідності ґрунтується на тій ідеї, що всі людські істоти однаково гідні поваги [...]. Отже, вважає Тейлор, варто звернути увагу саме на універсальний людський потенціал, тобто на ту здатність, що нею володіють усі людські істоти [2, с. 43].

Отож важливим принципом, що обстоюється у "Декларації принципів толерантності", а також простежується у праці Чарльза Тейлора "Політика визнання", є визнання "універсального" потенціалу людини і вибудовування навколо цього принципу міжособових та міждержавних взаємин.

1. Декларація принципів толерантності. Держави-члени Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури, що зібралися в Парижі на двадцять восьму сесію Генеральної конференції 25 жовтня – 16 листопада 1995 р. // Толерантність: теорія і практика. Роздуми філософів і релігіє знавців. Міжнародні правові документи (витяги)/ Упорядник, автор передмови Бабій М.Ю. К., 2004. С. 87-93.

2. Тейлор Ч. Політика визнання // Тейлор Ч. Мультикультуралізм і "політика визнання"/ пер. з англ. Р. Димерець. К.: Альтерпрес, 2004. С. 29-71.

Л.Б. Маевская*

ОСОБЕННОСТИ ПРОЯВЛЕНИЯ ИСЛАМОФОБИИ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ

Актуальность проблемы исследования заключается в том, что в последние десятилетия, преимущественно с 2001 года, во всем мире стало набирать обороты такое негативное явление, как исламофобия, в неко-

* к.и.н., доцент кафедры богословья и исламоведения Исламского университета, г. Киев.

торых случаях она проявляется агрессивными и насильственными действиями по отношению к мусульманам.

Исламофобия – разновидность ксенофобии; собирательное определение для различных форм негативной реакции на ислам, а также на связанные с ним общественные явления.

Исследователи Г. Энгельгардт и А. Крымин под исламофобией понимают "действия и высказывания, оцениваемые мусульманами как враждебные исламу", куда включаются погромы, критика в адрес мусульман, исламских активистов, исламского вероучения и социальной практики [1]. Что странно, поскольку фобия это, прежде всего, "страх": состояние психики, чувство; оно может иметь следствием "действия и высказывания", но может иметь и другие последствия.

В 1997 году британский исследовательский центр Runnymede Trust опубликовал доклад "Исламофобия – вызов для всех" [2]. Возглавлявший проект профессор Гордон Коннуэй (англ. Gordon Conway) определил исламофобию как "боязнь и ненависть к исламу и мусульманам, присущие СМИ всех уровней и распространённые во всех слоях общества".

Исламофобия названа одним из ярких проявлений невежества в нашем современном мире [3].

Исламофобия появилась одновременно с началом распространения ислама, однако её масштабы были незначительны. Резкое возрастание исламофобии во всем мире связано с событиями 11 сентября и войнами, которые ведутся США в мусульманских странах среди части американцев получили распространение антимусульманские настроения (исламофобия).

Что касается исторического аспекта бытования исламофобии, то она возникла сначала активного распространения ислама в различных уголках мира. Например, в дореволюционной России существовали ограничения на распространение религий, подданные имели разные права и обязанности в зависимости от их религиозной принадлежности. В частности были ограничены возможности мусульман быть представленными в органах власти, религиозные институты мусульман не имели автономии, в отличие, например, от армянской церкви и регулировались светскими властями [4]. Исламская культура представала перед ними как нечто чуждое и враждебное [5].

В реформах Александра II также проявилась дискриминационная политика по отношению к мусульманам. Согласно указу царского правительства нехристианам полагалось не больше трети мест в городском совете вне зависимости от их доли в электорате. В 1892 году этот предел был снижен до одной пятой. В начале 1880-х воинская повинность была

распространена на Северный Кавказ. После царское правительство проявило недоверие к мусульманам, освободив их от воинской повинности (однако освобождение от воинской повинности не мешало поступать в Российскую армию добровольцам из регионов Кавказа, из которых была сформирована известная своей доблестью Кавказская конная дивизия).

Ксенофобные настроения части населения в русских областях России акцентируются и на этническом происхождении сограждан, и на религиозной принадлежности.

В то же время нельзя не отметить, что российские правители старались не подавлять ислам, а интегрировать мусульманские общины в систему империи. Так при Екатерине II был принят передовой по своей сути указ "О терпимости всех вероисповеданий", а в 1788 году создана официальная организация мусульман России – Оренбургское магометанское духовное собрание. И впоследствии, при присоединении мусульманских народов Кавказа, Крыма и Средней Азии, Империя не пыталась насильственно обращать их в иную веру, но поощряла христианских миссионеров, которые прилагали для этого все свои усилия, даже отмечались неоднократные случаи насильственного крещения. В тоже время, некоторые виднейшие мусульманские культурные и научные деятели (напр. Исмаил Гаспринский) видели в России страну, которая сможет обеспечить реальное равноправие и процветание для представителей всех этносов и конфессий.

С другой стороны, ряд мусульманских деятелей видят в России проявления исламофобии, которые заключаются, по их мнению, в отождествлении ислама с терроризмом, непризнании ряда норм шариата, критике отдельных норм ислама, в случаях отказа предоставления земельных участков под мечети.

Что касается проявления исламофобии в современной России, то газета Саудовской Аравии "Arab News" пишет, что "исламофобия никогда не исчезала в России, но сейчас она достигла максимума за всю посткоммунистическую эпоху, и власти ничего не делают, чтобы её остановить... Мишенью страха и ненависти русских становятся все живущие в стране мусульмане... Исламофобия в России процветает, её разжигает и пресса, публикуя рядом с портретами Усамы бен Ладена фото местных исламских лидеров. Лидеры российских мусульман говорят о волне репрессий, захлестнувшей общину после терактов на рок-концерте... Российские власти, включая президента Путина, не препятствуют этому и потому несут всю полноту ответственности" [6].

В Великобритании, то комиссия по делам британских мусульман и исламофобии утверждает, что британские мусульмане подвергаются дискриминации со стороны властей.

В последнее время СМИ Великобритании регулярно сообщают о преступлениях на почве религиозной ненависти, жертвами которых становятся мусульмане. Случаются и крайне жестокие нападения. Согласно данным за 2014 год, физическому насилию подвергся каждый пятый британский мусульманин, оскорблениям – две трети мусульман. По результатам опроса более 90% мусульманского населения Великобритании сталкивались с негативными стереотипами в отношении их религии.

Напряжённым всегда было отношение к мусульманам в Швеции – там случались и поджоги мечетей.

В декабре 2006 года газета The International Herald Tribune опубликовала доклад Европейского центра по мониторингу проявлений расизма и ксенофобии, занимающегося выявлением нарушений этнического и религиозного характера в странах Евросоюза. В докладе приводятся сотни случаев проявлений исламофобии с 2004 года, среди которых: вандализм в отношении мечетей и мусульманских центров, оскорбления в адрес женщин, носящих мусульманские платки (хиджабы), нападения на мусульман, натравливание собак. Отмечен случай, когда группа граждан с бейсбольными битами напала на мусульманскую семью в Дании. Согласно докладу, дискриминация мусульман наблюдается на рынках труда и жилья, в сфере образования [7].

Франции тоже довелось испытать всплеск исламофобии после январской атаки на офис сатирического журнала Charlie Hebdo. Всего за первую половину 2015 года количество нападений на мусульман выросло более чем на 20%. В последних исследованиях говорится об атаках на мечети, угрозах убийством женщинам в хиджабах, унижениях, которым подвергаются школьники со стороны учителей, а также об увеличении количества исламофобских высказываний [8]. Сообщается, что в некоторых местах скопления мусульман во Франции и за её пределами стали появляться грубые исламофобские граффити. Подобное имеет место и в других странах.

Исламофобия появилась не сама по себе – она была создана. СМИ и политики должны тщательнее подбирать слова".

Некоторые аналитики считают необходимым обращать внимание на историческую память и стереотипы, влияющие на общественное сознание, в качестве главной причины укоренения темпов роста исламофобии. Когда в западном мире начиная с эпохи Возрождения стало формироваться чувство приоритета индивидуальной, собственной культуры, по отношению к другим культурам началась демонстрация равнодушного отношения. По мнению многих аналитиков, именно это исторически сформировавшееся общественное сознание лежит в корне негативного отношения европейцев к исламу.

Такие телеканалы, как ВВС или CNN, которые не заинтересованы в частом упоминании сюжетов об убийстве в США и в европейских странах молодых мусульман, убийствах в Сирии, Ираке и Афганистане, способствуют созданию условий для искажения религии, распространения исламофобии. Если смерть западных граждан в указанных медиа-органах представляется как наиважнейшее событие в мире, то информация о смерти десятков тысяч африканцев в Африке или мусульман во всём мире не только не публикуется, но и скрывается.

Поэтому в 2004 году организация Совет американо-исламских отношений (CAIR) начала кампанию против исламофобии в американских СМИ. О. А. Колобов считает проявлением исламофобии действия США против Ирана, Ливии, Сирии, Судана.

Мусульманские государства пытаются сегодня добиться того, чтобы исламофобия была признана преступлением, но Запад не предпринял даже элементарных мер для предотвращения этого позорного явления. Сколько бы ни преподносилась исламофобия в качестве "свободы мысли", она, несомненно, является главным фактором роста радикализма.

Представители исламских стран высказывались по этой проблеме еще более резко: "Во многих западных странах предубеждения против ислама и мусульман достигли небывалого масштаба. Религия и ее последователи подвергаются клевете, а систематическое искажение их образа приобрело нестерпимый характер... Эта кампания порождена безумным страхом перед исламом, и ясно, что со временем она посеет столь же безумный страх в обществе. В итоге <...> возникнет атмосфера ненависти и отвращения ко всему исламскому" [9]

Существуют факты бытового проявления исламофобии и в Украине, например, отмечались случаи насмешек и оскорбления женщин в платках, но зачастую, это происходило от невежества, убежденность в том, что все мусульмане это понаехавшие и выкрики с требованием убраться домой. Украинский исламовед Олег Ярош считает, что в Украине существует консервативная исламофобия: "Что касается Украины, то я хотел бы выделить несколько аспектов. Я разделяю два типа исламофобии. Первый тип, консервативный, обусловлен неприятием этой религии. В этом случае ислам рассматривается как угроза неким ценностям. Скажем так, это угроза социокультурным ценностям, которые считаются традиционными для христианского и постхристианского мира. Второй тип – это либеральная исламофобия, когда ислам рассматривается как угроза общечеловеческим свободам, а также производным от них: принципу равенства, в том числе и гендерного" [10].

Он также утверждает, что в Украине до настоящего времени присутствовала исламофобия консервативного типа, когда мусульмане воспринимаются как чужаки, носители иной цивилизационной парадигмы, которая в некоторой степени противоречит нашему традиционному укладу. Это когда-то очень сильно было заметно в Крыму, во время конфликта крымскотатарского меньшинства и славянского большинства. Также в 90-х годах была дискуссия по поводу строительства мечети на Лукьяновской улице в Киеве, против которого очень активно выступали национально-демократические силы. Впрочем, у нас эта исламофобия не сильно артикулирована, но, тем не менее, она имеет место быть.

В тоже время исследователь Вячеслав Лихачев отметил, что в последнее время (2012 г.) исламофобия становится одной из наиболее актуальных форм ксенофобии в Украине. Исламофобия проявляется в форме публикаций в средствах массовой информации, искажающих образ ислама и его носителей; в заявлениях политиков, формирующих образ "исламской угрозы" для мобилизации сторонников; и в распространенных в массовом сознании негативных стереотипах; и, наконец, в виде преступлений на почве ненависти, совершаемых в отношении мусульман (например, уличных нападений) и объектов недвижимости, имеющих отношение к исламской религиозной инфраструктуре (например, актах вандализма в отношении надгробий на мусульманском кладбище или поджогах мечетей). Участившиеся в последние месяцы нападения вандалов на мечети и общественные исламофобские кампании, которые зачастую увенчиваются успехом, заставляют внимательнее отнестись к этой проблеме, приобретающей все более заметные масштабы [11].

В целом, считается, что в Украине сложилась неоднозначная ситуация в системе обеспечения равных прав представителей различных этнических, расовых, религиозных групп, проявлением чего являются факты дискриминации. Несмотря на усилия властей, здоровых кругов гражданского общества, религиозных учреждений по развитию мира, согласия и взаимопонимания в полиэтническом и поликонфессиональном обществе современной Украины, существует угроза не только приостановления гармоничного развития отношений, но и перерастания ситуации в конфронтацию и противостояние. В значительной степени, в нашей стране в этой сфере проявляются глобальные общемировые и общеевропейские тенденции.

В целом, основные проявления исламофобии заключаются:

1. В запрете на строительство мечетей, учебных заведений, открытие кладбищ. Отказ государства возвращать культовые исламские сооружения. Имеет место и в Украине.

2. Нападения на исламские культовые сооружения. Наиболее известное, нападение было совершено на мечети в Новой Зеландии, насильственный снос мечетей по разными предложениями (Россия, Индия, Китай, Бирма).

3. Запрет ношения традиционных исламских одеяний, в том числе хиджабов и никабов женщинами (страны Европы, Китай, Россия, Средняя Азия). Запрет фотографироваться на паспорта женщинам в платках (Украина). Запрет купаться в буркини на пляжах Франции.

4. Различные нападения на мусульман по религиозному признаку. Китай, Индия, Бирма, Россия, Европа, США. Новая Зеландия.

5. Создание партий, носящих исламофобский окрас, например, партия ПЕГИДА. (Патриотические европейцы против исламизации Запада), "Лига английской обороны" – ультраправая, исламофобная организация в Великобритании.

Исламофобия, также проявляется и в Интернете на различных форумах и в соцсетях, например, "В Контакте" существует ряд групп оскорбляющих Ислам и мусульман [12], но, несмотря, на многочисленные жалобы, такие группы не удаляются администрацией соцсетей.

Что касается борьбы с проявлениями исламофобии, то в декабре 2004 года прошла конференция "Борьба с исламофобией", где председательствовал генеральный секретарь ООН. Совет Европы также осудил проявления исламофобии.

В марте 2008 года глава комитета Совета Федерации России по международным делам Михаил Маргелов заявил, что считает проблему исламофобии в Европе весьма серьезной. Маргелов подчеркнул насущность борьбы с европейской исламофобией, отметив, что "у России достаточно богатый исторический опыт, чтобы оказать помощь мусульманам всего мира в урегулировании конфликтов, в борьбе с экстремистами и западной исламофобией".

Украинский исследователь Олег Ярош делиться опытом Германии, по преодолению исламофобии: "Я недавно проводил исследования в Германии. Там присутствует толерантное отношение к мусульманам, которых, к слову, больше всего в Берлине. Их в этом городе около 400 тысяч, но благодаря активной просветительской работе на местном уровне к ним относятся достаточно лояльно. Там организуют специальные встречи, всевозможные акции с исламскими организациями. И это очень хорошо работает. В других частях Германии отношение к мусульманам осторожное. В регионах, где их очень мало, допустим на севере, отношение может быть негативным, но не артикулированным. В то же время, если посмотреть на Саксонию, на Дрезден, то там присутствуют активные антиисламские настроения. Это про-

исходит потому что, во-первых, их там много, а во-вторых, в этом регионе сильны ультраправые настроения. И на этом фоне возникло движение против нелегальной миграции антиисламского характера" [10].

Он считает, что в СМИ информация всегда должна подаваться взвешено и осторожно, без навешивания негативных клише.

Отсюда следует, что в современном мире усиливаются различные формы проявления исламофобии. В некоторых случаях нетерпимость к мусульманам проявляется на государственном уровне в виде законодательной дискриминации и преследованиях по религиозному признаку. Поэтому на мировом уровне, необходимо вырабатывать действенные методы по преодолению этого крайне негативного явления в современной общественно-политической жизни и в первую очередь на эту проблему должны обратить внимание мусульманские страны, способные финансировать исследования в этой области.

1. Крымин А. Исламофобия [Электронный ресурс] / А. Крымин, Г. Энгельгардт. Режим доступа к ресурсу: http://magazines.russ.ru/oz/2003/5/2003_5_56.htm
2. Islamophobia [Электронный ресурс] - Режим доступа к ресурсу: <https://web.archive.org/web/20070703100357/http://www.runnymedetrust.org/publications/pdfs/islamophobia.pdf>. (англ.).
3. Алиев С. Исламофобия – признак отсталости развитых стран [Электронный ресурс] / С. Алиев, С. Омарова. Режим доступа к ресурсу: <http://islam.ru/content/obshestvo/44739>.
4. Audrey L. Altstadt. The Azerbaijani Turks: power and identity under Russian rule. Hoover Press, 1992. 331 p.
5. Иорг Баберовски. Цивилизаторская миссия и национализм в Закавказье: 1828-1914 гг. // Новая имперская история постсоветского пространства: Сборник статей / Под ред. И. В. Герасимова, С. В. Глебова, Л. П. Каплуновского, М. Б. Режим доступа к ресурсу: <https://abimperio.net>
6. Editorial: Islamophobia in Russia // Arab News, 5 August 2003.
7. Рост "исламофобии" в Европе // The International Herald Tribune, 21 декабря 2006.
8. Алиев С. Исламофобия – признак отсталости развитых стран [Электронный ресурс] / С. Алиев, С. Омарова. Режим доступа к ресурсу: <http://islam.ru/content/obshestvo/44739>.
9. Abdul Qatar Tash. Islamophobia in the West// (The Washington Report November/December 1996). P. 28.
10. Ярош О. В Украине присутствует консервативная исламофобия [Электронный ресурс] / Олег Ярош. Режим доступа к ресурсу: <https://for-ua.com/article/1097751>.
11. Лихачев А. Исламофобия в Украине: Новые тенденции. [Электронный ресурс] / Александр Лихачев. Режим доступа к ресурсу: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/154-viacheslav-lykhachev-yslamofobyia-v-ukrayne-novyve-tendentsyy>.
12. https://vk.com/alla_ja_v_bar

М.М. Мартиненко*

ПРО ДОТРИМАННЯ НОРМ КОНВЕНЦІЙ МОП (№87;98; 144;154) ЯК СКЛАДОВОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ В УКРАЇНІ

Складні соціальні наслідки розвитку ринкових відносин вимагають формування нових механізмів узгодження інтересів різних соціальних верств. Процес формування соціальної моделі держави тісно пов'язаний з її політичною та економічною моделями і соціальний діалог зазвичай аналізується в комплексі із станом розвитку демократії та ринкової економіки. Тому формування ефективної системи соціального діалогу багато в чому співзвучне з темпами розвитку політичної системи та економіки України. Практика соціального діалогу сприяє підвищенню рівня політичної культури суспільства, подоланню конфронтаційної спрямованості соціальних відносин і утвердження толерантності та передбачає необхідність проведення активної політики з метою забезпечення прав усіх громадян. Міжнародно-правові стандарти, як втілення найбільш концентрованого досвіду правового регулювання трудових відносин, є незаперечною умовою розвитку й удосконалення будь-якої національної правової системи. Найбільш вагоме місце серед основних джерел міжнародно-правового регулювання трудових відносин посідають Конвенції та Рекомендації Міжнародної організації праці (далі МОП) – єдиної інституції Організації Об'єднаних Націй, діяльність якої базується на ідеї тристоронньої співпраці уряду, об'єднань профспілок і роботодавців.

Ефективність тристороннього співробітництва, згідно з принципами МОП, забезпечується наявністю незалежних, вільних й достатньо репрезентативних трьох сторін, які виконують різні функції, за умови тісної взаємодії сторін щодо розв'язання проблем та пошуку рішень, які є взаємно корисними, як для них, так й для суспільства в цілому. Положення Конвенцій та Рекомендацій МОП регулюють найважливіші питання щодо взаємодії національних урядів та соціальних партнерів, їх місце та роль у соціальному діалозі.

Найважливішими з документів, в яких закладено правову базу соціального діалогу є такі:

- Конвенція № 87 "Про свободу асоціації та захист права на організацію".

* старший науковий співробітник відділу з наукового забезпечення питань зайнятості, соціального діалогу та стандартів праці НДІ праці і зайнятості населення Міністерства соціальної політики України та НАН України.

- Конвенція № 98 "Про застосування принципів права на організацію і ведення колективних переговорів".

- Рекомендація № 113 щодо консультацій та співробітництва між державною владою та організаціями підприємців і працівників у галузевому та національному масштабі.

- Конвенція № 144 "Про тристоронні консультації для сприяння застосуванню міжнародних трудових норм" та супроводжуюча її Рекомендація № 152 щодо процедури тристоронніх консультацій для сприяння застосуванню міжнародних трудових норм та національним заходам, що стосуються діяльності МОП.

- Конвенція № 154 "Про сприяння колективним переговорам" та супроводжуюча її Рекомендація № 163 щодо сприяння колективним переговорам.

Проблемними для застосування в нашій країні залишаються основоположні Конвенції № 87 та № 98 щодо свободи об'єднань і асоціації та ведення колективних переговорів. Починаючи з 1998 р., у різних комітетах МОП розглядалися скарги українських працівників та роботодавців, щодо створення перешкод у розвитку та функціонуванні профспілок, переслідування активістів та особливо потреби реєстрації цих організацій в Міністерстві юстиції України. До порушень Конвенції № 87 призводить також неврегульованість на законодавчому рівні окремих питань діяльності профспілок. Ухилення окремих організацій роботодавців від ведення колективних переговорів за відсутності в Україні механізмів стимулювання роботодавців укладати колективні угоди і договори стимулює до порушення Конвенції МОП № 98 про застосування права на об'єднання у профспілки і на ведення колективних переговорів та № 154 про сприяння колективним переговорам. У ст. 8-1 КЗпП України визначено співвідношення міжнародних договорів про працю і законодавства України. Зазначеною статтею закріплено положення, що якщо міжнародним договором або міжнародною угодою, в яких бере участь Україна, встановлено інші правила, ніж ті, що їх містить законодавство України про працю, то застосовуються правила міжнародного договору або міжнародної угоди.

Прийняття у 2010 році Закону України "Про соціальний діалог в Україні" заклало міцне підґрунтя для розвитку соціального діалогу. Законом також були встановлені критерії репрезентативності для суб'єктів профспілкової сторони та сторони роботодавців. Попри певну критику, вищезгаданий закон сприяв консолідації соціальних партнерів, особливо у випадку руху роботодавців.

Все це впливає на підвищення відповідальності соціальних партнерів та забезпечення їхньої незалежності. Таким чином соціальні партнери не про-

сто повинні висловлювати свою точку зору з приводу законодавчих та інших ініціатив, але й приймати на себе відповідальність за їх реалізацію. Так у ст. 3 Закону України "Про соціальний діалог в Україні", зафіксовано основні принципи соціального діалогу, а саме: принципи законності і верховенства права, репрезентативності і правоможності сторін та їх представників, незалежності і рівноправності сторін, конструктивності і взаємодії, добровільності і прийняття реальних зобов'язань, взаємної поваги і пошуку компромісних рішень, обов'язковості розгляду пропозицій сторін, пріоритету узгоджувальних процедур, відкритості, обов'язковості дотримання досягнутих домовленостей, відповідальності за виконання прийнятих зобов'язань.

Світовий досвід переконливо засвідчує, що проблеми економіки і суспільного життя, у тому числі у сфері застосування найманої праці, вирішуються якнайкраще у разі, якщо відбувається орієнтованість не на конфронтацію, а на досягнення соціальної злагоди, узгодження інтересів різних суспільних груп на принципах толерантності. Важливою функцією МОП є нормотворча діяльність у сфері вдосконалення трудових відносин. Все це напряму стосується і України. Україна пройшла складний шлях від створення до налагодження постійного функціонування системи правового захисту інтересів учасників соціально-трудова відносин. Проте і досі є актуальною проблема захисту трудових прав і соціально-економічних інтересів працівників, реалізація можливостей кожного громадянина відстоювати свої права як самостійно, так і спільно з іншими членами трудового колективу в тому числі через виконання норм Конвенцій МОП.

1. Міжнародне законодавство про охорону праці. Конвенції та Рекомендації МОП. У 3-х т. К.: Основа, 1997.
2. Витяги з норм Конвенцій Міжнародної організації праці щодо права на участь організації працівників у вирішенні трудових і соціально-економічних питань./ zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_522
3. Ротань В.Г., Зуб І.В., Сонін О.Є. Науково-практичний коментар законодавства України про працю /15-е вид., допов. та переробл. К.: Алерта, 2013. С. 42.
4. Напрями діяльності Міжнародної організації праці в Україні [Електронний ресурс] / веб-сайт представництва МОП в Україні. Режим доступу: <http://www.ilo.org.ua/Pages/ProjectsILO.aspx>
5. ILO. Freedom of Association Digest of decisions and principles of the Freedom of Association Committee of the Governing Body of the ILO. Geneva, 2006. URL: http://www.ilo.org/global/standards/applying_and_promotinginternational_labour_standards/committee_on_freedom_of_association/WCMS_090632/lang_en/index.htm.
6. АНАЛІТИКА. Про стан реалізації в Україні норм конвенцій МОП [Електронний ресурс] / Соціально-економічний департамент Федерації профспілок України. Режим доступу: <http://www.fpsu.org.ua>

ФІЛОСОФСЬКЕ ПІДГРУНТЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ

Толерантність – невід’ємна складова спільного життя людей, яка, в залежності від обставин суб’єктивного і об’єктивного характеру, з більшою чи меншою мірою присутня на індивідуальному, груповому і суспільному рівнях. Завжди маючи виражену практичну спрямованість, вона вирізняється водночас серйозним філософським підґрунтям. Потреба в толерантності існує тому, що навколишній світ якісно різноманітний в нескінченній палітрі своїх проявів. Ця різноманітність, з одного боку, приваблює індивідів, оскільки постійно дарує низку нових вражень, знань, емоційних та інтелектуальних станів, а з іншого – породжує проблему нерозуміння, несприйняття невідомого, відмінного від того, що близьке і зрозуміле, тобто чужого, нерідко агресивного і ворожого. Онтологія довкілля виступає об’єктивною підставою сприйняття особистістю світу як такого, що потребує не одномірного, а різнопланового виміру і трактування. Врахування потреб та інтересів інших людей, специфіки їх думок, почуттів, поведінки – необхідна умова мінімізації конфліктів, які з певною періодичністю виникають навколо кожного суб’єкта.

Крайнім проявом різноманітності (відмінності одного від іншого) є протилежності. Довкілля в цілому, світ людського буття також – завжди єдність і боротьба протилежностей. Життя кожного індивіда та всіх, без винятку, об’єднань людей, протікає в силовому полі цієї єдності і боротьби. Вирватись за його межі неможливо. Вихід один – намагатись не заострювати суперечності, а прикладати зусилля для їх гармонізації. Робити це нелегко, але потрібно. Найкращий варіант – не доводити взаємодію протилежностей до рівня конфлікту. Для цього потрібно мати бажання і володіти вмінням знаходити ті питання і ситуації, які потенційно можуть актуалізувати зіткнення протилежностей. Руйнування основи, на якій формуються і розвертаються суперечності, завжди веде до їх згасання. На це свого часу звертав увагу ще Г. Гегель. В системі людських відносин роль толерантності при вирішенні означеного завдання надзвичайно велика.

Сутнісна ознака толерантності – ставлення до "Іншого" з терпеливістю, бажанням зрозуміти, сприйняти його таким, яким він є насправді, і тим самим погодитись, що він має право на буття у своєму індивідуальному прояві. В літературі, присвяченій цьому феномену, його дуже часто

* к. філос. н., доцент кафедри гуманітарних дисциплін Національного університету харчових технологій.

характеризують як поважливе ставлення. При цьому варто пам'ятати, що ставитись до когось (чогось) поважливо і ставитись з повагою (мати в душі повагу) – речі не тотожні. У першому випадку йдеться про сприйняття будь-кого (будь-чого) терпеливо, неагресивно. Навіть при умові, що об'єкт сприйняття суб'єкту не подобається, викликає не зовсім приємні емоції. У другому випадку суб'єкт внутрішньо має повагу (до інших людей, їх світоглядних і життєвих позицій, вчинків тощо) і демонструє її різними формами власної активності. Власне толерантність має місце саме у першій ситуації. Тобто однією з важливих передумов її формування і функціонування є наявність у близькому чи віддаленому середовищі суб'єкта будь-яких утворень матеріального та нематеріального характеру, базові або другорядні риси яких не зовсім не відповідають його ціннісним установкам.

Толерантність не дається людям від природи. Вона формується в процесі їх соціалізації і, значною мірою, постає як наслідок складної внутрішньої роботи суб'єкта над собою. Проявляти толерантність у ставленні до того, хто своїми думками і поведінкою суттєво відрізняється або суперечить усталеному, прийнятому в конкретному соціальному середовищі, не так вже й легко. Але це один з небагатьох способів підтримувати та зберігати в суспільстві стабільність, забезпечувати стан соціальної єдності. Ця форма суспільних відносин – результат непростого компромісу суб'єкта з самим собою заради збереження батоманіття соціального довкілля. Тут надто важливу роль відіграє діалог сторін, пошук спільного "знаменника" у основних та другорядних питаннях, бажання не загострювати, а знімати соціальне напруження, якщо воно має причини для існування.

Сказане не означає, що толерантність має бути скрізь і завжди. Вона апіорі неможлива там, де йдеться про загрозу руйнування (на рівні свідомості чи практики) стабільно функціонуючого соціального або природного середовища, що забезпечує стале буття індивідів, їх різноманітних груп, цивілізації цілому. Ні про яку толерантність не може йти мова, якщо її наслідком є небезпека життю людей, деформація моралі, екологічні катаклізми, продукування воєнних конфліктів тощо. Не можна забувати, що значною мірою саме толерантність та безвідповідальність з боку низки країн дозволили у 30-40-х роках минулого століття підняти голову фашизму в Європі, порушити в останні декілька десятиліть екологічну рівновагу в світі, зруйнувати сформовану після другої світової війни світову систему безпеки. Не останню роль у цих процесах відіграли (відіграють і тепер) політичний популізм, економічна жадібність, псевдодемократичні лозунги, демагогія.

На жаль, історія, як це було завжди, мало чому навчила сучасників. Вони, в одних ситуаціях, з безвідповідальністю і безрозсудністю провоку-

ють етнічні, міжконфесійні, воєнні та інші конфлікти. Нерідко роблять це там, де об'єктивних підстав для цього майже не існує (етнічні чистки в колишній Югославії в 90-х роках ХХ ст., міжконфесійне протистояння в православному середовищі сучасної України, нинішній воєнний конфлікт між Росією і Україною). Одночасно під гаслами демократії і толерантності відбувається нав'язування країнам і народам чужих, невластивих їх традиціям і моралі правових та моральних норм і принципів, соціально-психологічних стереотипів (публічна пропаганда і захист одностатевого кохання і одностатевих шлюбів; легалізація і правовий захист виховання в одностатевих шлюбах дітей; намагання легалізувати розповсюдження і вживання наркотичних речовин; виправдання, а то і героїзація діяльності воєнних підрозділів, що брали участь в різноманітних каральних операціях; гіперболізація ролі національного чинника у вітчизняній історії і т. д.). Тут толерантність яскраво демонструє свою негативну сторону.

С.І. Присухін*

МІЖРЕЛІГІЙНИЙ ДІАЛОГ І ПРИНЦИП ТОЛЕРАНТНОСТІ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОГО ВЧЕННЯ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

В широкому значенні міжрелігійний діалог [1] має на меті такий зміст міжрелігійного спілкування, який веде до взаємного рівноправного збагачення релігійних культур, що передбачає необхідність здійснення євангельської місії християнської Церкви, уникаючи неприродного синкретизму, еkleктизму, нігілізму. Як слушно зазначав св. Йоан Павло II, міжрелігійний діалог збагачує кожного з його учасників: "Тут не може бути жодного відречення, ані іренізму, лиш взаємне свідчення для спільного поступу на шляху пошуків і релігійного досвіду, а одночасно для подолання упереджень, нетолерантності та непорозумінь" [2]. У промові на VI Генеральній асамблеї Міжнародної конференції з питань релігії та миру (03.11.1994 р.) св. Йоан Павло II повчав: "Сьогодні діалог потрібний як ніколи. Фактично, коли старі перепони руйнуються, на їхньому місці виростають нові – щоразу, коли істина та фундаментальні цінності забуваються або занедбуються, навіть і тими, котрі вважають себе релігійними людьми. Шляхом міжрелігійного діалогу ми можемо свідчити ті істини, що є основоположними і невід'ємними і для людини, і для суспільства: гідність кожної людської істоти – незалежно від її етнічного походження, релігійної

* д.філ.н., доцент Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана.

приналежності чи політичних уподобань" [3]. Мова йде про те, що спільна духовна спадщина сучасної цивілізації покликана сприяти розвитку взаємодоповіг та взаєморозуміння в міжрелігійному спілкуванні, на основі істинного міжрелігійного спілкування можна укласти ширшу угоду для використання всіх форм дискримінації й здійснення захисту людської гідності.

Важливе значення для обґрунтування міжрелігійного діалогу має соціальна доктрина Католицької Церкви. У підрозділі "Сприяти діалогу" до дванадцятого розділу Компендіуму соціальної доктрини Церкви зазначається, що "завдяки спільній традиції Старого Завіту, Католицька Церква здатна до діалогу з братами й сестрами юдеями, який вона проводить також за допомогою власної соціальної доктрини, аби будувати разом майбутнє, у якому панує справедливість і мир для всіх людей, дітей єдиного Бога" [4]. Міжрелігійний діалог стає єдиним цілим з принципами свободи совісті, свободи віросповідання, свободи слова та через дотримання норм і вимог принципу толерантності гарантує і захищає права людини загалом.

Проблема толерантності в міжрелігійному спілкуванні нерозривно пов'язана з морально-правовим принципом свободи совісті. Її формулювання і вирішення віддзеркалює пошуки способу уникнення насильства в справах релігійної віри. Захист власної позиції, світоглядної самоідентифікації, утвердження ненасильства в об'єктивно існуючих світоглядних конфліктах вимагає від віруючих і людей доброї волі поваги до позиції, системи світоглядних цінностей і свободи волевиявлення інших. Апробовані норми і вимоги принципу толерантності сприяють захисту суверенітету особи, гарантують сприйняття власної правди та свободу вияву вільної совісті індивіда. Толерантність стає не тільки умовою проголошення права на свободу релігійного самовизначення, але й дієвим механізмом його реалізації в соціокультурних обставинах. Позаяк принцип толерантності є складовою моралі і етики сучасної духовної культури, то його реалізація в міжрелігійному спілкуванні передбачає необхідність взаємозв'язку з християнською етикою в організації істинного діалогу (єкуменічного, міжцерковного тощо), заперечуючи насильство як межево неприйнятний спосіб вирішення можливих суперечностей і конфліктів.

Принцип толерантності в міжрелігійному спілкуванні реалізується через дотримання етичних норм і вимог, апробованих і затверджених міжнародним співтовариством, зокрема й на рівні ЮНЕСКО.

По-перше, це визнання рівності і суверенності суб'єктів релігійної віри, визнання свободи релігії, свободи волевиявлення в міжрелігійних комунікаціях. Вірним є підхід, відповідно до якого інтерес однієї віруючої людини закінчується там, де починається інтерес іншої. Спільне дотримання загального гасла толерантності "Усі різні – усі рівні".

По-друге, визнання права суб'єктів міжрелігійного спілкування на власне тлумачення істини, власну світоглядну позицію, моральні орієнтири і ціннісні орієнтації. При чому духовна культура (релігійна, етична, естетична) сприймається і подається через призму гідності особи і захисту її прав. Захист гідності віруючих людей немислимий без урахування принципу плюралізму.

По-третє, відмова від монополії на істину, абсолютизації власної позиції, повага до світоглядних цінностей і орієнтації інших. Спільне визнання того, що претензія на виключне володіння істиною в релігійній вірі веде до фанатизму, релігійної нетерпимості, приниження духовної гідності інших віруючих як на рівні побутової комунікації, так і на рівні міжцерковних відносин.

Отже, проблема утвердження принципу толерантності у сфері міжрелігійного діалогу в кінці ХХ ? на початку ХХІ ст. набула особливої гостроти з погляду на її практичний характер. Норми і вимоги принципу толерантності постають як головний чинник і засіб подолання міжрелігійних суперечностей, що супроводжують розвиток християнської культури в сучасному світі загалом та Україні зокрема. Водночас принцип толерантності стає критерієм рівня і змісту міжрелігійного спілкування, адекватності обраних варіантів вирішення міжрелігійних суперечностей або конфліктів. Без сумніву, принцип толерантності не зможе вирішити усіх міжрелігійних суперечностей, але беззаперечним є той факт, що сьогодні дотримання норм і вимог толерантності є чи не єдиним апробованим способом уникнення насильства, нетерпимості, агресії між представниками різних релігійних конфесій.

1. В соціальному вченні Католицької Церкви зміст поняття "діалог" визначають як форму зустрічі і пошуку взаємопорозуміння між людьми, групами і громадами, що здійснюються шляхом щирості, поваги і довіри до іншої людини як особи і мають на меті поглиблене пізнання істини та прагнення зробити взаємовідношення між людьми більш адекватними і гідними звання бути людиною // Католическая энциклопедия. Т. I. А-З. М.: Изд-во Францисканцев, 2002. С. 1626?1627.
2. Іван Павло II. Місія Відкупителя / Пер. з італ. о. Романа Безпалька. Жовква: Місіонер, 2011. С. 67.
3. John Paul II. Address of His Holiness John Paul II for the opening of the sixth World Assembly of the "World Conference on Religion and peace". Synod Hall. Thursday, 3 November, 1994 [Електронний ресурс]. Електрон. дан. Режим доступу: http://www.vatican.va/-holy_father/john_paul_ii/speeches/1994/november/documents/hf_jp-ii_spe_19941103_religioni-pace_en.html, вільний. Мова англ.
4. Компендіум соціальної доктрини Церкви. К.: Кайрос, 2008. С. 328.

ТОЛЕРАНТНІСТЬ – ЯК НЕОДМІННА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ У СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

Важливим напрямом розвитку вітчизняного суспільства є наближення до європейських стандартів, розвиток демократії та укріплення власних етичних, культурних та духовних цінностей, гуманістичного ставлення до усіх вразливих категорій осіб, які потребують особливої турботи через потрапляння у складні життєві обставини забезпечення їм можливостей доступу до усіх видів соціальної допомоги.

Через складні соціально-економічні процеси до вразливих категорій осіб, сімей в Україні додаються нові вразливі групи населення, сім'ї, особи, зокрема, внутрішньо перемішені особи, члени сімей учасників бойових дій на сході України тощо. Через негативні демографічні процеси збільшується кількість осіб похилого віку, також багато людей потребують допомоги внаслідок тяжкого стану здоров'я – особи з інвалідністю, хворі. Вразливі групи населення мають свої індивідуальні проблеми відповідно до віку, статі, стану здоров'я, особливостей інтелектуального та фізичного розвитку. Надання їм допомоги для забезпечення їх повноцінної життєдіяльності та включення у громаду – найважливіший обов'язок та ознака цивілізованості держави.

Наразі соціальні послуги та соціальну підтримку особам, які потрапили у складні життєві обставини надають державні, комунальні, приватні надавачі соціальних послуг та окремі фізичні особи, які мають забезпечувати надання якісних соціальних послуг, які спрямовані на профілактику, подолання складних життєвих обставин, в яких перебуває особа/сім'я, або мінімізацію їх наслідків відповідно до Закону України "Про соціальні послуги" та Державних стандартів соціальних послуг. Безпосередньо соціальні послуги надають різні спеціалісти професіонали, фахівці, робітники, – які виконують свої професійні обов'язки відповідно до вимог, визначених у посадових обов'язках, інструкціях та згідно набутої освітньої та професійної кваліфікації.

Особливість професійної діяльності соціальних працівників, фахівців з соціальної роботи, соціальних робітників полягає у тому, що вони, виконуючи свої професійні обов'язки із надання соціальних послуг та соціаль-

* старший науковий співробітник відділу удосконалення професійно-класифікаційних та професійно-кваліфікаційних систем НДІ праці і зайнятості населення Мінсоцполітики і НАН України.

ної допомоги, перебувають у постійному контакті із особами, які мають складні як матеріальні, фізичні так і психологічні проблеми, інколи перебувають у кризових станах. Через вказані аспекти соціальна робота із такими особами потребує особливої професійної підготовки таких працівників для формування не тільки професійних компетентностей, які дозволять на високому рівні, зокрема, виявити особливі потреби та правильно скласти індивідуальний план та договір про надання соціальних послуг, а і забезпечити дотримання етичних принципів у роботі з клієнтами.

Наразі вимоги до професійної кваліфікації соціальних працівників, фахівців із соціальної роботи, соціальних робітників та інших працівників соціальної сфери – обов'язково включають знання та дотримання Етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи України для упорядкування професійної діяльності соціальних працівників, її удосконалення на основі етичних норм і вимог, якими мають керуватися на практиці соціальні працівники.

В Етичному кодексі спеціалістів із соціальної роботи України визначено положення, які є для фахівців принциповими орієнтирами з питань професійної діяльності, виконання службових обов'язків, організації взаємодії з клієнтами. У документі визначено шляхи розв'язання моральних проблем та прийняття найбільш адекватного професійного рішення в етичних питаннях. В основу Етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи України покладений вітчизняний досвід і міжнародні етичні принципи й стандарти соціальної роботи, .

Одним з етичних принципів діяльності спеціалістів із соціальної роботи визнано толерантність, яким встановлено, що "Спеціалісти із соціальної роботи є толерантними до різних емоційних проявів клієнтів, мають належний рівень професійної підготовки, за будь-яких обставин зберігають рівновагу, терпимість. Спеціалісти із соціальної роботи приймають проблеми й обставини клієнтів незалежно від їхнього способу життя, поведінки, соціального і національного походження, статі тощо". Зазначені вимоги Етичного кодексу враховувались при розробленні НДІ праці і зайнятості населення професійних стандартів для професій соціальної сфери, зокрема вони містяться у переліку загальних компетентностей для професій "Соціальний працівник", "Соціальний робітник", "Соціальний працівник(допоміжний персонал), де, зокрема зазначаються такі вимоги як здатність виконувати свою професійну діяльність згідно з етичними вимогами соціальної роботи та особливостями фізичного й емоційного стану отримувачів соціальних послуг.

Дуже важливі у роботі соціальних працівників застосування толерантності під час надання таких соціальних послуг: як соціальний суп-

ровід, соціальна адаптація, інтеграція, реінтеграція; соціальна реабілітації; бездомним особам, особам які мають розлади психіки, колишнім в'язням, особам, які зазнали насильства, оскільки толерантна поведінка забезпечує врівноважене професійне спілкування з даними особами, що має забезпечувати в окремих випадках безпеку не тільки клієнтам, але і самим соціальним працівникам та фахівцям. Дотримання принципу толерантності соціальними працівниками, фахівцями із соціальної роботи та соціальними робітниками сприятиме формуванню толерантної поведінки у клієнтів – отримувачів соціальних послуг під час надання таких послуг.

Отже, виконуючи якісно професійні обов'язки згідно вимог, встановлених у професійних стандартах, кваліфікаційних характеристиках, соціальні працівники, фахівці із соціальної роботи, соціальні робітники та інші спеціалісти у сфері надання соціальних послуг мають володіти поруч із професійними компетентностями загальними компетентностями, які мають, зокрема, визначати вимоги для виконання етичних принципів, серед яких толерантність сприяє забезпеченню надання соціальних послуг та безпеки як для отримувача, так і надавача соціальних послуг.

Н.В. Ткаченко*

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ "ТОЛЕРАНТНІСТЬ" ТА ЙОГО АКТУАЛЬНІСТЬ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

XX століття створило умови для ослаблення кордонів між країнами і народами завдяки небувалому стрибку інформатизації суспільства та розширенню міжнародного співробітництва. Разом з тим світ всупереч усім очікуванням став більш конфліктним, загострилися етнічні, релігійні та економічні проблеми як на міжнародному, так і міжособистісному рівні. Це змушує знову звертатися до феномену толерантності, з'ясувати роль, яку він відіграє в етичній поведінці сучасної людини, а також шукати шляхи до філософії мирного співіснування представників усього людства [1, с. 101].

Сучасними вченими досягнуті успіхи в розробці проблем толерантності в різноманітних аспектах етнічності у філософії, етносоціології, етнополітології. На матеріалі новітніх досліджень і з використанням передових методологічних підходів у працях цих авторів розроблені найважливіші теоретичні проблеми етнічності, міжнаціональних відносин, етнічної самосвідомості, етномовних тенденцій.

* аспірант, Вищий навчальний заклад "Національна академія управління" м. Київ.

Дослідження, присвячені вивченню етносів як суб'єктів міжетнічних відносин, проводили Л.М. Гумільов, Ю.В. Бромлей та ін. [1, с. 104]

Толерантність (від лат. *tolerantia* – терпіння) – у загальному значенні здатність приймати щось, не схвалюючи це. На індивідуальному рівні – це здатність сприймати без агресії думки, які відрізняються від власних, а також – особливості поведінки та способи життя інших.

Термін "толерантність" виник як формула терпимості щодо релігійних меншин та сект унаслідок протестантської Реформації. В історичному плані він сходить до підтримки практики, яка забороняє релігійну дискримінацію, до якої пізніше додалася заборона на етнічну дискримінацію; у наш час цей термін все частіше використовується для позначення широкого кола терпимого ставлення до соціальних груп чи політичних партій або ідей, які багато хто вважає неприйнятними.

Аналіз словників останніх десятиліть свідчить про те, що поняття толерантність (терпимість) у його психологічному ракурсі практично відсутнє. В енциклопедичному словнику виділяють три основних аспекти толерантності. 1) Медичний, який пов'язує його з імунологією і трансплантацією. При пересадці органів і тканин виникає імунологічний стан, при якому організм не здатний синтезувати антитіла у відповідь на введення певного антигену, при збереженні імунної реактивності до інших антигенів. 2) Фізіологічний аспект толерантності розкриває здатність організму переносити несприятливий вплив того чи іншого фактора середовища. 3) Філософсько-психологічний аспект розглядає толерантність як терпимість до чужих думок, вірувань, поведінки [2].

Трактуючи толерантність як відсутність або ослаблення реагування на будь-який несприятливий фактор в результаті зниження чутливості до його впливу, психологічні словники відображають радше лише його психофізіологічний аспект [3]. Толерантність до тривоги проявляється в підвищенні порогу емоційного реагування на загрозову ситуацію, а зовні це проявляється у витримці, самовладанні, здатності довго терпіти несприятливі впливи без зниження адаптивних можливостей. Толерантність як визнання прав іншого і, тим самим, набуття дружелюбності, миролюбивості і здатності сприймати іншого як собі подібного, рівного, що претендує на розуміння, співчуття, прийняття, а не як чужорідного, що претендує на відторгнення.

Намагаючись знайти вірний шлях розгляду такої толерантності, багато авторів трактують її як єдність негативного внутрішнього ставлення до об'єкта (неприйняття, осуд) і позитивної зовнішньої дії на його адресу (прийняття, допущення). Це не тільки спірно, але і просто заплутує. Якщо я погано ставлюся до іншого і змушений або повинен його терпіти, щоб

вважати себе толерантним або просто вихованим, це – умови виховання людини двоїстої. Згідно з концепцією В.О. Лефевра [4], така людина буде належати до іншої етичної системи, в якій основним принципом є "зло в ім'я добра". Такий підхід руйнівний для формування моральної особистості.

Толерантність передбачає прийняття іншого таким, яким він є. І подібно до того, як психолог, не ідентифікуючись із клієнтом, приймає його і слідує за ним, толерантність передбачає такий же уявний рух до розуміння. При цьому зовсім не відмовляючись від власної позиції, але і не нав'язуючи її партнерові.

Отже, в даний час має велике значення усвідомлення важливості феномена толерантності для нашого суспільства. Проблема виховання толерантності має об'єднати людей різних, насамперед, фахівців різних напрямків і рівнів – психологів, педагогів, вихователів, філософів, а також представників різних вікових груп (дітей і підлітків, дорослих і молодь) [1, с. 108].

1. Стець В. Феномен толерантності в сучасному суспільстві / В. Стець // Людинознавчі студії. Філософія. 2013. Вип. 28. С. 101-110. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lstudf_2013_28_10.
2. Советский энциклопедический словарь / гл. ред. Прохоров А. М. 3-е изд. М.: Советская энциклопедия, 1984. С. 13-48.
3. Краткий психологический словарь / Под ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. М.: Политиздат, 1985. 431 с.
4. Лефевр В.А. От психофизики к моделированию души // Вопросы философии. 1990. № 7. С. 23-28.

Н.П. Фєрьєва*

МОРАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТОЛЕРАНТНОСТІ СУСПІЛЬСТВА У ПИТАННІ СУСПІЛЬНОЇ НЕБЕЗПЕЧНОСТІ ВІЙСЬКОВОГО ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 405 КК УКРАЇНИ

Суспільна небезпечність військових правопорушень нині як ніколи становить небезпеку для військового правопорядку у Збройних Силах України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України. Про це свідчить статистика. Генеральної прокуратури України, Державної судової адміністрації України, Верховного Суду та інших держав-

* завідувач сектору організаційно-протокольного забезпечення заходів суду секретаріату Касаційного цивільного суду апарату Верховного Суду. Аспірантка кафедри кримінального права, кримінології, цивільного та господарського права ВНЗ "Національна академія управління"

них правоохоронних органів щодо кількості вчинених злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини). Суттєве її збільшення зафіксовано протягом 2014-2018 рр., коли на сході нашої держави розпочалися і продовжують тривати воєнні дії, пов'язані з агресією Російської Федерації проти України. Навіть незначні порушення військової дисципліни, не кажучи вже про військові адміністративні правопорушення, передбачені главою 13-Б Кодексу України про адміністративні правопорушення; військові злочини, передбачені розділом XIX Кримінального кодексу України, суттєво впливають на стан правопорядку серед військовослужбовців і на виконання ними конституційного обов'язку по захисту незалежності і територіальної цілісності України.

Особливо небезпечними є ті правопорушення, що посягають на честь і гідність командирів і начальників, завдяки яким забезпечується належний стан військової дисципліни серед особового складу.

Зокрема, завдяки вимогливості командирів і начальників всіх рівнів до підлеглих, повагою до них і належним застосуванням методів керування, вдало поєднуючи методи примусу, передбачені Дисциплінарним статутом Збройних Сил України, та переконання стосовно підпорядкованих військовослужбовців, зберігається баланс військової дисципліни. Отже і підлеглим потрібно безперечно дотримуватись вимог військової дисципліни, поважати начальників і командирів та підтримувати порядок.

Успішне виконання своїх обов'язків начальниками і командирами, зокрема, щодо забезпечення військової дисципліни досягається завдяки охороні їх життя, здоров'я та недоторканості. Погроза щодо командирів, начальників або насильницькі дії до них, що направлені проти військового підпорядкування тощо мають велику небезпечність, тому що ускладнюють, а то й блокують спроможність виконання своїх статутних обов'язків ними по забезпеченню військового порядку. Крім того, такі дії спроможні завдати шкоди життю, здоров'ю та особистої недоторканості військових командирів та начальників. У разі погрози вбивством або заподіянням тілесних ушкоджень чи побоїв командирам або начальникам, або знищенням чи пошкодженням їхнього майна у зв'язку з виконанням ними обов'язків з військової служби суспільна небезпека таких дій стає надзвичайно протиправною. Тому не випадково законодавець ці дії криміналізував, передбачивши за їх вчинення кримінальну відповідальність за статтею 405 Кримінального кодексу України.

Цей злочин – погроза або насильство щодо начальника, посягає на спроможність у різних умовах виконувати ними свої обов'язки та чітко керувати підлеглими в інтересах військової дисципліни.

Суспільна небезпечність зазначеного злочину полягає у тому, що погроза порушує встановлений порядок підпорядкування між підлеглим та начальником / командиром, має негативний вплив на його службову діяльність і як наслідок може вплинути на вимогливість до підлеглих і у результаті послаблюється військова дисципліна. Ще більш небезпечним він може бути у разі заподіяння тілесних ушкоджень чи побоїв начальникові чи командирі, або знищенням чи пошкодженням їхнього майна. Але обов'язковою ознакою цього складу злочину має бути та підстава, що злочин вчиняється у зв'язку з виконанням начальником або командиром обов'язків з військової служби.

Також суспільна небезпечність цього злочину визначається тим, що погроза порушує встановлений порядок тим, що може злякати начальника / командира, негативно вплинути на їхню службову діяльність, заподіяти шкоду життю, недоторканності командира і начальника, їх здоров'ю, особистій психічній і психологічній недоторканності. Злочин унеможлиблює виконання ними статутних вимог щодо військової дисципліни та в цілому заважає збереженню загальної поваги, взаємодії в досягненні спільних цілей, зокрема захисту громадян України від зовнішнього ворога.

Крім того загальною рисою щодо суспільної небезпеки цієї групи злочинів є заподіяння суттєвої шкоди суспільним відносинам, що забезпечують належну злагодженість, впорядкованість у військових частинах, боєготовність, боєздатність військових формувань на підставі врегульованого нормативними актами порядку підлеглості та військової честі.

Даний злочин посягає на можливість начальника / командира керувати діями підлеглих в інтересах військової дисципліни і порядку. Тим більше насильницькі дії щодо командира / начальника, яким підлеглий, відповідно до вимог військових статутів, зобов'язаний надавати повагу і яких повинен захищати в бою, є грубою формою порушення військової дисципліни, що ускладнює виконання командиром / начальником своїх обов'язків з військової служби і завдає шкоди його здоров'ю. Такі дії щодо командира / начальника можуть бути помстою за їхню справедливу вимогливість, тому кримінальний закон відносить розглянуте діяння до тяжких злочинів.

Погроза або насильство щодо начальника (ст. 405 КК) передбачає відповідальність за два самостійних злочини: 1) погроза щодо начальника (ч.1 ст.405) та 2) насильство щодо нього (ч.2 ст.405). Обидва злочини посягають на можливість командира / начальника у будь-яких умовах виконувати свої обов'язки і твердо керувати діями підлеглих в інтересах військової дисципліни та правопорядку.

Як злочин визнають погрозу не кожному військовослужбовцю, зокрема, й старшому за військовим званням, а лише начальнику / команди-

ру. При цьому мають на увазі начальників як за службовим становищем, так і за військовим званням. Не є злочином погроза на адресу не персонально начальникові / командира, а його близьких. Погроза передбачає залякування начальника / командира заподіяння йому фізичної шкоди, а саме: їх вбивством, заподіяння їм тілесних ушкоджень будь-якого характеру і ступеня тяжкості, завданням побоїв або знищенням чи пошкодженням їхнього майна. Інші види погрози, як то розголосити відомості, які ганьблять начальника / командира або близьких їм осіб, погроза дати ляпаса, погроза посягання на їх статеву свободу або статеву недоторканість, а також погроза, що висловлена у невиразній формі (" ти у мене побачиш", "дочекаєшся" тощо, не становить злочину, передбаченого ст. 405 КК.

Загальними ознаками для злочинів, передбачених ст.405 КК є таке:

1) посягання злочинів на суспільні відносини, які охороняють основу побудови військ-недоторканість командирів або начальників, тобто військовослужбовців, які за статусом наділені організаційно-розпорядчими або адміністративно-господарськими повноваженнями, або виконують такі обов'язки за спеціальним дорученням командування;

2) злочини проти порядку підлеглості віднесені законодавцем до тяжких злочинів (чч. 2-4 ст. 405 КК);

3) в якості кваліфікуючих ознак (обтяжуючих обставин) є вчинення злочинів проти порядку підлеглості в умовах особливого періоду, крім воєнного стану; в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці;

4) всі злочини проти порядку підлеглості можна характеризувати схожістю за своїм змістом (спрямованістю) як обов'язкових безпосередніх об'єктів, так і додаткових безпосередніх об'єктів.

1. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) [Текст] : навч. посіб. / Г.М. Анісімов, Ю.П. Дзюба, В.І. Касинюк [та ін.]; За ред. М.І. Панова. Х.: Право. 2011. 184 с.

2. Карпенко М.І. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини): теоретичні та прикладні аспекти: Монографія / М.І. Карпенко / За заг. ред. В.К. Матвійчука. К.: ВНЗ "Національна академія управління". 2018. 420 с.

3. Панов М.І., Касинюк В.І., Харитонов С.О. / Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (Військові злочини) [Текст]; під заг. редакцією д.ю.н., професора М.І. Панова. Х. : Харків юридичний. 2006. 172 с.

О.В. Шевчук*, О.Д. Дєточка**

ПОШИРЕНІСТЬ РЕЛІГІЙНОСТІ СЕРЕД ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ТА ЗАСАДИ РЕЛІГІЙНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ

Аналіз історичного минулого та досвіду провідних країн світу свідчить про те, що процес задоволення релігійних потреб військовослужбовців, забезпечення релігійної толерантності у військовому середовищі є досить складним і суперечливим. Збройні Сили України – невід’ємна частина суспільства, тому вони мають забезпечувати дотримання всіх громадянських прав і свобод, гарантованих державою, в тому числі свободи совісті та віросповідання.

Результати соціологічних досліджень, проведених останнім часом в Україні, вказують на досить високу релігійну толерантність українського суспільства [1]. Питання релігійної толерантності у військовому середовищі певним чином розглядаються в працях вітчизняних науковців та дослідників. Аналіз релігійних відносин в Збройних Силах України, їх основних проблем та перспектив вирішення здійснено О.В. Івановим [2]. Вітчизняний та зарубіжний досвід забезпечення релігійних потреб військовослужбовців вивчався Ю. Решетніковим [3]. Форми, методи та напрями здійснення душпастирської опіки військовослужбовців досліджувалися Р.Великим та Ю. Нагірняком [4]. Разом з тим, на сьогодні, зроблено не достатньо спроб дослідити питання релігійної толерантності у військовому середовищі. На нашу думку, урахування посадовими особами отриманих емпіричних даних щодо поширеності релігійності серед військовослужбовців сприятиме забезпеченню відповідного рівня релігійної толерантності у військах (силах).

З метою вивчення основних характеристик релігійності військовослужбовців протягом серпня-вересня 2018 року було проведено соціологічне дослідження "Стан задоволення релігійних потреб військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей" [5]. Слід зазначити, що дослідження проводилося до отримання Україною Томасу про автокефалію та створення єдиної помісної Православної Церкви України. В ході опитування, респондентам було запропоновано надати відповідь на питання: "Не-

* начальник науково-дослідного відділу Науково-дослідного центру гуманітарних проблем Збройних Сил України.

** начальник науково-дослідної лабораторії Науково-дослідного центру гуманітарних проблем Збройних Сил України.

залежно від того, відвідуєте Ви церкву чи ні, ким Ви себе вважаєте?". Серед військовослужбовців, які брали участь в опитуванні, більшість (73%) вважає себе віруючими. Проте, кожен дев'ятий (11%) респондент заявив, що віруючим себе не вважає. Ще, майже 7% опитаних вагаються та не можуть віднести себе до жодної з цих категорій (віруючих або тих, хто у Бога не вірить). Близько 8% не змогли відповісти на питання анкети та обрали варіант відповіді "важко відповісти".

При порівнянні самовизначення у параметрах релігійності серед військовослужбовців, які проходять службу у різних регіонах України зафіксовані деякі відмінності. Військовослужбовці, які проходять службу в західному регіоні України, частіше (79,7%), ніж військовослужбовці центрального (71,4%), східного (69,4%) та південного (69,1%) регіонів вважають себе віруючими.

Статистично значимих відмінностей в ідентифікації себе з віруючими серед різних категорій військовослужбовців не виявлено. Однак, звертає на себе увагу відмінність між військовослужбовцями-жінками та чоловіками. Так, абсолютна більшість жінок-військовослужбовців (90,2%) вважають себе віруючими (проти 1,1% невіруючих у Бога). Натомість, цей показник у військовослужбовців чоловічої статі складає близько 70%, при цьому, близько 14% респондентів-чоловіків в Бога не вірить.

З метою з'ясування, хто з військовослужбовців та членів їх сімей сповідує ту чи іншу релігію, респондентам були поставлені питання "До кого за віросповіданням Ви відносите себе та членів своєї родини?". Результати опитування свідчать про те, що серед військовослужбовців Збройних Сил України найпоширенішою релігією є християнство. При цьому, переважна більшість військовослужбовців та членів їх сімей відносять себе до православних (75,7% та 82,4% відповідно), понад 6% родин військовослужбовців вважають себе греко-католиками. Представників інших світових релігій та течій серед опитаних військовослужбовців та членів їх сімей – менше півтора відсотка. Майже 15% військовослужбовців та близько 8% їх родин не відносять себе до жодної з релігій.

Для з'ясування конфесійної належності військовослужбовців, які вважають себе православними християнами, респондентам пропонувалось відповісти на питання: "Якщо Ви вважаєте себе православним – якій з Церков Ви надаєте пріоритет?". Для більшості військовослужбовців (60,2%), які вважають себе православними християнами, пріоритетною є Українська Православна Церква Київського Патріархату. Близько 6% респондентів надають перевагу Український Православній Церкві Московського Патріархату, ще 3,7% опитаних – Українській Автокефальній Право-

славній Церкві. Вважають себе православними, але не віддають пріоритет жодній з Церков близько чверті (23,6%) респондентів. Між військовослужбовцями Збройних Сил України, різних статей та категорій статистично значимих відмінностей щодо їх конфесійної належності немає.

Однією з центральних передумов релігійної толерантності у військовому середовищі є виконання особовим складом спільних завдань за призначенням. Водночас, згуртованість військовослужбовців навколо спільних завдань не гарантує відсутність протиріч на релігійно-конфесійному ґрунті. Тому, емпіричні дані щодо поширеності релігійності серед військовослужбовців вказують на необхідність зосередження уваги на таких видах релігійної толерантності, як:

- толерантності між віруючими військовослужбовцями та тими, хто у Бога не вірить;

- толерантності стосовно представників інших віросповідань;

- толерантності до військовослужбовців іншої конфесійної належності.

Ідеї релігійної солідарності у військовому середовищі закладені у відповідних нормативно-правових актах. Зокрема, Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України, затверджене наказом Міністерства оборони України від 14.12.2016 року №685, містить в собі елементи толерантності і поваги до представників різних релігій та конфесій. Важливе місце посідає організаційно-роз'яснювальна робота серед особового складу, що має бути спрямована на підвищення рівня взаємоповаги між представниками різних релігійно-конфесійних груп у військових колективах.

1. Особливості релігійного і церковно-релігійного самовизначення українських громадян: тенденції 2010-2018 рр. (інформаційні матеріали). Київ, 2018. 78 с. URL: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_Religiya.pdf
2. Іванов О.В. Релігійні відносини в ЗС України: загальна ситуація, основні проблеми та перспективи вирішення. Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики, 2013, вип.57
3. Решетніков Ю. Вітчизняний та зарубіжний досвід забезпечення релігійних потреб військовослужбовців / Ю. Решетніков // Державне управління та місцеве самоврядування. 2013. Вип. 1. С. 211-219. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2013_1_29.
4. Великий Р., Нагірняк М. Форми, методи та напрямки здійснення душпастирської опіки військовослужбовців – Режим доступу: http://virt.lidubgd.edu.ua/pluginfile.php/14596/mod_folder/content/0/2014/Нагірняк/N2014_3.pdf?forcedownload=1
5. Стан задоволення релігійних потреб військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей. К.: Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України, 2018. 52 с.

ТОЛЕРАНТНІСТЬ В СОЦІАЛЬНИХ СФЕРАХ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

К.О. Атракович*

ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В СУЧАСНИХ ДЕМОКРАТИЧНИХ СУСПІЛЬСТВАХ: ПРОБЛЕМИ ТОЛЕРАНТНОСТІ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Протягом останніх десятиліть корупція є не тільки характерною особливістю сучасної політики в багатьох країнах світу. В цей час проблемами протидії корупції почали активно опікуватися міжнародні та регіональні об'єднання, був започаткований процес розробки відповідних міжнародно-правових документів, створювалися спеціальні антикорупційні організації різного статусу. Проте, гучні скандали, що час від часу виникають у країнах розвинутих демократій, свідчать, що вони також не мають стійкого імунітету проти корупції.

У 1994 р. Швейцарія, яка пишалася невіддільністю своїх державних службовців, була приголомшена грандіозним скандалом навколо чиновника з кантону Цюрих – ревізора ресторанів і барів. Йому інкримінувалися хабарі на суму майже в 2 млн. дол. Відразу слідом за цим було розпочато розслідування проти 5 ревізорів-хабарників зі складу уряду Швейцарії, що лобювали за винагородження окремі фірми при організації державних поставок. Потім вибухнули ще два скандали [1].

Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією Ради Європи (статті 2, 3, 4, 7, 8) та Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції (статті 15-22) виокремлюють корупцію у державних органах та приватному секторі.

* здобувач III освітньо-наукового рівня доктора філософії з права ВНЗ "Національна академія управління", м. Київ

Окрім цього, у вказаному акті ООН та Конвенції цієї ж міжнародної організації проти транснаціональної організованої злочинності виокремлено внутрішню та зовнішню корупцію.

У ст. 20 Конвенції ООН встановлено презумпцію злочинного характеру – значне збільшення активів посадової особи, що явно не відповідає її законним доходам. І цю презумпцію особа, яка обвинувачується у незаконному збагаченні, повинна спростувати. За задумом розробників Конвенції, норма про незаконне збагачення повинна протидіяти найбільш латентним різновидам корупційних злочинів.

Щодо суперечностей між принципом презумпції невинуватості і нормою про "незаконне збагачення" слід зазначити наступне. Презумпція невинуватості не виключає можливості проведення різноманітних процесуальних дій з метою отримання доказів у кримінальній справі. В такому випадку потрібно буде доводити не факт вчинення тих чи інших злочинів, які потягли за собою збагачення, а навпаки, відсутність законних підстав для значного збільшення активів службової особи.

Таким чином, цілком можливо зняти зі службової особи, яку перевіряють, тягар обґрунтування нею легітимності її майнових актів значної вартості [2, с. 29-30]. Тому, тягар (обов'язок) доказування винуватості лежить на стороні обвинувачення.

У Франції свій досвід боротьби з корупцією. У 1993 р. тут створено Центральну службу з боротьби з корупцією. На неї покладено такі важливі функції, як централізація інформації, необхідної для попередження (виявлення) фактів активної та пасивної корупції, зловживання службовим становищем як з боку державних службовців, так і приватних осіб, хабарництва, дій у корисливих цілях, також надання допомоги судово-слідчим органам у випадках їх звернень про надання інформації, що свідчить про факти правопорушень. Центральна служба інформує Прокурора республіки щодо проведення розслідування.

Заслуговує на увагу всебічна регламентація відповідальності за хабарництво Кримінальним кодексом Франції. Під хабарництвом у законі розуміється незаконне одержання, вимагання податків, презентів, обіцянок чи будь-яких інших переваг для скоєння дій, що належать до повноважень службової особи. При цьому ці форми хабарництва караються однаково суворо: десятьма роками тюремного ув'язнення і штрафом до одного мільйона євро. Науковий і практичний інтерес становить такий різновид хабарництва, як торгівля впливом.

Французький кримінальний кодекс 1992 р. встановлює, що торгівля впливом – це коли шляхом зловживання своїм службовим становищем

публічна особа і навіть приватна особа домагаються одержання від державного органу влади посади, вигідних операцій або будь-якого іншого вигідного для хабародавця рішення. Чинне законодавство Франції містить цілий ряд нормативних актів, спрямованих на протидію корупції, насамперед пов'язаних з фінансовими зловживаннями. Так, у 1990 р. прийнято закон, згідно з яким кредитні установи мають особливо уважно ставитися до капіталів, походження яких пов'язане з організованою злочинністю. Йдеться про виявлення порушень, пов'язаних із фальсифікацією чеків та векселів, переданих на інкасацію. Законодавством передбачено право на негайне зупинення функціонування рахунку, якщо встановлено, що службовець відкрив його з метою ухиляння від податків. Для захисту інтересів суспільства виконання контрольних функцій покладено і на недержавні комерційні структури, зокрема на фінансово-кредитні установи [3, с. 115].

Законодавство Франції, крім того, зобов'язує фінансових посередників встановлювати особу своїх клієнтів, надавати довідки про третіх осіб, на користь яких здійснюються перерахування, передбачає відповідальність банківського працівника в разі прийняття фальшивого документа. Фінансові посередники, в тому числі й банки, зобов'язані сповіщати спеціальні адміністративні служби про суми внесків на рахунок, якщо виникає підозра, а також про операції з такими коштами. У такому випадку обов'язок додержання професійної таємниці знімається. Спеціалізована державна служба має право вимагати припинення такої операції або відкласти її здійснення до встановлення факту про наявність або відсутність правопорушення [3, с. 115].

У Франції міністри, а також депутати занесені до особливого офіційного списку. Перед вступом на посаду всі вони мають подати звіт про власний матеріальний стан та родичів – найближчих та не дуже далеких. До звіту записуються відомості про нерухомість, цінні папери, акції, банківські рахунки. Ці дані детально перевіряються спеціальною державною комісією. Якщо комісія визнає звіт державного діяча неповним або неправдивим, то до нього можуть бути застосовані найсуворіші санкції [3, с. 116].

У всьому світі конфіскація майна є одним із головних інструментів антикорупційної політики. Причому йдеться про таку конфіскацію, коли тягар доведення законності нажитого майна покладається на чиновника. Резолюція 1997 року AGN/66/RES/17 Генеральної Асамблеї Інтерполу містила пропозицію покласти на обвинуваченого обов'язок доведення законності походження майна, набутого протягом злочинної діяльності. У ч. 8 ст. 31 Конвенції зазначено, що "Держави-учасниці можуть розглянути можливість встановлення вимоги про те, щоб особа, яка вчинила корупційний

злочин, довела законне походження таких удаваних доходів від злочину ... тією мірою, якою така вимога відповідає основоположним принципам їхнього внутрішнього права й характеру судового або іншого розгляду" [4]. У Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року в п. 7 ст. 12 містяться подібні положення.

Активно застосовується в багатьох країнах конфіскація *in rem* (дослівно – проти майна). Конфіскацію *in rem* використовують у випадках, коли майно обвинуваченого значно перевищує його законні доходи і є підстави вважати, що воно набуте злочинним шляхом. Так, у США широко застосовується вказаний різновид конфіскації – цивільна за правовою природою і не пов'язана із попереднім засудженням особи процедура, за якої тягар доведення правомірності походження майна зазвичай покладається на його володільця. Звід законів США надає можливість судам видавати тимчасові заборонні накази, які обмежують правоздатність власника майна, або накласти арешт на майно ще до винесення обвинувального вироку, і після цього вже власник такого майна повинен довести, що воно набуте законним шляхом. У цьому випадку застосовується законодавча норма про "спростовну презумпцію" (ст. 853 (d) розділу 18 Зводу Законів США), згідно з якою усе майно особи, обвинуваченої у вчиненні тяжкого злочину (фелонії), за яке передбачено конфіскацію, повинно бути вилучено, за наявності доказів, що вказане майно було одержано протягом злочинної діяльності, і законні джерела його одержання відсутні. Зазначену презумпцію може спростувати лише сам власник, надавши докази законності походження його майна [5, с. 32; 21].

У США велику роль у протидії корупції в системі державного управління відіграє Міністерство юстиції США, яке розробляє національну стратегію протидії й здійснює методичне керівництво цією роботою. Головним підрозділом Міністерства юстиції, на яке безпосередньо покладено обов'язки з протидії організованій злочинності та корупції, є Федеральне бюро розслідувань (ФБР). Суттєву роль в організації протидії корупції відіграє Міністерство фінансів США, зокрема такі його структурні підрозділи: таємна служба; служба внутрішніх доходів; бюро з алкоголю, тютюну та вогнепальної зброї.

Законодавство про державну службу в США мало відрізняється від відповідного законодавства європейських країн та передбачає стандартні заборони та обмеження, що містяться в законах усіх демократичних держав.

Законодавство Норвегії, Польщі, Португалії, Угорщини і багатьох інших держав покладає тягар доведення законності одержаного доходу під час злочинної діяльності на обвинуваченого. Дохід вважається виго-

дою, одержаною в результаті вчинення злочину, якщо не доведено інше. З цього приводу В.Н. Кубальський зазначає, що на практиці сам факт наявності перевищених реальних доходів над законними у значному розмірі фактично може розглядатися як злочин (незаконне збагачення) за умови, якщо сама службова особа не доведе інше, тобто законність одержаної вигоди. Те, що реальні активи чиновника значно перевищують його законні доходи, може свідчити про наявність ознак корупційної поведінки і породжує серйозні сумніви щодо його некорумпованості. У такому разі можна говорити про презумпцію сумніву в його невинуватості [5, с. 33; 21].

У Великобританії корупційні процеси у країні відстежує так званий Комітет Нолана, заснований у жовтні 1994 р. Зусилля Комітету зосереджені на основних ділянках громадського життя. Найбільшу стурбованість громадськості викликають члени парламенту, які працюють консультантами фірм, котрі намагаються впливати на державну політику; колишні міністри та посадові особи, котрі працюють у тих галузях індустрії, регулюванням яких раніше займалися в уряді або парламенті. За результатами роботи Комітету Палата Громад парламенту вирішила призначити парламентського директора стандартів, заборонити протекцію та розголошення сторонніх заробітків членів парламенту [3, с. 117].

У Великобританії претендент на міністерський пост зобов'язаний подати повний список своїх фінансових інтересів. Необхідно вказати компанії, де розміщені інвестиції та яка власність йому належить. Такі ж списки подаються на дружину претендента та його дорослих дітей. Після детальної перевірки претендента на пост міністра запрошують до спеціального комітету, де йому можуть порадишити відмовитися від співпраці з тією чи іншою компанією, запропонувати перевести заощадження в інші фонди чи банки [3, с. 117].

Отже, за корупційне збагачення у законодавстві демократичних країн передбачена кримінальна відповідальність. Більшість демократичних держав світу ратифікували Конвенцію ООН про боротьбу з корупцією, відповідно імплементававши норми щодо криміналізації незаконного збагачення. В процесі дослідження було встановлено, що в законодавстві окремих демократичних держав щодо злочину корупційного збагачення існує дві презумпції – презумпція винуватості в здійсненні незаконного збагачення та презумпція сумніву в законних джерелах отримання особою доходів, що перевищують рівень її офіційних доходів.

До країн, які створили ефективний механізм протидії корупції, відносять: Фінляндію, Данію, Нову Зеландію, Ісландію, Сингапур, Швецію, Канаду, Нідерланди, Люксембург, Норвегію, Австралію, Швейцарію, Вели-

кобританію, Австрію, Ізраїль, США, Чилі, Ірландію, Німеччину та ін. Усі вони мають деякі особливості в організації антикорупційної діяльності, але спільними для них є: зусилля щодо організації активної протидії корупційним проявам; створення відповідної правової бази; залучення до протидії корупційним проявам громадських організацій.

1. Козак В.І. Феномен корупції: науковий погляд на реальний стан в Україні / В.І. Козак // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія "Управління". 2011. Вип. 2.
2. Борков В. Н. Проблемы криминализации коррупционного обогащения в России / В. Н. Борков // Уголовное право. 2007. № 2. С. 27-31.
3. Чемерис І.В. Зарубіжний досвід протидії корупції в системі державного управління / І.В. Чемерис // Стратегічні пріоритети. 2009. № 3. С. 110-118.
4. Конвенція ООН проти корупції 2003 року [Електронний ресурс] / Офіційний Інтернет-портал Верховної Ради України. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_c16.
5. Кубальський В. Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення в контексті принципу презумпції невинуватості / В. Кубальський // Вісник Національно академії прокуратури України. 2013. № 3. С. 30-34.

Ю.Ю. Барабаш*

СІМЕЙНІ ФОРМИ ВЛАШТУВАННЯ ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ ТА ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В РОЗВИНЕНИХ КРАЇНАХ

Питання допомоги та підтримки осіб похилого віку та осіб з інвалідністю останнім часом набувають особливої актуальності у зв'язку із збільшенням частки людей похилого віку у складі населення розвинених країн. Головним завданням постає скорочення витрат на стаціонарне обслуговування та пошук нових форм влаштування для цих груп. Тому розробка соціально-економічних заходів, спрямованих на покращення життя осіб похилого віку та осіб з інвалідністю призвела до розвитку сімейних форм влаштування. Підходи до організації сімейних форм влаштування осіб похилого віку та осіб з інвалідністю розрізняється в різних країнах і швидко змінюються. Нижче наведено приклад вирішення питань організації догляду в розвинених країнах.

У багатьох містах Норвегії ведеться будівництво спеціальних квартир для осіб похилого віку та осіб з інвалідністю. Так, у центрі Осло в

* науковий співробітник Науково-дослідний інститут праці і зайнятості населення Мінсоцполітики та НАН України

безпосередній близькості від магазинів, банків, підприємств побутового обслуговування за рахунок коштів муніципалітету побудований за спеціальним проектом 90-квартирний житловий будинок. Будинок очолює завідувач, а в його штат входять два соціальних працівника, обов'язком яких є надання допомоги, за необхідністю доставка харчування, а також надання інших дрібних послуг. При будинку є кафе-клуб, кабінет лікаря (прийом два рази на тиждень), пральня самообслуговування. Для осіб похилого віку та осіб з інвалідністю, які проживають у будинку, введені пільги з оплати житла та електроенергії.

Однією з основних цілей догляду осіб похилого віку та осіб з інвалідністю у Франції є створення умов для їх максимально довгого перебування в звичних домашніх умовах та організація послуг сімейного типу. Найбільшого поширення набули два види такої допомоги – надання послуг так званими "домашніми помічниками" і сестринський догляд за особами похилого віку та особами з інвалідністю вдома. Служба "домашніх помічників" або соціально-побутового обслуговування на дому, яка була створена ще в середині 50-х років, призначена для надання послуг переважно побутового характеру: придбання продуктів харчування, приготування їжі, утримання житлових приміщень та інше. Фінансується за рахунок системи державного страхування, або приватних страхових компаній. Для осіб з інвалідністю зі значним ступенем втрати здатності до самообслуговування призначається служба "сестринського догляду", до неї входить: звичайне надомне обслуговування, надання долікарської медичної допомоги та послуги гігієнічного характеру.

У багатьох містах і районах Франції функціонують клуби для пенсіонерів, робота яких переважно націлена на організацію їх дозвілля, усунення соціальної ізоляції та сприяння активної участі в суспільному житті. Заслуговує на увагу той факт, що для підтримки новачків держава може надати організаціям або добровільним об'єднанням фінансову допомогу.

Охорона здоров'я та соціальна підтримка для літніх людей – є важливою складовою соціальної політики Швеції. У Швеції один з найвищих у світі рівнів тривалості життя, серед країн-членів ЄС вона посідає друге місце за кількістю громадян, чий вік перевищує 80 років – 5,3% від загального населення. Оскільки все більше людей в цій віковій групі зберігають гарне здоров'я, їх вимоги у догляді зменшилися за останні десятиліття. В основному догляд за особами похилого віку та особами з інвалідністю фінансується з муніципальних податків і урядових грантів.

Шведський режим децентралізації влади зумів встановити рівновагу між прагненням до місцевої автономії і децентралізації. Він забезпечив

кожному громадянину однаковість соціальних умов, гарантувавши йому рівний доступ до всіх послуг, пропонованих місцевими громадами, незалежно від місця його проживання. При цьому він спирається на фінансове зрівняння багатих і бідних муніципалітетів. Конституційний захист соціальних прав знайшов своє вираження у Законі про соціальне забезпечення від 1982 р. Політика в галузі охорони здоров'я стосовно осіб з інвалідністю, що втратили самостійність, складається з їх максимальної інтеграції в колектив. Абсолютний пріоритет з початку 70-х років віддається розвитку системи первинного медичного обслуговування. Ця система розглядається як забезпечення високої якості та економічної ефективності медичного обслуговування. До спеціалізованої медичної допомоги вдаються у тих випадках, коли особа з інвалідністю страждає хворобою, що вимагає тривалого медичного лікування [1].

Традиційно важливу роль в соціальному обслуговуванні людей похилого віку та осіб з інвалідністю в Німеччині відіграють добровільні об'єднання, в першу чергу, церковні благодійні союзи і Німецький Червоний Хрест. Однак у сучасних умовах частину їх функцій змушена брати на себе держава. Велике поширення в країні отримали центри денного перебування, різні клуби для літніх. Кілька років тому почали створюватися соціальні відділення для надання соціальної та медичної допомоги в домашніх умовах, які включають в себе служби допомоги у господарських справах, догляду за хворими [2].

Аналіз досвіду розвинених країн продемонстрував розвиток різних форм соціального обслуговування осіб похилого віку та осіб з інвалідністю. Найбільшого розповсюдження в цих країнах отримала практика побудови спеціальних будинків сестринського догляду чи спільноти безперервного догляду, для осіб похилого віку та осіб з інвалідністю, які частково або повністю не здатні до самообслуговування. В таких організаціях допомога надається цілодобово або за вимогою. Обслуговуючий штат складається з завідувача будинку, соціальних працівників, які надають допомогу за потреби, прийом у лікаря, пральня, доставка продуктів при необхідності та надання проживаючим інших дрібних послуг.

1. Зарубежный и отечественный опыт социальной работы. Социально-технологический институт. М. 1999 г.
2. Геєць В. М. Інститути соціалізації в Україні та країнах ЄС: тенденції розвитку та ключові відмінності. Український соціум. 2011. № 2. С. 7-34. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usoc_2011_2_3.

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ТА НЕДИСКРИМІНАЦІЯ ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Упровадження принципів рівних прав та можливостей жінок і чоловіків є однією з важливих умов сталого соціально-економічного розвитку та базовим принципом Європейської спільноти. Відповідно, формування гендерної політики в Україні, стає важливим кроком для забезпечення рівних можливостей доступу до гідної праці та працевлаштування, ліквідації гендерної професійної сегрегації, забезпечення рівних можливостей доступу до товарів та надання послуг, а також збалансованого поєднання професійної діяльності та сімейних обов'язків чоловіків та жінок.

З метою вироблення єдиного розуміння та реалізації даного принципу Радою Європи було розроблено ряд Директив. Прямуючи до європейських стандартів, Україна так само прагне досягти високого рівня законності, відповідності нормам ЄС, тож узгодження чинного українського законодавства з європейськими нормами є невід'ємною складовою реформ, котрі сьогодні реалізує Україна.

Так, однією з таких Директив, принципи якої протягом останніх років було проаналізовано для подальшої її імплементації, є Директива Ради ЄС 79/7/ЄЕС від 19 грудня 1978 року про поступову імплементацію принципу рівності чоловіків і жінок у сфері соціального забезпечення

Метою Директиви Ради 79/7/ЄЕС є поступова імплементація принципу рівності чоловіків і жінок у сфері соціального забезпечення, надалі зазначеного як "принцип рівності у ставленні", та інших складових соціального забезпечення. Директива застосовується до: законодавчих режимів, які забезпечують захист від таких ризиків як: хвороби, інвалідності, старості, нещасних випадків на роботі й професійних хвороб, безробіття; та соціальної допомоги. Аналогічні гарантії рівності та заборони дискримінації містяться й у низці нормативних актів міжнародного права, які в різні часи були ратифіковані Україною, ставши невід'ємною частиною національного законодавства.

В Україні, загальні принципи рівності та недискримінації закріплені Конституцією України, Законом України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування", де визначаються правові, фінансові та орган-

* старший науковий співробітник Інститут праці і зайнятості населення Мінсоцполітики України та НАН України.

ізаційні засади, гарантії працюючих громадян щодо їх соціального захисту у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, вагітністю та пологами, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, охорони життя та здоров'я.

Законодавство України передбачає створення рівних умов для жінок і чоловіків в частині призначення пенсії, а також рівних умов для отримання соціальних та пенсійних виплат. Громадяни, незалежно від статі, мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Загальнообов'язкове державне пенсійне страхування здійснюється за принципом рівноправності застрахованих осіб щодо отримання пенсійних виплат.

Варто підкреслити, що антидискримінаційне законодавство України є більш широким, оскільки охоплює набагато більше ознак дискримінації, наприклад, щодо політичних поглядів, майнового стану, місця проживання та повністю охоплює сферу працевлаштування, надання товарів і надання послуг. Так, наприклад, Кодексом законів про працю України, в статті 2 "Рівність трудових прав громадян України", надається значно розширений перелік ознак, за якими дискримінація заборонена, а саме за ознаками статі, інвалідності, сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності.

Проведений порівняльний аналіз відповідності норм національного законодавства положенням Директиви щодо принципу рівності чоловіків і жінок у сфері соціального забезпечення засвідчує, що більшість положень повністю враховані в національному законодавстві України. Однак, варто зазначити наступні підзаконні нормативно-правові акти, прийняті на виконання Законів, які регулюють ті ж правовідносини або встановлюють вимоги чи правила щодо аналогічних питань, які не суперечать положенням Директиви №79/7/ЄЕС:

1. До ст. 3 Директиви, яка застосовується до законодавчих режимів, які забезпечують захист від таких ризиків, як хвороби, інвалідності, старості, нещасних випадків на роботі й професійних хвороб, безробіття; соціальної допомоги: наступні підзаконні акти: Постанови КМУ від 31.01.07 р. №70 "Про реалізацію статей 19 і 20 Закону України "Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні"; від 27.12.06 р. №1836 "Про реалізацію статті 18-1 Закону України "Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні"; від 08.12.06 р. №1686 "Про затвердження Державної типової програми реабілітації інвалідів".

2. До ст. 4 Директиви щодо ознаки, існування та застосування принципу рівності у ставленні відповідно до Закону України "Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям" наступні підзаконні акти: Порядок призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 24.02.2003 № 250; Порядок призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27.12.2001 № 1751:

Пункт 2. Державна допомога сім'ям з дітьми призначається і виплачується: громадянам України; іноземцям та особам без громадянства, які постійно проживають в Україні, а також особам, яких визнано в Україні біженцями або особами, які потребують додаткового захисту і мають право на державну допомогу на умовах, передбачених Законом України "Про державну допомогу сім'ям з дітьми" іншими законами або міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Пункт 10. Допомога при народженні дитини надається одному з батьків дитини, опікуну, які постійно проживають разом з дитиною, з метою створення належних умов для її повноцінного утримання та виховання.

Пункт 33. Право на допомогу на дітей одиноким матерям (батькам) має мати (батько) дітей у разі смерті одного з батьків, які не одержують на них пенсію в разі втрати годувальника або соціальну пенсію.

Пункт 39. Допомога при усиновленні дитини призначається усиновлювачу, який є громадянином України, постійно проживає на її території та усиновив дитину з числа дітей-сиріт або дітей, позбавлених батьківського піклування (якщо усиновлювачами є подружжя – одному з них на їх розсуд).

3. До ст. 7 Директиви щодо відсутності упередженого ставлення до права держав-членів виключати зі своєї сфери застосування: (а) визначення пенсійного віку для звернення з проханням отримувати пенсії при виході на пенсію й особам похилого віку, а також для пов'язаних з цим інших грошових виплат: скасовано призначення спеціальних пенсій. Тобто, згідно із Законом України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення" скасовано норми щодо пенсійного забезпечення осіб, яким пенсії або щомісячне довічне грошове утримання призначалися відповідно до законів України "Про державну службу", "Про прокуратуру", "Про судоустрій і статус суддів", "Про статус народного депутата України", "Про Кабінет Міністрів України", "Про судову експертизу", "Про Національний банк України", "Про службу в органах місцевого самоврядування", "Про дипломатичну службу" тощо.

У світлі даної Директиви "принцип рівності" означає відсутність будь-якої дискримінації за ознакою статі, прямої чи непрямої, а також пов'язаної із

заміжжям чи сімейним станом і відноситься до сфер застосування соціальних систем і умов доступу до них; до обов'язку сплати внесків і визначення їхнього розміру; визначення розміру виплат, включаючи надбавки за подружжя чи утриманців, строків і умов збереження виплат. Директива 79/7/ЄС застосовується до працездатних осіб, включаючи осіб вільних професій, діяльність яких була перервана через хворобу, нещасний випадок, вимушене безробіття, осіб, які шукають роботу, а також до пенсіонерів і інвалідів праці.

Необхідно зазначити, що наведені вище нормативно-правові акти Українського законодавства не містять норм, що встановлюють пряму дискримінацію. Щодо непрямой дискримінації, то дослідження цього аспекту дії нормативно-правових актів у зазначеній сфері суспільних відносин не може обмежуватися тільки законодавчими текстами і потребує більш глибокого аналізу з урахуванням практики реалізації.

Для максимального досягнення цілей та вимог, закріплених Директивою 79/7/ЄС про поступову імплементацію принципу рівності чоловіків і жінок у сфері соціального забезпечення необхідним є:

- 1) проведення гендерного аналізу захисту працівників від таких ризиків як хвороба, інвалідність, старість, нещасні випадки на роботі і професійні хвороби, безробіття для подальшого удосконалення механізмів соціального захисту у відповідних сферах;
- 2) здійснення заходів, необхідних для скасування законів, підзаконних актів та адміністративних положень, які не відповідають принципу рівності у ставленні у сфері соціального забезпечення;
- 3) розроблення механізмів захисту у судовому порядку прав та інтересів кожного, хто вважає себе жертвою неспроможності застосування принципу рівності у ставленні у сфері соціального забезпечення.

В.В. Ботякова*

НЕНАДАННЯ ДОПОМОГИ ХВОРОМУ МЕДИЧНИМ ПРАЦІВНИКОМ – ЯК ВИЯВ НЕТОЛЕРАНТНОСТІ

Останнім часом проблема толерантності стає все більш популярною в багатьох інформаційних джерелах світу [1, с. 3]. Саме толерантність сьогодні регулює життєдіяльність людей, спрямовує державний устрій, формує соціальні структури та індивідуальні стратегії поведінки людини на шляху до соціально-культурної рівноваги і гуманізації [1, с. 3].

* аспірант кафедри кримінального права, кримінології, цивільного та господарського права ВНЗ "Національна Академія Управління"

Декларація принципів толерантності, яка була затверджена резолюцією 5.61 Генеральної конференції ЮНЕСКО від 16 листопада 1995 року, зазначає, що одним з найбільш ефективних шляхів досягнення згоди у світі є формування толерантної особистості [2]. Стаття 1.1 даного документу визначає толерантність, як повагу, прийняття і правильне розуміння великого різноманіття культур нашого світу, наших форм самовираження і способів прояву людської індивідуальності [2]. Їй сприяють знання, відкритість, спілкування та свобода думки, совісті та переконань; толерантність – це гармонія в різноманітті [2]. Стаття 1.2 Декларації принципів толерантності вказує, що толерантність – це не поступка, поблажливність чи потурання, а перш за все активне ставлення, яке формується на основі визнання універсальних прав і основних свобод людини [2].

Існує думка, що саме толерантності не вистачає у сучасному світі, а саме до расових, етнічних, релігійних, вікових, гендерних та інших відмінностей, що може призвести до катастрофічних наслідків [1, с. 3], наприклад до смерті хворого, якому не була надана допомога медичним працівником. Медичний працівник не повинен проявляти нетолерантність до пацієнтів, він має ставитись однаково з повагою до всіх та надавати допомогу, зокрема невідкладну медичну допомогу, адже при ненаданні допомоги хворому медичний працівник підлягає кримінальній відповідальності за ст. 139 КК України [3].

Ст. 49 Конституції України забезпечує право громадян України на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування [4]. Відповідно до п.п. "а", "б", "г" ст. 78 Основ законодавства України про охорону здоров'я медичні працівники зобов'язані сприяти запобіганню і лікуванню захворювань, надавати своєчасну та кваліфіковану медичну і лікарську допомогу, а також невідкладну медичну допомогу; дотримуватись вимог професійної етики і деонтології [5].

Медична (лікарська) етика – галузь прикладної професійної етики, яка виступає складовою частиною біомедичної етики та регулює "людські відносини" в медицині "по вертикалі" (лікар-хворий) і "по горизонталі" (лікар-лікар) на основі традиційних принципів медичної деонтології [6, с. 23]. Значну увагу приділяє правам та обов'язкам лікаря по відношенню до пацієнтів, а також нормативного регулювання взаємовідносин "всередині" медичної професії [6, с. 23].

Відповідно до Міжнародного кодексу медичної етики, прийнятого 3-ю Генеральною асамблеєю ВМА в Лондоні у жовтні 1949 року, лікар повинен, незважаючи на вид медичної практики, самовіддано надавати компетентну медичну допомогу з повною технічною і моральною незалежністю,

зі співчуттям і повагою до людської гідності, а також обов'язком лікаря є надання невідкладної медичної допомоги, якщо він не впевнений, що інші мають бажання та можливість її надати [7]. Клятва лікаря, яка затверджена Указом Президента України від 15 червня 1992 року № 349, зобов'язує лікарів керуватися у своїх помислах і діях принципами загальнолюдської моралі, бути чуйними і безкорисливими до хворих, лікувати і запобігати захворюванням, надавати медичну допомогу усім, хто її потребує; дотримуватись правил професійної етики, а також утверджувати високі ідеали милосердя, злагоди, любові і взаємоповаги між людьми та власним прикладом сприяти вихованню фізично і морально здорового покоління [8].

Том Бічамп та Джеймс Чілдрес у своїй книзі "Принципи біомедичної етики" сформулювали 4 принципи, які є основними у відносинах лікаря з пацієнтом: принцип "не нашкодь", принцип "роби благо", принцип поваги до автономії пацієнта та принцип справедливості [9].

Слушно зазначає Писаревська М.А., що неможливо навчити толерантності, виходячи лише з її формального розуміння; толерантність як внутрішня установка і спосіб взаємодії повинна мати характер добровільного індивідуального вибору, вона не може нав'язуватися; толерантність формується через інформацію, виховання і особистий життєвий досвід і проявляється у готовності прийняти інших такими, якими вони є та взаємодіяти з ними на основі згоди [1, с. 4].

Отже, найважливішою характеристикою демократичної держави є толерантність поглядів і суджень його громадян, а розвиток гуманного суспільства передбачає підвищення рівня толерантності сучасної людини [1, с. 8], зокрема медичного працівника, який стоїти на сторожі людського здоров'я.

1. Писаревская М.А. Проблема формирования толерантности у студенческой молодёжи // Интернет-журнал "НАУКОВЕДЕНИЕ" Том 7, №4 (2015). [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://naukovedenie.ru/PDF/96PVN415.pdf> (доступ свободний). Загл. с экрана. Яз. рус., англ. DOI: 10.15862/96PVN415
2. Декларація принципів толерантності від 16 листопада 1995 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_503
3. Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131. Редакція від 26 лютого 2019 року.
4. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
5. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII // Відомості Верховної Ради України. 1993. №4. Ст. 19. Редакція від 01 січня 2019 року.
6. Арсанусова Л.Ю. Словарь по биомедицинской этике для студентов всех факультетов высших медицинских учебных заведений. Ставрополь, изд-во СтГМА, 2011. 58 с.

7. Международный кодекс медицинской этики, принятый 3-ей. Генеральной ассамблеей ВМА, Лондон, Англия, октябрь 1949 г. [Електронний ресурс]. Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990_002
8. Клятва лікаря : Указ Президента України від 15 червня 1992 року, № 349 // Збірник указів Президента від 30.06.1992. 1992 р. № 2. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/349/92>
9. Page K. The four principles: can they be measured and do they predict ethical decision making?. BMC Med Ethics. 2012; 13:10. doi:10.1186/1472-6939-13
10. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3528420>.

В.В. Владимирова*

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК КУЛЬТУРНИЙ ТА СУСПІЛЬНИЙ ФЕНОМЕН У МІЖСОБИСТІСНІЙ ВЗАЄМОДІЇ СУЧАСНОГО ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

"Толерантність – це гармонія в багатоманітності." Г. Сковорода. У перекладі з латинської "tolerance" означає "терпіння".

Життя суспільства, як і життя окремої людини, ґрунтується на впливі ідей, поглядів, теорій. За часи історії людства їх промайнуло чимало. Вони оволодівали розумом людей на більший чи менший термін. Деякі з них закликали до барикад, призводили до війн, ставали підставою для створення "образу ворога" з іншого народу.

Поява та вживання поняття "толерантність" зумовлені його правовим, суспільно-політичним, моральним характером. Саме толерантність як суспільний феномен визначає соціокультурний рівень міжособистісної взаємодії в суспільстві. Прикладом у цьому контексті можуть бути сімейні, виробничі, дружні, сусідські, інтимні стосунки; термін "толерантність" акцентує увагу на понятті "терпимість" як нормі людських відносин.

В умовах інтенсивного інтеграційного світового прогресу взаємопроникнення різних культур впливає на толерантність, що набуває ознак загальновизнаного державного принципу, яким слід керуватися для успішного розвитку конструктивних відносин між державами, політичними і військовими блоками, організаціями на правових засадах та міжнародних правових нормах. Толерантність чітко пов'язана з культурою народу. Тому культуру толерантності можна розуміти як "досвід-результат" і як

* аспірант кафедри кримінального права, кримінології, цивільного та господарського права ВНЗ "Національна Академія Управління"

"діяльність-процес", що доповнюють один одного виходячи із всеосяжності феномену культури [1]. Толерантність – це людська чеснота, мистецтво жити у світі різних людей і можливість усім мати права і свободи. Водночас толерантність – це не поступка, поблажливість або потурання, а активна життєва позиція людини на основі визнання іншого, можливість взаємозбагачення досвідом інших [2]. Толерантність являє собою нову основу спілкування людей в епоху глобалізаційних змін, інноваційних технологій та швидкої соціальної мобільності [3]. Толерантність може і повинна виступати основою і механізмом консолідації суспільства, вона є певним особистісним концептом, який передбачає не просто деякі засоби досягнення мети, а постає як категорія світоглядної спрямованості, обов'язок щодо поважання і утвердження прав і свобод людини, демократії і влади закону для кожної людини.

Показник сучасної суспільної толерантності характеризується тим, що нині особистісна ідентичність є набагато динамічнішою, ніж у традиційному суспільстві. Толерантність пронизує собою ключові компоненти компетентності особистості. Саме вона формує відповідальність особистості за негативні вчинки, дії в соціумі. Підвищує ефективність формування толерантності як головної якості сучасної особистості вплив толерантного середовища, яке базується на суб'єкт-суб'єктному підході, взаємодії відповідно до принципів гуманізму, довіри один до одного, взаєморозуміння, опори на позитивне й творче середовище.

У сучасному поліетнічному українському суспільстві толерантність виступає важливою умовою формування національної самосвідомості особистості та суспільної свідомості громадян України. Тільки толерантна особистість здатна конструктивно підходити до розв'язання суспільно-політичних проблем поліетнічного суспільства. Вона готова жити і працювати в безперервно змінюваному сучасному світі, здатна розробляти стратегії поведінки, самостійно мислити, здійснювати етичний вибір і нести за нього відповідальність перед собою та суспільством взагалі. Основними критеріями толерантності є: терпимість, емпатійність, комунікабельність; соціальна активність; паритетні взаємовідносини; соціальна відповідальність за свої слова і вчинки; подолання негативних стереотипів, упереджень, агресії тощо. В сучасних умовах відкритих суспільств людина входить до складу певного етносу, а також у процесі життєтворчості спілкується з багатьма етносами. Зокрема, Україна є Батьківщиною 136 етносів. Саме тому важливою умовою формування позитивних міжетнічних стосунків є прояв толерантності.

Отже, прояви толерантності сприяють регулюванню людських відносин на основі загальноцивілізаційних і власне особистісних етнічних цінно-

стей. Тому толерантність є важливою умовою розвитку діалогу культур, а діалог відкриває можливість для рівноправної взаємодії в процесі міжкультурних відносин. Виховання особистості в дусі толерантності дає змогу розкрити сенс буття людини у світі через розуміння характеру і способів її взаємодії із сучасним світом ідей, цінностей та стратегій. Толерантність – ознака впевненості особистості в собі, відкритості та демократичності, що сьогодні повинні враховувати політики та науковці. Толерантність – це активна соціальна поведінка, до якої людина приходить добровільно й свідомо та розглядається як складник громадянської вихованості. Толерантне середовище ґрунтується виключно на демократичному стилі спілкування та управління в різноманітних системах відносин, що передбачає використання різних комунікативних засобів, спрямованих на встановлення діалогу та спільну взаємодію з подолання та профілактики різних викликів у суспільстві. Формуванню толерантності сприяють знання, відкритість спілкування, свобода думки, совісті, переконань, духовність, інноваційність.

1. Тарасюк Л.С. Проблема культури толерантності в сучасному суспільстві / Л.С. Тарасюк // Гуманітар. часоп. 2013. № 1. С. 39-44.
2. Сухомлинський В.С. Як виховати справжню людину / В. С. Сухомлинський. К.: Рад. шк., 1976. 211 с
3. Войтович Р. Модернізація державного управління в умовах глобальної інтеграції / Р. Войтович // Вісн. НАДУ. 2013. № 2.

О.М. Ворощук*

ВІЙСЬКОВИЙ СВЯЩЕНИК (КАПЕЛАН) ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ, ЯК ДУХОВНИЙ НАСТАВНИК ЛЮДИНИ В ОДНОСТРОЇ

*Капеланство – це потреба, яка проходить через серце...
капелан-полковник ЗС США у відставці Д. Шупа*

Зв'язок церкви та армії є непорушним... Особливо в умовах сьогодення цей зв'язок набуває все більшої та вагомішої актуальності. Церква вважає, що захист Батьківщини є священним, а загиблих воїнів – здійснюючих подвиг жертвенної любові тому, що: "Ніхто більшої любові не має над ту, як хто душу свою поклав би за друзів своїх".

* підполковник, ад'юнкт Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського,

У сьогоденному житті України люди все частіше чують із засобів масової інформації слово "капелан". Термін "капелан" походить з латинської *capellanus* – священик, або *capella* – каплиця – невеличка споруда без вітара для відправлення молитов [1]. За іншою версією, дефініція "капелан" є похідною від латинської "сарра", що означає мантія, плащ. Раніше капеланом називали клірика Меронгвінського палацу, який оберігав мантію святого воїна Мартина Турського – покровителя Франції [4]. Сучасний капелан – це людина, яка виконує роль священнослужителя в армії. Окрім релігійно-освітньої роботи до обов'язків капелана входить задоволення релігійних потреб військовослужбовців військової частини (закладу, установи). Він також опікується родинами військовослужбовців та ветеранами.

З початком російської агресії та розгортанням фактичних бойових дій на сході України, не очікуючи внесення змін в нормативну базу церковно-військових відносин у Збройних Силах України було розгорнуто відповідну роботу щодо залучення потенціалу церков до активізації душпастирської опіки особового складу в бойових умовах обстановки. Ця робота фактично розпочалась саме з початком антитерористичної операції. У цьому контексті відзначився рух на зустріч з боку церков на підтримку армії, який дав можливість об'єднати спільні зусилля для налагодження практичної роботи.

В умовах надзвичайного морально-психологічного та фізичного навантаження, військовослужбовці особливо потребують задоволення релігійних потреб, що є дієвим засобом у формуванні їх готовності до виконання поставлених завдань та зміцнення психічного здоров'я.

З метою реалізації прав особового складу Збройних Сил України на свободу совісті, світогляду і віросповідання, введено в дію наказ Міністерства оборони України "Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України № 685 від 14 грудня 2016 року, який, в свою чергу, став правовою основою для введення штатних посад військових священиків (капеланів) [3].

Керівними документами визначено й вимоги до військових священиків (капеланів), а саме:

- наявність духовної освіти;
- повинні бути священнослужителями зареєстрованою в Україні релігійної організації;
- рекомендовані керівником чи уповноваженим релігійної організації;
- мають не менше ніж 3 роки діяльності священнослужителем;
- володіння державною мовою;
- погодження кандидатури Службою безпеки України [4].

Основними обов'язками військових священиків (капеланів) є:

- забезпечення релігійної та духовної підтримки особового складу Збройних Сил України;
- участь у проведенні заходів, спрямованих на дотримання здорового способу життя, зміцнення військової дисципліни та попередження самогубств;
- вимога толерантного ставлення до представників інших конфесій чи релігій, утримання від заяв чи дій, які можуть спровокувати релігійну неприязнь, нетерпимість, ворожнечу серед військовослужбовців;
- дотримання вимог законодавства України про державну таємницю та захист іншої інформації з обмеженим доступом;
- недопущення потенційних деструктивних впливів держави-агресора з використанням релігійних чинників на особовий склад Збройних Сил України;
- задоволення релігійних потреб або забезпечення прав військовослужбовця, який сповідує іншу релігію, на його особисту зустріч із священнослужителем своєї релігійної організації [4].

На даний час до штатів підрозділів Збройних Сил України введено понад 100 посад військових священиків (капеланів), з яких більше 80% вже укомплектовано.

У нашій країні громадян не обмежують у виборі власної релігії. Тому у Збройних Силах України можна зустріти військових різних релігій світу. Якої ж саме конфесії має бути військовий священик (капелан)? Рішення щодо визначення релігійної організації, від якої здійснюватиметься відбір кандидата на посаду військового священика (капелана), враховує результати анонімного опитування особового складу військової частини. Необхідність війська у військовому священику (капелані) диктують результати анонімних опитувань, відповідно до яких 85% військовослужбовців Збройних Сил України вважають себе віруючими [5].

На даному етапі впровадження інституту військового духовенства (капеланської служби) Збройних Сил України з метою якісної підготовки священнослужителів до капеланського служіння організовуються та проводяться курси розвитку капеланства за участю представників Королівської Канадської служби капеланства; семінари з питань функціонування військової капеланської служби із залученням військових капеланів Національної гвардії Каліфорнії (США); тренінги з духовної стійкості з військовими священиками (капеланами), які здійснюють душпастирську опіку в районі бойових дій за участю головного капелана Збройних Сил Латвійської Республіки; базові курси підготовки військових священиків (капеланів)

з основ військової справи, військово-гуманітарної та військово-психологічної підготовки тощо.

Під час базових курсів підготовки військових священиків (капеланів), навчання здійснюється з таких дисциплін, як інженерна підготовка, заходи безпеки, тактична медицина, топографічна підготовка, підготовка з радіаційного, хімічного та біологічного захисту, основи тактичної підготовки, захист від засобів ураження, засоби зв'язку, загальні характеристики основних видів вогнепальної зброї, загальні характеристики основних видів озброєння та військової техніки, душпастирська опіка у Збройних Силах України, права підготовка, національно-патріотична підготовка, психологічна підготовка.

Зазначені заходи міжнародного співробітництва сприяють набуттю досвіду з організації душпастирської опіки військовослужбовців та підвищенню авторитету Збройних Сил України на міжнародній арені.

Висновки. Розвиток сучасного Українського війська, набуття ним високої морально-психологічної стійкості, а як наслідок, високого рівня бойової майстерності неможливі без здійснення постійної та цілеспрямованої душпастирської опіки кожного військовослужбовця Збройних Сил України.

Взаємодія між релігійними організаціями України та Збройними Силами набула комплексного та системного характеру. Результатом цієї роботи є впровадження у Збройні Сили України служби військового духовенства (капеланської служби), а введення штатних посад "військовий священик (капелан)" посилює захист свободи світогляду і віросповідання військовослужбовців. Водночас, результатом діяльності військових священиків (капеланів) є покращення морально-бойового духу військ, що зменшує негативний вплив на морально-психологічний стан учасників антитерористичної операції (операції об'єднаних сил).

Слід підкреслити, що військові капелани набули високого досвіду служіння в зоні бойових дій, мають тверді національно-патріотичні переконання, здатні переносити значні психологічні й фізичні навантаження, готові до здійснення душпастирського служіння в будь-яких умовах обстановки.

Релігійні конфесії, які делегують своїх представників на посади військового духовенства (капеланської служби), виявляють активну суспільно-політичну позицію, що характеризується патріотизмом, наполегливою мобілізацією матеріальних, моральних і духовних ресурсів своїх вірян та широкої громадськості. Така позиція Церкви засвідчує її гідну місію бути совістю нації, дбати про її моральне обличчя та духовну міць.

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ "Перун", 2001. 1440 с.

2. Військові капелани: "Збройні Сили України сильні не лише зброєю, але й духом" [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/news/2018/08/15/>;
3. Міністерства оборони України "Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України від 14 грудня 2016 року № 685 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua>.
4. Садов'як Д. Словом Божим – до перемоги. Про роль капеланства у формуванні духовної свідомості військовослужбовців // Військо України. 2002. № 5-6.;
5. "Чи потрібен армії військовий капелан?" [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://times.zt.ua/chy-potriben-armiyi-vijskovyj-kapelan>.

О.О. Давидюк*

ВІКОВА ТОЛЕРАНТНІСТЬ В КОНТЕКСТІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ОСОБАМ ПОХИЛОГО ВІКУ

Євроінтеграційний напрям трансформації українського суспільства передбачає набуття відповідних цінностей демократичного розвитку. Однією з базових демократичних цінностей є толерантність.

У науковій літературі толерантність розглядається, насамперед, як повага і визнання рівності, відмова від домінування і насильства, визнання багатомірності і різноманіття людської культури, норм поведінки, відмова від зведення цього різноманіття до однаковості чи переваги якої-небудь однієї точки зору. У такій інтерпретації толерантність означає визнання прав іншого, сприйняття іншого як собі рівного, що претендує на розуміння і співчуття, готовність прийняти представників інших народів і культур такими, якими вони є, і взаємодіяти з ними на основі згоди і поваги. Своє практичне вираження вона знаходить у витримці, самовладанні, здатності тривалий час терпіти несприятливі впливи [1]. Оскільки поняття толерантності багатогранне, охарактеризуємо специфіку вікової толерантності – це неупередженість до апріорних недоліків людини, пов'язаних з її віком [2].

За видом вікової толерантності можна віднести до протекціоністської толерантності, – яка полягає в тому, що суб'єкт толерантності (інститут, організація або індивід) не тільки абсолютно неупереджено ставиться до об'єкта, але й робить усе можливе, щоб допомагати тим індивідам або групам людей, які зазнають інтолерантного ставлення з боку суспільства в цілому або його окремих сегментів; допомагає людям, які є об'єктами

* канд.соц.наук, с.н.с., зав. відділу досліджень розвитку соціальних систем Науково-дослідного інституту праці і зайнятості населення Міністерства соціальної політики України та Національної академії наук України

інтолерантних відносини через свої політичні погляди, фізичні недоліки або сексуальну орієнтацію тощо [3]. За типом вікову толерантність можна визначити як – терпимість до слабкості інших. Цей тип носить певний зневажливий контекст. Це збігається з плюралізмом і пов'язане з виділенням привілеїв та допомоги у системах поглядів та цінностей [4].

Такий підхід обумовлений тим фактом, що старіння пов'язане із розвитком вікових патологій, зміною фізіологічних функцій, втратами, що можуть стосуватися фізіологічних і біологічних обмежень, погіршення здоров'я, зниження соціальної активності, змін соціальної ролі і самоідентичності, втрати безпеки.

Відповідно, актуалізується питання розвитку толерантності персоналу в організаціях та установах соціального захисту населення, що надають соціальні послуги такій вразливій групі, як особи похилого віку, оскільки система надання соціальних послуг наразі перетворюється в потужний амортизатор, важливий інструмент щодо підтримки вразливих груп населення. Процес надання соціальних послуг передбачає безпосереднє формування міжособистісних відносин між надавачем (співробітником соціальної установи/закладу) та отримувачем (особою похилого віку).

З огляду на складні життєві обставини, в яких перебуває отримувач, співробітнику відводиться домінуюча форма поведінки в процесі взаємодії. Відповідно, формується суб'єктно-об'єктна модель відносин, адже найчастіше отримувачам притаманна пасивна життєва позиція, переважно вони сподіваються лише на співробітника, виключаючи можливість (або бажання) застосовувати власні ресурси. Тому реалізація партнерських відносин на практиці вкрай ускладнена, домінуюча роль співробітника має бути врегульована з позиції вікової толерантності.

З іншого боку, перед співробітниками соціальних установ/закладів гостро стоїть проблема професійного навантаження, яка пов'язана не тільки з кількістю обслугованих клієнтів, – працівники мають справу, в першу чергу, з людськими проблемами, що несуть в собі негативний емоційний заряд, і які важким тягарем перекладаються на плечі працівника. Співробітники зобов'язані надавати клієнту необхідну моральну підтримку, і у зв'язку з моральною відповідальністю, емоційним та фізичним навантаженням, надлишком негативних емоцій у співробітника виникає висока емоційна напруга, яка переживається працівником як довготривалий стрес і може виявлятися у зміні відношення до себе і до інших. Це стає причиною професійного вигорання – розвитку депресивних станів, постійного почуття втоми та спустошення, нестачі енергії та ентузіазму, втрати здатності бачити позитивні результати своєї праці, формування негативних на-

станов по відношенню до своєї роботи та клієнтів. Тому формування настанов і норм вікової толерантності у співробітників сприятиме, з одного боку, глибшому розумінню проблем клієнтів, формуванню поваги до людської гідності та чуйності, а з іншого – розумінню значущості власної роботи, зниженню професійного вигорання.

Таким чином, важливо усвідомлювати, що літні люди – це вікова група, яка має соціально-специфічні особливості, потреби, інтереси, ціннісні орієнтації. Перш за все, втрачається соціальна повнота життя, обмежується кількість і якість зв'язків із суспільством, іноді виникає самоізоляція від соціального оточення. По-друге, психологічний захист, що сковує розум, почуття, життєдіяльність людей похилого віку. Психологічний захист як властивість особистості дозволяє людині організувати тимчасову душевну рівновагу. Але для літніх людей іноді такий захист приносить негативний ефект, оскільки призводить до прагнення уникнути нової інформації, інших обставин життя, відмінних від сформованих стереотипів. Зазначена специфіка обумовлює необхідність формування настанов вікової толерантності серед співробітників соціальних установ/закладів для забезпечення позитивної взаємодії як для отримувачів соціальних послуг, так і для самих співробітників. Реалізація зазначеного завдання передбачає, що в процесі надання соціальних послуг мають бути закладені механізми зворотного зв'язку, чутливі до змін, що відбуваються з отримувачами – особами похилого віку; необхідною є ефективна та чітка робота адміністративного апарату, здатного приймати "сигнали" і перетворювати їх у відповідні рішення і заходи щодо формування вікової толерантності.

1. Галицький І.В. Толерантність у культурно-правовому вимірі // Актуальні проблеми держави і права. 2011. Вип. 60. С. 446-454. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2011_60_64 (Дата звернення 29.03.2019).
2. Щеколдина С.Д. Тренинг толерантности. М.: "Ось-89", 2004. 70 с.
3. Мацковский М. Толерантность как объект социологического исследования / Век толерантности : науч.-публицист. вестн. М.: МГУ, 2001. Вып. 3-4. С. 34-41.
4. Лекторский В.А. О толерантности, плюрализме и критицизме // Вопросы философии. 1997. №11. С. 46-54.

АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОСЛУГИ РАНЬОГО ВТРУЧАННЯ В УКРАЇНІ

Дослідження міжнародного досвіду організації раннього втручання актуалізувалась досить в Україні нещодавно. Дана послуга широко використовується в країнах світу для надання допомоги дітям з інвалідністю та з ризиком отримання інвалідності. Розвиток системи послуги раннього втручання повністю відповідає двом основним міжнародним конвенціям, що гарантують права осіб з інвалідністю та дітей з інвалідністю, а саме Конвенції Організації Об'єднаних Націй про права дитини та Конвенції Організації Об'єднаних Націй про права осіб з інвалідністю, які ратифіковано Верховною Радою України.

Міністерство соціальної політики визнає послугу раннього втручання як сімейноцентрована послуга, яка поєднує медичну, психологічну, соціальну і педагогічну допомогу, що надається мультидисциплінарною командою фахівців, спрямована на забезпечення розвитку дітей віком від народження до 3 років включно з порушеннями розвитку або ризиком виникнення таких порушень, зростання та виховання їх у середовищі, яке є природним для дітей відповідного віку без порушень, або максимально наближеному до нього, передбачає підтримку батьків таких дітей.

Раннє втручання забезпечує: найбільш раннє виявлення відставання і порушень у розвитку дитини; інформаційну та емоційну підтримку та допомогу сім'ям; систематичну оцінку рівня розвитку дитини; розвитку у батьків компетентності в питаннях забезпечення догляду за дитиною; розробку та реалізацію спільно з сім'єю індивідуальної програми допомоги розвитку дитини.

Зазначимо, що з 1991 року по 2017-й чисельність дітей з інвалідністю зросла більше ніж у два рази, тобто питома вага дітей з інвалідністю збільшилася з 0,5 % до 1,98 %.

На сьогодні функціонує велика кількість установ і закладів системи охорони здоров'я, соціального захисту населення, освіти та недержавних організацій, які надають різні послуги дітям із порушеннями розвитку та їхнім сім'ям.

За даними Мінсоцполітики, станом на 01.01.2018 року в Україні зареєстровано 147 реабілітаційних установ для дітей з інвалідністю. Де реабілітаційні послуги отримало майже 1000 дітей віком до 2-х років.

* к.е.н, доцент, старший науковий співробітник НДІ праці і зайнятості населення.

Та, нажаль, зазначені установи та заклади не становлять єдиної комплексної системи, яка забезпечує належну міжгалузеву координацію та взаємодію в питаннях задоволення потреб відповідної категорії дітей та їхніх законних представників. Здебільшою, у даних установах і закладах відсутні належна матеріально-технічна база та підготовлені професійні кадри, які працюють за застарілими програмами та методиками. Послуги, які надаються, носять фрагментальний характер, надаються в окремих регіонах з розвинутою мережею соціальних послуг і не є загальнодоступною. Дана послуга носила б інший характер, за умови побудови механізму раннього втручання на державному рівні і спрямовану на профілактику інвалідності та комплексне виявлення проблем таких дітей на ранніх стадіях.

Як свідчить міжнародний досвід, саме послуга раннього втручання дає можливість забезпечувати різноманітні потреби такої уразливої категорії населення, як сім'ї з дітьми, які мають інвалідність або можуть її отримати, та ефективно запобігати інвалідизації дитини.

Міжнародна практика свідчить, що кошти, вкладені в раннє втручання, становлять менше ніж 15 % суми, що витрачається на людину, яка не отримала такої послуги, протягом її життя.

Саме вчасне надання послуги раннього втручання дає змогу максимально ефективно використати потенціал дитини, підготувати її до інклюзивного навчання, забезпечує потребу батьків у психологічній, професійній допомозі. Необхідним є дослідження зарубіжного досвіду, щоб забезпечити єдині підходи та методики раннього втручання. На міжнародному рівні дана послуга довела свою ефективність, економічність та спроможність підвищувати шанси дітей з особливими потребами найбільш повно використовувати свій потенціал.

О.О. Звоненко*

ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ ЩОДО ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ, НОРМ І СТАНДАРТІВ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ УБЕЗПЕЧЕННЯ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Від того на скільки ефективним буде відбування покарання залежить і реалізація принципу гуманізації виконання вироку, і застосування умовно-дострокового звільнення та рецидиву, у тому числі злочинів проти безпеки руху та експлуатації транспорту. На сьогодні система виконання

* к.ю.н., адвокат, м. Київ

покарань повинна будуватися на досягненнях світової теорії та практики, враховуючи особливості українського законодавства, особливо в частині призначення покарання.

Кримінальне законодавство України регламентує низку заходів кримінально-правового характеру [1]. Відомо, що до каральних заходів кримінально-правового характеру належать різні види покарань.

Щодо юридичних осіб особливе місце серед інших заходів кримінально-правового характеру займають штраф, конфіскація майна, ліквідація, звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру від застосування строків давності [1].

Ю.А. Пономаренко вважає, що до інших заходів кримінально-правового характеру належать примусові заходи, що застосовуються судом до фізичної або юридичної особи щодо усунення умов, які сприяють вчинення суспільно-небезпечного діяння [2].

Як зазначає Г. А. Щербакова, на сьогодні достатньо не забезпечено розслідування злочинів на дорогах [3]. Так, під час розслідування допускаються слідчі помилки, що приводить до неправильної кваліфікації злочинів, що також стосується і доказової бази. Далі науковець зазначає, що аналіз слідчої, судової та прокурорської практики свідчить, при застосуванні норм, передбачених ст. ст. 276 та 286 КК України трапляються помилки, що порушують принципи і завдання кримінального закону [4].

Чинне кримінальне законодавство всі злочини поділяє на чотири види (ст. 12 КК України), а саме:

1) злочином невеликої тяжкості є злочин, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років, або інше, більш м'яке покарання за винятком основного покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

2) злочином середньої тяжкості є злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'яти років;

3) тяжким злочином є злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років;

4) особливо тяжким злочином є злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі [4].

У зв'язку з цим, найбільший інтерес для нашого дослідження становить аналіз видів покарань за злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту. Зокрема, у санкціях статей розділу XI Особливої частини КК України передбачені наступні види покарань:

Основні види:

- виправні роботи (ст. 276 КК України);
- штрафи (ст. ст. 277, 279, 280?287, 288, 289?292 КК України);
- позбавлення волі (ст. 278 КК України);

Додаткові види:

- обмеження волі (ст. ст. 276, 277, 289 КК України);
- виправні роботи (ст. ст. 279, 280, 282?288, 290?292 КК України);
- арешт (ст. 281 КК України);
- обмеження волі (ст. 282 КК України);
- позбавлення волі (ст. 281 КК України);

Основні та додаткові (змішані) види:

- позбавлення права обіймати посади (ст. 287 КК України);
- позбавлення права керувати транспортними засобами (ст. 286 КК

України).

На нашу думку, такі санкції все ж таки дозволяють досягти мети покарання щодо осіб, які засуджені за злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту, оскільки досліджувані злочини є злочинами як невеликої тяжкості, так і більш тяжкими. Не дивлячись на це недоліки все ж існують. У зв'язку з цим ми розглянемо кожен вид покарання щодо ст. 288 КК України та окремі помилки, що зустрічаються в судовій практиці під час призначення.

Проаналізувавши судову практику можна зробити висновок, що в більшості призначають покарання за даним злочином у вигляді штрафу від 200 до 500 неоподаткованих мінімум доходів громадян – 84 %, виправні роботи – 15,5 %, позбавлення волі та обмеження волі – 0,5 %, і тут звернемо увагу на виправдувальні вироки, що становлять більшість щодо розгляду даної категорії справ.

Відповідно до статистики аварійності в Україні, інформація надана Департаментом інформаційно-аналітичної підтримки Національної поліції України, ДТП з постраждалими, скоєні з вини власників вулично-шляхової мережі становить: за 2015 рік загинуло – у Вінницькій області 2, Дніпропетровській, Івано-Франківській, Хмельницькій областях – 1, більше всього у Черкаській області – 4; за 2016 р. ніхто не загинув, було травмовано: у Дніпропетровській області – 7, у Чернігівській – 1 і загалом зниження становить – 84,3 %; за період з 1 січня 2017 р. по 31 серпня 2017 р. ані травмовано, ані загинуло жодної особи. ДТП з постраждалими за умов

незадовільного стану доріг у період за 2015 р. загинуло: у Вінницькій, Дніпропетровській, Полтавській, Хмельницькій областях – 2, у Волинській, Запорізькій, Кіровоградській областях – 1, але у Рівенській області – 11, у Хмельницькій – 4. У 2016 р. у Рівненській області загинуло також 11. У відсотках, якщо порівняно з 2015 р., де було зменшення на – 50 %, то у 2017 р. загалом складав 112 % і в більшості областей відбувся зріст ДТП за умов незадовільного стану доріг [5].

Проаналізувавши статистику, можна дійти висновку: норми статті 288 КК України не працюють, щороку збільшується кількість травмованих і загиблих унаслідок незадовільного стану доріг, а осіб, які відповідають за забезпечення дорожнього руху, яким вручено повідомлення про підозру все менше.

1. Яценко А.М. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб: поняття та мета застосування. URL: <http://dspace.hnpu.edu.ua/bitstream/123456789/1254/1/%D0%AF%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%90.%20%D0%9C.%20.pdf>
2. Пономаренко Ю.А. Форми реалізації кримінальної відповідальності за кримінальним законодавством України. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди "ПРАВО". Випуск 20, 2013 р. URL: <http://journals.urau.ua/index.php/2312-1661/article/viewFile/27847/24915>
3. Щербаківа Г. В. Проблема встановлення та доведення об'єктивних ознак кримінально-карного діяння, передбаченого ст. ст. 276 та 286 КК України. URL: http://ualpa.org.ua/files/3.paper-sherbackova_gv.pdf
4. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. Редакція від 11 січ. 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (Дата звернення 16.01.2019).
5. Україна в міжнародно-правових відносинах. Книга I: Боротьба із злочинністю та взаємна правова допомога. К.: Юрінком, 1996. 1176 с.

М.І. Карпенко*

СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ ЗАКОНУ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВІЙСЬКОВІ ЗЛОЧИНИ

Науку кримінального права безумовно цікавить питання щодо необхідно мати у структурі Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК) закон про кримінальну відповідальність за злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини). У силу яких причин законодавець встановив кримінально-правову заборону за порушення військового правопорядку у військових формуваннях України,

* к.ю.н., доцент, в.о. завідувача кафедри кримінального права, кримінології, цивільного та господарського права ВНЗ "Національна академія управління"

розглядаючи його (правопорядок), як важливий структурний елемент суспільного порядку, під яким розуміється вірно налагоджений стан всієї сукупності суспільних відносин, врегульованих не лише правовими, але і всіма іншими соціальними нормами.

Суттєве значення має і наступне питання, а яким чином правопорядок і, зокрема, військовий правопорядок, як об'єкт кримінально-правової охорони, розуміється і захищається правовими нормами КК.

З точки зору кримінального права, як зазначає Е.Р. Азарян, "правопорядок являє собою систему всіх об'єктів, соціальних цінностей і благ, відносин, які вимагають обов'язкової і примусової охорони і захисту зі сторони держави за допомогою встановлення визначених нормативних заборон і обмежень, процесуально примусових заходів і покарань, які підлягають виконанню, направлених на попередження різного роду посягань на ці об'єкти і відносини" [1]. На думку М.І. Хавронюка "встановлений порядок несення та проходження військової служби (військовий правопорядок) – це сукупність таких, що виникають в процесі життя і бойової діяльності військ, суспільних відносин, закріплених у законах, військових статутах, положеннях про проходження служби різними категоріями військовослужбовців та інших актах законодавства" [2, с. 80]. До змісту військового правопорядку відносимо порядок підлеглості та військової честі; порядок проходження військової служби; порядок експлуатації озброєння і військової техніки та користування військовим майном; порядок несення спеціальних служб; порядок не розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю; порядок здійснення своїх повноважень військовими службовими особами ЗС та інших військових формувань; порядок виконання військового обов'язку в бою та в інших особливих умовах; порядок дотримання звичаїв та правил ведення війни. Зокрема, це відповідає нинішній системі військових злочинів, передбачених стст. 402-422, 425-435 КК.

На переконання П.П. Богуцького "очевидно, що військова дисципліна формує структуру військового правопорядку, рівень військової дисципліни є визначальним для оцінки стану військового правопорядку. Водночас військовий правопорядок є особливим компонентом системи національного правопорядку, інтегративним поняттям, яке в цілому уособлює той зріз результату правового регулювання у військовій сфері, який характеризується якісним та стабільним виконанням правових приписів" [3, с. 149].

На думку М.Й. Коржанського для того, щоб визначити чи мало місце посягання на порядок несення або проходження військової служби, необхідно встановити, чи врегульовані суспільні відносини, на які було здійсне-

но посягання, відповідними нормативними актами та чи покладено на військовослужбовця обов'язок чинити певним чином або утримуватися від певних дій. Для правильної кваліфікації вчиненого важливо встановити проти якої частини порядку несення або проходження служби було направлено діяння, тобто що є безпосереднім об'єктом військового злочину [4, с. 48]. При цьому варто зазначити, що сукупність суспільних відносин родового об'єкта військових злочинів, як зазначено вище, ототожнюється з поняттям "військовий правопорядок".

Військовий правопорядок виділяється у структурі національного правопорядку перш за все завдяки суб'єктній складовій. Мова йде про громадян України, які залучаються відповідно до ст. 65 Конституції України до проходження військової служби в якості військовослужбовців за призовом, по контракту; військовозобов'язаних та резервістів під час проходження зборів. Саме тому військовий правопорядок, характеризуючись загальносоціальними ознаками, передбачає виконання вимог чинного законодавства спеціальними суб'єктами права. Характерним прикладом може бути вимога до військових службових осіб органів військового управління, військового командування у своїй службовій діяльності дотримуватися і реалізовувати принцип законності.

Доречно зазначити, що порядок проходження військової служби охоплюється більш широким поняттям "військовий правопорядок", який охороняє ті суспільні відносини, що виникають в процесі всебічної життєдіяльності військових формувань України. Щодо порядку несення військової служби, то мова йде про ті суспільні відносини, які стосуються конкретних завдань, зокрема, по виконанню статутних правил вартової служби чи патрулювання, внутрішньої служби, несенню прикордонної служби, бойового чергування, за порушення яких в разі спричинення тяжких наслідків настає кримінальна відповідальність за ознаками злочинів, передбачених стст. 418-421 КК.

Таким чином, військовий правопорядок, у розумінні законодавця (ст. 401 КК), це сукупність тієї частини суспільних відносин у військовій сфері, які охороняються чинним законодавством і стосуються порядку несення або проходження військової служби військовослужбовцями, проходження зборів військовозобов'язаними та резервістами, щодо інших осіб, визначених законом, на яких поширює дію закон про кримінальну відповідальність у разі його порушення.

1. Азарян Е.Р. Преступление. Наказание, Правопорядок. СПб.: Издательство "Юридический центр Пресс", 2004. С. 191.
2. Хавронюк М.І. Військові злочини: Коментар законодавства [Текст] / М.І. Хавронюк, С.І. Дячук, М.І. Мельник; відп. ред. : М.Д. Дрига, В.І. Кравченко. К. : А. С. К., 2003.

3. Богуцький П.П. Військове право України: джерела, структура та розвиток : моногр. / П.П. Богуцький. Одеса : Фенікс. 2008.

4. Коржанський М.Й. Кримінальне право України: Особлива частина / М.Й. Коржанський. К. : Генеза. 1998.

О.В. Коцюба*, О.І. Горян, Є.В. Родіна*****

ПРО РІЗНОСТОРОННЮ ТОЛЕРАНТНІСТЬ УКРАЇНЦІВ НА ПРИКЛАДІ ТРЬОХ ОКРЕМИХ ГРОМАД

Під терміном українці розуміємо громадян України всіх національностей (українці, росіяни, білоруси, грузини, вірмени, поляки, євреї, румуни, татари, угорці, молдовани та інші), які ототожнюють себе з державою України.

Загальновідомо про необмежену толерантність українського законодавства щодо різноманітних духовних культурних, мовних потреб місцевих громад та окремих громадян [1]. Ми на прикладах трьох громад прослідкуємо як різностороннє проявляється толерантність в Україні.

Село Лошнів Терехівського району, що на Тернопільщині. До початку другої світової війни в селі були духовні громади – українська, яка себе ототожнювала з Греко-католицькою церквою, українською культурою та польська, яка себе ототожнювала з Римо-католицькою церквою, польською мовою та культурою. У селі було побудовано монументальний костел та православна церква. При вході на територію церкви у 1914 році споруджено кам'яний хрест з нагоди сторіччя Т.Г. Шевченка. У селі серед української громади напередодні другої світової війни набув значного розвитку рух за відродження української держави – бандерівський рух.

Після закінчення війни духовна діяльність церкви була значно обмежена. Греко-католицька церква була визнана ворожою і заборонена. Та навіть в умовах радянської системи відчувалось толерантність громади до духовних, культурних та мовних проблем членів місцевої громади.

Так, наприклад, в той час, коли комсомольці села, очолювані вчителем Шевельковим, на схилі однієї із місцевих "гір" із білого каменю вистелили панно: "50 років ВЛКСМ", на другому ж схилі цієї ж "гори" інші громадяни зробили насип і встановили монументальний хрест з написом "Вічна слава героям, що загинули за волю і щастя України" і тризубом. Навіть

* завідувач відділу проблем пенсійного страхування.

** науково-дослідний інститут праці і зайнятості населення Мінсоцполітики і НАН України.

*** науково-дослідний інститут праці і зайнятості населення Мінсоцполітики і НАН України.

місцева радянська влада не заборонила такого гуманного толерантного вчинку місцевих громадян.

А після того, як із заслання і депортації за результатами реабілітації "бандерівці" повернулись з новими створеними сім'ями, то родичі та сусіди сприйняли їх як своїх і ставились до них із розумінням і повагою. Для прикладу: повернувся в село Федчишин Семен з дружиною Зіною. На запитання місцевої жительки "Хто ти така?", вона відповіла "я жена Симова". Так в селі стали її звати люб'язно – Зіна Сімова. Вона чесно працювала в колгоспі дояркою, і ніхто не звертав увагу на її мову.

Інший приклад – повернулась в село із місць заслання Петрович Марія із чоловіком Володимиром. Його стали звати: Володя Кацапок. І всі шанували його як працюючого доброзичливого сусіда, винятково чесну людину.

В селі на сьогодні дві церковні громади: громада православної церкви України і Греко-католицька громада. При цьому нікому не заважає світло лампадки у Римо-католицькій каплиці.

Звичним є випадки, коли чоловік з дітьми йде до греко-католицької церкви, а дружина – до православної і навпаки. На сімейні відносини і на ставлення до них ці духовні вчинки не впливають.

Та навіть зараз, коли значна частина окремих регіонів України посприяла введенню російських військ на територію суверенної держави, українці, а головне українські пенсіонери, незважаючи на своє зuboжіння, з розумінням ставляться до того, що пенсіонерам тимчасово окупованих територій необхідна матеріальна підтримка. Пояснення таке: "Вони не винні в тому, що держава своїми недолугими діями дозволила зомбувати свій народ".

Інший регіон, діаметрально протилежний відносно Києва – село Сміле Роменського району Сумської області. Це історичне поселення козаків – козацьке містечко в минулому. Трагічна доля мешканців цього села, як і більшості українських історичних поселень. Голодомор забрав більше половини селян. А згодом боязнь попасти до числа "ворогів народу". Та з роками люди не стали агресивними, мстивими, а знайшли пояснення і пошепки говорили "Так було угодно Богу". І в теперішній час громада села волонтерує – допомагає захисникам України, урочисто відзначає "День села" у вишиванках. І в той же час "терплять" священника православної церкви Московського Патріархату, який проголошує здравицю Патріарху Кирилу – натхненнику "русского мира" та Російсько-української війни.

І нарешті, Оболонський мікрорайон столиці України. На весь район тільки дві Православні церкви України – ікони "Неопалимої купини", "Спасо-Преображенська церква". Всі інші, а їх понад 14, належать до Української православної церкви Московського Патріархату.

Слід звернути увагу на незнання людей взагалі церковно-конфесійної належності храму, який вони відвідують. І це при тому, що всі підкреслюють свою належність до українців, і висловлюють негативне ставлення до дій нашого північного сусіда. Аргументація така: "Що ми всі православні, і Бог у нас один".

При розмовах на конфесійну тему люди, все ж таки делікатні у спілкуванні між собою, не допускають зневаги у розмові на адресу опонента з іншими поглядами: політичними, національними, релігійними. Завжди готові прийняти інших такими, якими вони є. Це стосується і більшої частини українців незалежно від соціального статусу та місця проживання.

Висновки. Виконані дослідження свідчать, що незалежно від регіону України українським громадянам притаманне почуття релігійної, національної, етнічної толерантності. При цьому у всіх регіонах відчувається вплив ворожої антиукраїнської пропаганди на формування світоглядних поглядів значної частини громадян.

1. Конституція України, стаття 35: Документ 254к/96-ВР, чинний, поточна редакція від 21.02.2019 // База даних "Законодавство України" /ВР України: [Електронний ресурс] – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

В.С. Михайлов*, В.В. Єфімова**

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕЛІГІЙНИХ ПОТРЕБ: ДОСВІД ВІЙСЬКОВОЇ СОЦІОЛОГІЇ

Як писав відомий вчений ХХ століття, видатний теолог-неотоміст П.Т. де Шарден, християнство є здебільшого релігія вічного та особистого. Бог мислить, любить, говорить, карає, нагороджує наче Хтось. Його Всесвіт досягає найвищої точки в безсмертних душах, які відповідальні навіки за свою долю [1, с. 480].

Феномен суспільної визначеності індивіда у різних досвідах свідомості й мислення має різне "укорінення", неоднозначну функцію призначення. У свідомості суспільна визначеність індивіда у її кореляції із само-

* д.е.н., професор, начальник науково-дослідної лабораторії науково-дослідного відділу прикладних соціологічних досліджень Науково-дослідного центру гуманітарних проблем Збройних Сил України.

** старший науковий співробітник науково-дослідного відділу прикладних соціологічних досліджень Науково-дослідного центру гуманітарних проблем Збройних Сил України.

оцінюванням й образом "Я" є рухомим джерелом психоемоційних реакцій і духовних імпульсів, прагнень, віри, мрій та ідей [2, с. 292].

При цьому, життєдіяльність людини, у тому числі її духовна активність, соціальна поведінка тощо є дуже складною, ієрархічно організованою системою творчих процесів, яка може досліджуватися на різних рівнях і в різних сферах її організації, починаючи із елементарних духовних й ініційованих ними, матеріальних, соціальних подій та закінчуючи найвищим рівнем духовної діяльності, соціально значимих діянь. "Коли знаки свідчать не про долю, а про історію, віру, вони вже не церемоніальні. Коли за ними стоїть соціологія, семіологія, психоаналіз, вони вже не ритуальні. Вони вже наближаються до істини..." – справедливо зазначав відомий сучасний французький мислитель, письменник, філософ Ж. Бодріяр [3, с. 178].

Відомо, що віра – це одна із основних умов прагнення людини до щастя, передумова, яка існує як результат людського буття та способу пояснення існування світу. Важливою характеристикою сьогодення в умовах релігійного різноманіття, наявності не тільки декількох світових і окремих авторитетних національних релігій, а й великої кількості у межах цих релігій, напрямів та конфесій, є релігійна віротерпимість, толерантність.

Дослідник релігійних проблем П. Ніколсон, наприклад, визначає релігійну толерантність через п'ять основних властивостей (характеристик) [4]:

- наявність відхилення (Deviance). Необхідною умовою толерантності є різниця в поглядах, уподобаннях, сам факт різноманіття;
- важливість (не тривіальність) цього відхилення (Importance);
- моральна незгода з тим, що відбувається – (незгода з відхиленням) (Moral Disapproval);
- спроможність подавити це відхилення (Power);
- невтручання (Non-rejection). Ви, маючи силу і моральну незгоду, не втручаєтесь, не заважаєте існуванню такого відхилення.

Разом з тим, сама релігійність, з погляду соціології, вимірюється соціологічно-релевантним критерієм, змістом якого є релігійна культура, яка вкоренилась у свідомості людини та має істотно реальний або потенційний вплив на її думки чи спосіб життя. Зазначимо також, що соціологія релігії є нащадком розвитку двох різних академічних шкіл – науки про суспільство і науки про релігію. Соціологія релігії, поділяючи загальні проблеми з соціологією інших видів людської діяльності, має власну специфіку, що пов'язана із природою релігійного досвіду та його експресіями [5].

Виходячи із важливості проблеми соціологічного оцінювання релігійних потреб військовослужбовців Збройних Сил України було проведено військово-соціологічне дослідження [6]. Його мета – вивчення основних

характеристик релігійності військовослужбовців та членів їх сімей, рівня задоволеності їхніх потреб у цій сфері. Дана робота особливо актуальна через призму нещодавнього надання Україні Томосу та процесів створення єдиної Православної церкви України і, водночас, необхідності дотримання принципів віротерпимості, релігійної толерантності, взаємоповаги тощо.

У процесі дослідження методом анкетування було здійснено порівняння релігійних потреб військовослужбовців із можливістю їх потенційного задоволення. Для цього номінальну шкалу, яка була репрезентована в анкеті, було перетворено у трибальну порядкову (умовно метричну) шкалу із присвоєнням кожній кодовій позиції відповідного балу (варіанту відповіді "потребую"/"так" відповідає 3 бали; варіанту відповіді "важко сказати/відповісти" – 2 бали; варіанту відповіді "не потребує"/"ні" – 1 бал). Узагальнений розподіл відповідей респондентів щодо релігійних потреб військовослужбовців та оцінками можливостей їх задоволення представлено на рис. 1.

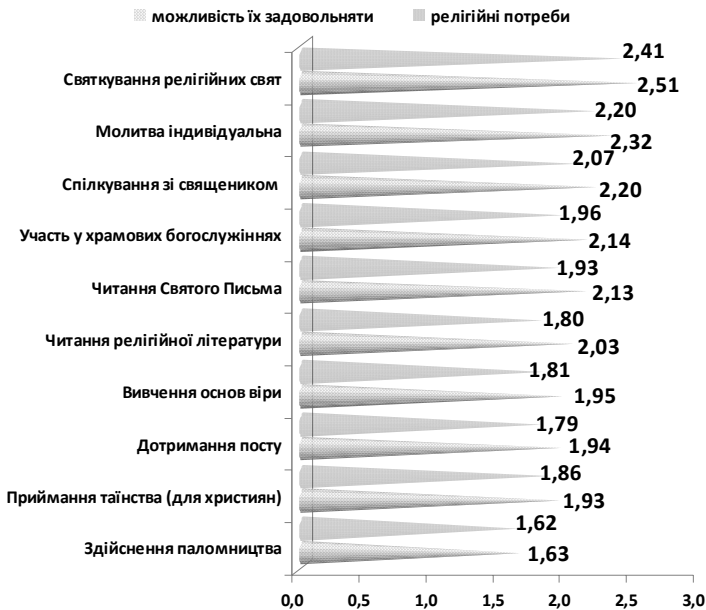

Рис. 1. Релігійні потреби військовослужбовців та можливість їх задоволення у Збройних Силах України (у балах)

Як свідчать соціологічні оцінки, наведені на рисунку 1, респонденти оцінюють можливості задоволення релігійних потреб вище, ніж рівень їх

"фактичної актуальності". Відповідні результати загалом вказують на те, що базові релігійні потреби у Збройних Силах України задовольняються належним чином. Тобто, у військовослужбовців та членів їх сімей є можливість святкувати релігійні свята, молитися індивідуально, спілкуватися зі священником, брати участь у храмових богослужіннях, читати Святе Письмо та іншу релігійну літературу, вивчати основи віри, дотримуватися посту, задовольняти інші потреби релігійного спрямування. Отже, на наш погляд, існують, достатні передумови, потенційні можливості для релігійної толерантності в Збройних Силах України.

1. Тейяр де Шарден П. Феномен человека: Сб. очерков и эссе: Пер. с фр. / Сост. и предисл. В.Ю. Кузнецов. М.: ООО "Издательство АСТ", 2002. 553 с.
2. Райда К.Ю. Екзистенціальна філософія. Традиція і перспективи. – К.: Видавець ПАРАПАН, 2009. 328 с.
3. Бодріяр Ж. Фатальні стратегії. / Перекл. з франц. Л. Кононовича. Л.: Кальварія, 2010. 192 с.
4. Николсон П. Толерантность как моральный идеал // Толерантность: Вестн. УрМИОН. Екатеринбург, 2001. №1. С. 129-147.
5. Wach J. Sociology of religion // Wach J. Essays in the history of religions / Ed. By J.M. Kitagava, G.D. Alles. N.Y., 1988. P. 81.
6. Стан задоволення релігійних потреб військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей. К.: Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України, 2018. 52 с.

Є.О. Невальонний*

ЗСУВ МОРАЛЬНИХ ЗАСАД ТОЛЕРАНТНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК ОСНОВНЕ ЗАВДАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Гібридність сучасних конфліктів, як її визначили аналітики Пентагону ще на початку 2000-х років, вповні виявилася на Сході України. Поєднання різних сил і ресурсів у Донецькій і Луганській областях (сепаратисти, російський спецназ та регулярні війська з передовими технологіями електронної війни, безпілотними літальними апаратами, ракетними пусковими установками, бронетехнікою), політичні репресії, контроль над за-

* ад'юнкт кафедри морально-психологічного забезпечення діяльності військ (сил) гуманітарного інституту, підполковник, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, м. Київ.

пасами продовольства та маніпулювання на ринку праці, психологічна та інформаційна обробка місцевого населення, застосування жорсткої сили іміджевої дипломатії на підготованому геопросторі держави, "випадкова" катастрофа борту МН-17 є свідченням гібридної загрози [1].

Потужний інформаційно-психологічний вплив Російської Федерації на військово-політичне керівництво та населення України, як основний інструментарій гібридної війни, проявляється у всіх сферах суспільного життя. Проросійські погляди політичної еліти, економічні союзи як наслідуювання економічних зв'язків часів СРСР, домінуюча складова російськомовного контенту засобів масової інформації, сприяння у нав'язуванні російської мови як другої державної і, так званої, "мови регіонів" – це ще не повний перелік заходів, які спрямовувались на штучний поділ українського суспільства на "східних" та "західних". Найменші прояви громадянської солідарності, прагнення до демократичного суспільства, до справжніх демократичних цінностей, які проявилися під час Революції 2004 та 2013 років, розцінювалося як прояви фашизму, "бандерівщини" та "русофобією". Недарма, очільник Генерального штабу Збройних сил Російської Федерації Валерій Герасимов наголосив: "О результатах использования непрямых методов можно только догадываться. Государство, павшее под воздействием гибридной агрессии, как правило, скатывается в состояние полного хаоса, внутривластического кризиса и экономического коллапса. Убийство гражданского населения по национальному или религиозному признаку, разгул преступности, массовая неконтролируемая миграция – результаты "цветных революций" [2]. Починаючи з 1991 року "імперські" амбіції східного сусіда цілеспрямовано підривали толерантність українського суспільства, створюючи підґрунтя для повернення України до своєї сфери впливу.

Філософський енциклопедичний словник трактує толерантність (від лат. *tolerantia* – терпимість) як термін, що ним позначають доброзичливе або принаймні стримане ставлення до індивідуальних та групових відмінностей (релігійних, етнічних, культурних, цивілізаційних). Світоглядною основою толерантності є поцінування різноманітності – природної, індивідуальної, суспільної, культурної. [3, с. 642] Толерантність проявляється в усіх сферах людського буття і є базовою цінністю громадянського суспільства, яке характеризується відкритістю до інших культурних норм і принципів. Саме толерантність, критичне мислення, свобода і відповідальність пов'язані між собою, становлять фундамент демократії і створюють умови розвитку, прогресу суспільств. Існує типологія толерантності за соціальними сферами буття: гендерна, вікова, освітня, міжетнічна, расова, релігійна, географічна, міжкласова, фізіологічна, політична, маргінальна толерантність [4].

Однією зі сфер, яка активно використовується для підризу моральних засад толерантності українського суспільства є релігійна сфера. Використання церкви та її представників як агентів впливу набуло дуже значного розмаху в російсько-українській війні починаючи з 2014 року. Наразі контрольовані Російською православною церквою православні церкви Московського патріархату в різних країнах часто стають безпосередніми виконавцями "активних заходів", майданчиками проросійської та антизахідної пропаганди, а їхні служителі виступають на боці Російської Федерації та підтримуваних нею сил зі зброєю в руках. [5]

Україна на собі відчула достовірність тези про те, що Російська православна церква цілком може бути агентом впливу, який в умовах кризової ситуації від "м'яких заходів" може перейти до безпосередньої підтримки бойовиків. [5]

Існують підтверджені факти, наприклад, один зі священнослужителів корегував вогонь бойовиків по підрозділах Збройних Сил України поблизу Донецька [6]. Інший священник зі зброєю в руках (у підрозділі бойовиків "Восток") воював проти Збройних Сил України [7]. Деякі священнослужителі, особливо на початковому етапі війни, надавали бойовикам житло, їжу, агітували населення до вступу до лав незаконних формувань, освячували військову техніку бойовиків, подекуди самі створювали терористичні угруповання, ставали членами незаконних формувань. [5]

Ще один напрям діяльності священнослужителів Російської православної церкви – антиукраїнська пропаганда та агітація. Священники (у т. ч. найвищого рівня) активно заперечують факт російської агресії, підтримують (і навіть очолюють) сепаратистські русинські рухи, популяризують православ'я як ідеологічну основу "русского мира" і, навіть, закликають від покори існуючій державній владі. [8]

В той же час представники Української православної церкви Київського патріархату, Української греко-католицької церкви та Української автокефальної православної церкви активно долучилися до душпастирської опіки військовослужбовців, які приймали участь в бойових діях на Сході України. У 2014 році біля міста Дебальцево Донецької області священник отець Іван (на жаль, більше даних немає) під час обстрілів позицій допомагав в евакуації поранених, в укриттях молитвою підіймав морально-психологічний стан військовослужбовців та постійно надавав всіляку допомогу. Священник однієї з військових частин приймав до сповіді всіх військовослужбовців незалежно від їх віросповідання: "Ви відкриваєте душу не мені, а Господу...".

Але навішувати ярлики на всіх священнослужителів Української православної церкви Московського патріархату не можна. Багато священ-

ників підтримували українську армію і на даний час активно переходять зі своїми парафіями до Православної церкви України. [9] На нашу думку, об'єднання православних релігійних громад України сприяє підвищенню національної самосвідомості українського суспільства і як, наслідок, стане значущим кроком до справжнього демократичного суспільства з його базовими цінностями.

Важливим елементом протидії "активним заходам" Російської Федерації, спрямованим на зсув моральних засад толерантності українського суспільства, є посилення інформаційно-комунікативної спроможності органів влади, спрямованої на закарбування у свідомості українських громадян власних, європейських за суттю, цінностей, створення середовища розуміння й підтримки, яке послуговується цими цінностями, формування спільноти, яка має державницьке мислення, формування відповідної громадської думки, відмінної від примітивізованого поділу на "свій – чужий", "східний – західний" тощо.

Практичним інструментом досягнення цих цілей є стратегічні комунікації, які забезпечують розуміння цінності держави та сенсу її існування. Воєнною доктриною України як один із шляхів формування національних оборонних спроможностей визначається: "...впровадження стандартів управління військами, прийнятих у державах – членах НАТО...". Відповідно цих стандартів внутрішня комунікація (робота з особовим складом/внутрішній PR), як системний елемент класичної архітектури стратегічних комунікацій, яка використовується в країнах НАТО [10], буде відігравати вагомую роль в роботі з особовим складом, сприяти формуванню цінностей, притаманних демократичному суспільству, в тому числі й толерантності, як базової цінності й фундаменту демократії.

1. The Evolution of Hybrid Warfare and Key Challenges / Francis G. Hoffman [Електронний ресурс]. URL: <http://docs.house.gov/meetings/AS/AS00/20170322/105746/HHRG-115-AS00-Wstate-HoffmanF-20170322.pdf>
2. Герасимов В., "По опыту Сирии", Военно-промышленный курьер. ВПК № 9 (624) 9 -15 марта 2016 г.
3. Філософський енциклопедичний словник: – Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ, "Абрис", 2002. 742 с.
4. Тарасюк Л. С. Проблема культури толерантності в сучасному суспільстві / Л. С. Тарасюк // Гуманітар. часоп. 2013. № 1. С. 39-44
5. "Активні заходи" СРСР проти США: пролог до гібридної війни: аналіт. доп. / Д. В. Дубов, А.В. Баровська, Т. О. Ісакова, І. О. Коваль, В. П. Горбулін; за заг. ред. Д. В. Дубова. К.: НІСД, 2017. 88 с.
6. Священник УПЦ МП корректировал огонь боевиков "ДНР" [Електронний ресурс]. URL: <https://inforesist.org/svyashhennik-upts-mpkorrektiroval-ogon-boevikov-dnr>.

7. На Донеччині затримали священника УПЦ МП, який воював за ДНР [Електронний ресурс] . URL: <http://nbnews.com.ua/ua/news/157920/>
8. РПЦ объявила войну Киеву, или почему Украине необходимо решить религиозный вопрос. [Електронний ресурс] URL: <https://uuba.org.ua/publikaciji/1429-rpts-obyavila-voynu-kievu-ili-pochemu-ukraina-neobkhodimo-reshit-religioznyj-vopros>
9. П'ята релігійна громада на Чернігівщині переходить в українську церкву з РПЦ. [Електронний ресурс] URL: <https://svoboda.fm/politics/region/263950-print.html>.
10. Ліпкан В. А. Роль стратегічних комунікацій в протидії гібридній війні проти України [Електронний ресурс] / Володимир Анатолійович Ліпкан. – Режим доступу : <http://goal-int.org/rol-strategichnixkomunikacij-v-protidii-gibridnij-vijni-proti-Ukraini>.

I.В. Нікітіна*

ГЕНДЕРНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Концепція розвитку освіти України на період 2015-2025 років визначає, що необхідно виховувати молоду людину в атмосфері толерантності. Це відповідає Декларації принципів толерантності (ЮНЕСКО, 1995 р.), де виділено принципи толерантності у галузі освіти ключовою цінністю відкритого демократичного суспільства, що створює умови для розвитку добросовісної особистості та громадянського суспільства[1]. Педагогічні умови конкурентоспроможності фахівця та складний за формами та змістом характер навчання у закладі вищої освіти (ЗВО) потребують забезпечення індивідуального підходу до особистості здобувача вищої освіти із врахуванням його гендерних особливостей розвитку та самоідентичності.

Проблеми толерантності у освітньому процесі вищої школи досліджували О. Грибок, О. Джуринський, Т. Лобанова, О. Столяренко, З. Ісмагілова, М. Карандаш, О. Батурина, Т. Варенко, Т. Фадеєва, Ю. Тодорцева, Ю. Ірхіна, А. Скок, І. Кривошапка та ін.. Однак, педагогічна толерантність у процесі розвитку особистості здобувачів вищої школи у зв'язку з їхніми індивідуальними особливостями гендерної самоідентичності є мало вивченою та потребує подальшого дослідження.

Психологічний аналіз комплексу об'єктивних і суб'єктивних умов забезпечення гендерної толерантності з боку усіх суб'єктів процесу професійної підготовки молоді в ЗВО є необхідною умовою їхнього якісного навчання. Метою освітньої діяльності закладу вищої освіти є розвиток в атмосфері толерантності компетентної, ініціативної, творчої особистості

* кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних дисциплін ВНЗ «Національний університет харчових технологій», м. Київ

фахівця, здатної налагоджувати позитивну взаємодію з діловими партнерами на засадах взаєморозуміння та взаємоповаги. Важливим фактором її реалізації є процес гендерної самоідентичності особистості здобувача вищої школи. Гендерна ідентичність – це переживання людиною своєї відповідності гендерним ролям. Людина може мати певну чітко визначену статеву ідентичність і водночас мати труднощі з гендерною ідентичністю, переживати невідповідність гендерним ролям і стереотипам, відчувати нереалізованість себе як чоловіка чи жінки, невідповідність жіночій чи чоловічій поведінці. Це складний і неоднозначний процес. Тому актуальним є розвиток гендерної толерантності усіх суб'єктів навчально-виховного процесу на основі гендерної освіти, самовизначення та самореалізації. Педагог при цьому відіграє особливу роль. Його психологічна та гендерна культура здатна вибудовувати толерантні взаємини в процесі педагогічної взаємодії, мати сталу, позитивну позицію безумовного прийняття індивідуальності як своєї так і того, хто навчається.

Суть толерантності в системі вищої освіти складають повага або визнання рівності усіх суб'єктів освітнього процесу, відмова від домінування чи насильства, постійні, цілеспрямовані зусилля для створення такого інформаційно-мотиваційного простору, яке б утверджувало настанову на емоційну стійкість, злагоду культур і співробітництво. Гендерна толерантність – неупереджене ставлення до осіб іншої статі, неприпустимість приписування людині недоліків іншої статі, відсутність ідей про перевагу однієї статі над іншою. Це означає розуміння і співчуття, готовність прийняти представників іншої статі такими, якими вони є, і взаємодіяти з ними на основі згоди і поваги [3].

Виділимо головні принципи гендерної толерантності: визнання рівності біологічних та соціально-культурних статей; співпраця та дух партнерства між представниками різних статей; повага до права бути іншим; готовність прийняти думку партнера іншої статі, всупереч статево-рольовим установкам; повага до людської гідності незалежно від статевої та гендерної самоідентифікації; ухвалення людини іншої статі такою, якою вона є, без упередженого наділення її стереотипними недоліками; здатність поставити себе на місце людини іншої статі; визнання різноманіття підходів до статевої та гендерної самоідентифікації; терпимість до поведінки людини іншої статі; відмова від домінування, нанесення шкоди та насильства [1].

У сучасному демократичному суспільстві відбувається гендерна рольова демократизація, тому що сфери фахової діяльності усе менш відповідають стандартному розподілу на суто чоловічі та жіночі. Переосмислюються традиційні гендерні ролі та стереотипи. Усвідомлення педагогом

того, що не існує суто чоловічої та жіночої особистості стверджує гендерну рівність в процесі педагогічної взаємодії. В умовах ЗВО необхідно створити атмосферу гендерної толерантності для безпеки розвитку особистості молодшої людини. Педагог повинен мати психологічну та гендерну культуру, щоб позитивно вплинути на розвиток гендерної само ідентичності та егалітарної свідомості здобувача вищої освіти, вільного від гендерних стереотипів і відповідального за індивідуальну траєкторію успіху та самореалізації. Порушення принципів гендерної толерантності, а отже соціальної справедливості у будь-яких царинах суспільного життя негативно впливає на індивідуальне, сімейне, професійне і соціальне самопочуття людини, на якість професійної діяльності та її задоволеність життям взагалі. Відсутність толерантності до існування різноманітних гендерних моделей (у виборі фаху, розподілі прав та обов'язків у родині, у професійній діяльності, у зовнішньому іміджі та уподобаннях тощо) виступає показником проблематичного розвитку як конкретної особистості, так і суспільства в цілому. Гендерна толерантність педагога сприяє корекції процесу соціалізації молодшої людини певної статі відповідно викликам ринку праці та інноваційної економіки, побудованої на знаннях [2].

Сучасні знання про принципи гендерної толерантності, що отримує молодь в умовах системи вищої освіти дозволять їй вдосконалити та узгодити з європейськими стандартами розвиток особистісно-професійного потенціалу. Саме тому важливим аспектом цивілізації та демократизації освітнього процесу в українських університетах повинно стати забезпечення гендерної освіти і самоосвіти. Процес гендерної ідентичності й самоідентичності передбачає реконструкцію сталих стереотипів через створення відповідної системи гендерних знань. Пошук оптимальних шляхів вирішення багатогранної проблеми гендерної толерантності повинен вестися одночасно на двох рівнях: індивідуальному і суспільному за умови забезпечення взаємодії двох показників: зовнішнього, що стосується процедури і характеру толерантного спілкування та внутрішнього, індивідуального морально-психологічного показника толерантності, пов'язаного з готовністю до відкритого діалогу.

При цьому принципи гендерної толерантності є внутрішнім орієнтиром гендерної культури педагога, показником сформованості педагогічної майстерності та його психологічної компетентності, що виступають чинниками успішної самореалізації усіх суб'єктів освітньої діяльності вищої школи. Врахування гендерних особливостей розвитку пізнавальних здібностей, професійної мотивації, формування позитивної "Я – концепції" особистості та інших індивідуальних якостей під час професійної підготовки ак-

тивізує процес гендерної самоідентичності. Це підсилить діловий потенціал майбутніх фахівців в умовах жорсткої конкуренції на європейському ринку праці. Організація діяльності освітнього закладу, гендерні відносини на роботі, гендерна толерантність викладача, стиль педагогічної взаємодії, гендерна культура педагогів – це важливі виміри розвитку гендерної ідентичності здобувача вищої освіти. Врахування гендерних особливостей розвитку особистості здобувача вищої освіти під час навчання сприяє ефективній адаптації, підвищенню успішності та самореалізації й забезпечує необхідну якість професійної підготовки для сучасного вітчизняного та європейського ринків праці.

1. Декларация принципов толерантности. Париж: ЮНЕСКО, 1995. 16 с.
2. Нікітіна І.В. Гендерна культура викладача та безпека особистості студента в процесі гендерної самоідентичності. *European humanisties studies*. 2016. С. 158-168.
3. Нікітіна І.В. Суб'єктне самовизначення молодшої людини у період повноліття / І.В. Нікітіна. К., КНТ, 2008. 192 с.
4. Development of Specialist's Personality. Розвиток особистості фахівця. Развитие личности специалиста: Навч. посіб. / С.В. Іванов, В.М. Криворотько, І.В. Нікітіна та ін. К.: НУХТ, 2014. 339 с.

О.М. Носіков*

ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ ТОЛЕРАНТНОСТІ У СУСПІЛЬСТВІ: СКЛАДОВІ ПРОФЕСІЙНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ

Європейський вектор розвитку у сенсі адаптації вітчизняного ринку праці до цивілізаційних форм затвердження у суспільстві норм толерантності неможливо уявити без появи нормативного підґрунтя та послідовного за ним практичного впровадження низки конкретних професій/посад. Таке професійне коло має виконувати як економічну, так і загальносуспільну функцію щодо захисту гідності громадян, сприймання кожної людини як особистості, нормативного підкріплення процесу затвердження у суспільному дискурсі норм терпіння, терпимості, витримки, примирення.

Слід зазначити, що в Україні останнім часом такі професії з'явилися і у нас й заслуговують більш детального окремого розгляду. Перш за все, слід зауважити, що за підходами міжнародної класифікації професій, лег-

* кандидат соціологічних наук, провідний науковий співробітник відділу удосконалення професійно-класифікаційних та професійно-кваліфікаційних систем НДІ праці і зайнятості населення Мінсоцполітики і НАН України.

ітимізація професій/посад відбувається шляхом їх унесення до національних класифікаторів професій (занять). В Україні таким нормативним документом є Національний класифікатор України "Класифікатор професій ДК 003:2010" (далі – КП). Так у вітчизняному Класифікаторі професій на сьогодні містяться із відповідним кодуванням такі профільні професії/посади як от : Фахівець з вирішення конфліктів (побутова сфера) (код КП 3460), Фахівець з питань вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) (код КП 2442.2) та нарешті Фахівець з урегулювання конфліктів та медіації у соціально-політичній сфері (код КП 2442.2). Зупинимося на останніх двох позиціях більш кваліфікованих працівників, за формальними ознаками (кодами) віднесеними до розділу 2 КП "Професіонали", до групи КП 2442.2 "Археографи, археологи, географи, кримінологи, палеографи та соціологи". Як свідчить досвід спілкування з представниками наукової гуманітарної та соціальної сфер, чимало з них й не здогадуються про існування зазначених вище професійних назв робіт, тобто про існування таких своїх колег. Тому, на нашу думку буде доречно поінформувати широкий загал науковців щодо змістовної частини зазначених професій/посад, яка була розроблена автором цих тез за завданням Мінсоцполітики України.

Отже, почнемо з Фахівця з питань вирішення колективних трудових спорів (конфліктів). Завдання та обов'язки такого працівника, який бере участь у створенні умов для солідарних дій, довіри і взаєморозуміння між роботодавцем та працівниками, можна умовно розділити за складовими. Комунікаційна складова полягає у тому, що він організовує прямі і безпосередні зв'язки з представниками працівників з питань, які належать до компетенції роботодавця; бере участь у проведенні заходів та дій, передбачених законодавством, колективним договором та іншими спільними документами; готує рішення роботодавця щодо встановлення нормальних взаємовідносин між адміністрацією підприємства і працівниками; розробляє і після узгодження з представниками працівників подає пропозиції для прийняття адміністрацією рішень для встановлення і реалізації політики та системи регулярних зв'язків роботодавця з організаціями працівників. Інформаційна складова полягає у тому, що цей професіонал організовує і бере участь у проведенні заходів: нарад для обміну інформацією, повідомлень для окремих груп працівників, масових інформаційних каналів зв'язку (газет, журналів, бюлетенів, об'яв, виставок, кінофільмів, радіомовлення, телебачення тощо), проводить періодичні збирання пропозицій працівників з питань діяльності підприємства; готує інформацію про роботу підприємства і перспективу його розвитку, у тому числі про умови найму, переведення і звільнення, застосування професійних обов'язків, які мають

бути виконані на роботах або на робочих місцях, можливостях професійного просування, умов праці, охорони праці і гігієни праці, запобігання нещасним випадкам і професійним захворюванням, соціально-побутовому обслуговуванні працівників (медичне обслуговування, харчування, рішення житлових проблем, відпочинку тощо). Діяльнісна складова полягає у тому, що він бере участь в урегулюванні змін в організації виробництва, нормуванні праці, заробітної плати, встановленні гарантій, компенсацій і пільг, участі трудового колективу у формуванні, розподіленні і використанні прибутку, режиму роботи, умов і охорони праці, соціально-побутового обслуговування та інших питань, обумовлених згодами між представниками працівників і роботодавця, щодо фахівця з урегулювання конфліктів та медіації у соціально-політичній сфері то його робота полягає у врегулюванні конфліктів і суперечок у соціально-політичній сфері за певними технологіями та передбачає, що він бере участь у створенні умов для солідарних дій, досягнення злагоди, довіри і взаєморозуміння між різними соціальними верствами, групами та індивідами З цією метою він організовує соціологічне дослідження, оброблює первинну інформацію та узагальнює її; надає методичну допомогу громадським організаціям, працівникам органів місцевого самоврядування та державної влади (науково-методична складова). Також цей "Фахівець..." організовує прямі і безпосередні зв'язки з представниками різних соціальних груп; врегульовує конфліктні ситуації в міжособистісній взаємодії; розробляє вивчає вимоги до розв'язання спірних питань, висунутих під час проведення зборів, мітингів, страйків і пікетів (медіаційна складова).

Отже, окрім побутової сфери сучасний ринок праці легітимізує поле для діяльності висококваліфікованих працівників з вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) та медіації у соціально-політичній сфері. Взаємодія цих професійних носіїв толерантності проходить у площині відносин "державна- роботодавець-працівник", "індивід – трудовий колектив", "соціальна група – соціальна група", "громада – держава" та інші. Вважаємо, що саме ці напрями й відображають рамки у яких має рости сучасна конфліктологічна компетентність.

КРИТИКА ТА ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ ДУМОК

З моменту виникнення людства господарська, економічна діяльність стала невід'ємною складовою його життя. Від правильного раціонального ведення господарства часто залежало виживання не лише окремої людини, а й цілих народів і держав. Тому людей цікавило: яким чином влаштована економіка, як правильно вести господарство, як надбати, зберегти та примножити багатство? Елементи економічних знань з'явилися ще в стародавні часи. Особливого розквіту економічна думка досягла в античному світі у вченнях Ксенофонта, Платона, Аристотеля. Однак економічні вчення не виділялись в самостійну науку, а були складовою частиною релігійних, філософських та інших вчень [1]. Важливу роль у розвитку економічної науки відіграла толерантність, як повага прийняття і правильне розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, наших форм самовираження і способів проявів людської індивідуальності. В передмові до збірки "Толерантність: невловима чеснота" виданої у 1996, Девід Хейд зазначав: "У філософському відношенні толерантність являє собою невловимий концепт. Дійсно, у ліберальних спільнотах протягом останніх трьох століть її визнано однією з фундаментальних етичних і політичних цінностей. У сучасній правовій та політичній риторичі вона, як і раніше, посідає сильну позицію. Але наше тверде переконання в цінності толерантності дотепер не обґрунтоване відповідними теоретичними доказами" [2]. Крім того, важливою складовою розвитку економічної думки є також критика аргументів – це вид критики, який спрямований на обґрунтування безпідставності (хибності або малого ступеня правдоподібності) аргументів, які застосовує пропонент для обґрунтування тези [3].

Конструктивна критика, повага та прийняття різноманіття економічних гіпотез, думок та тверджень є основою для розуміння істини. Наприклад, виникнення класичної політичної економії розпочалось з ідей видатного економіста, лікаря, вченого та політичного діяча Вільяма Петті, котрий зрозумів нездатність меркантилістських доктрин пояснити і обґрунтувати нові процеси і явища, що виникли в наслідок швидкого розвитку мануфактурного виробництва і ринкових відносин в Англії. В. Петті був першим, хто висловив ідею про необхідність пізнання об'єктивних економіч-

* аспірант ВНЗ "Національна академія управління"

них законів, які порівнював із законами природи. Крім того, започаткував математизацію економічного аналізу та економіко статистичні методи пізнання, а також спростував меркантилістські погляди на багатство та джерела його примноження, тощо.

Засновником класичної політичної економії у Франції був П'єр Лепезан де Буагільбер, який також піддавав критиці політику меркантилізму. Проте, у своїх працях П'єр Лепезан де Буагільбер обґрунтував важливість для економічної науки пізнання об'єктивних економічних законів, подібних до законів природи, показав переваги причинно-наслідкового методу дослідження економічних процесів і явищ, тощо [4].

Особливою складовою класичної політичної економії є економічна школа фізіократів. Представники даної школи вважали, що продуктивною працею є не тільки безпосередня праця в сільському господарстві, а і по видобутку корисних копалин, лову риби й т. ін., а також праця, що сприяє збереженню пропорцій у сільському господарстві. Розуміння теоретичних і практичних досягнень фізіократів не можливе без звернення до методології дослідження Франсуа Кене економічних процесів. Одним з її найголовніших елементів стало положення про "природне право", що ґрунтувалося на вченні про "природний порядок". Під "природним порядком" розумілися закони суспільства, що діють як закони природи, по суті, як закони буржуазного ладу. Основою "природного права" було право приватної власності, що може бути визначене, приблизно, як право людини на речі, придатні для її використання. Активне життя школи проходило приблизно з 1756 по 1778 роки й завершило своє існування після виходу у світ книги Адама Сміта "Дослідження про природу та причини багатства народів" у 1776 році [5].

Отже, формування економічної думки здійснюється на двох складах: критиці та толерантності. Важливо, щоб критика завжди була обґрунтованою оскільки, представники класичної школи критикуючи меркантилістську економічну думку використовували не голослівні припущення, а обґрунтовані докази та аргументи, що може розцінюватись, як прояв толерантності до думок опонента.

1. Предмет, метод й роль економічної теорії [Електронний ресурс] – <https://cutt.ly/dteH1d>;
2. А. Бандурка Толерантність чи терпимість?/А. Бандурка// Українська правда [Електронний ресурс] – <https://cutt.ly/nteJyb>;
3. Поняття про критику. Види критики//Студопедия [Електронний ресурс] <https://cutt.ly/VteLSh>;
4. Історія економічних вчень: Навчальний посібник / За ред. В. В. Кириленка. Тернопіль: "Економічна думка", 2007 ст. 39-42 [Електронний ресурс] <https://cutt.ly/lteBAG>;

5. Несененко П.П. Наукова та реформаторська діяльність школи фізіократів як приклад для вирішення деяких сучасних соціально-економічних проблем України/ П.П. Несененко // Економіка харчової промисловості №1 (25) 2015 ст. 5 [Електронний ресурс] <https://cutt.ly/Zte9QK>.

В.М. Панченко*, Є.О. Рожков**

ВЗАЄМОДІЯ АРМІЇ ТА ЦЕРКВИ: ПРОЯВИ РЕЛІГІЙНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ

В умовах сучасності особливого значення набуває переосмислення взаємодії різних соціальних інститутів: а саме Армії та Церкви. В цьому контексті слід зазначити про різні точки зору на це питання, пов'язані з місцем України в світі. Розглянемо один з аспектів, а саме: Україна в просторі толерантності.

16 грудня 1995 року., в день своєї 50-ої річниці, держави – члени ЮНЕСКО прийняли Декларацію принципів толерантності. Серед іншого, Декларація підтверджує, що толерантність – це не поступка чи поблажливість. Це повага і правильне розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, наших форм самовираження і способів проявів людської індивідуальності [1].

Що ж таке толерантність? Толерантність (від лат. *tolerantia* – терпіння) – у загальному значенні здатність приймати щось, не схвалюючи це. На індивідуальному рівні – це здатність сприймати без агресії думки, які відрізняються від власних, а також – особливості поведінки та способу життя інших. Толерантність як процедура вироблення спільного рішення лежить в основі громадянського суспільства. Взаємодія громадян, включених в діяльність таких інститутів як Армія та Церква в сучасній Україні потребує розвитку толерантності та взаємоповаги.

Міністерством оборони України протягом серпня-вересня 2018 року було проведено соціологічне дослідження "Стан задоволення релігійних потреб військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей" [2]. В рамках даного дослідження, респондентам пропонувалось виразити своє ставлення до тих чи інших форм взаємодії Армії та Церкви. Для зручності порівняння ступеня підтримки цих форм взаємодії Армії та Церкви було

* старший науковий співробітник Науково-дослідного центру гуманітарних проблем Збройних Сил України.

** молодший науковий співробітник Науково-дослідного центру гуманітарних проблем Збройних Сил України.

перетворено номінальну шкалу у трибальну порядкову (умовно метричну) з присвоєнням кожній кодовій позиції відповідного балу: 3 – бажана форма взаємодії; 2 – ставлюсь нейтрально/важко відповісти; 1 – не бажана. Найбільш бажаними формами взаємодії Армії та Церкви опитані військовослужбовці вважають участь священників у військових ритуалах та організацію святкування релігійних свят у військових частинах (по 2,42 бали за три бальною шкалою). Далі за рейтингом ідуть душпастирська опіка військовослужбовців під час бойових дій, діяльність священнослужителів серед миротворців (по 2,36 бали), благословення військовослужбовців в умовах виконання завдань (2,32), проведення бесід на морально-етичні та патріотичні теми (2,31), надання душпастирської допомоги в скрутних службових та сімейних обставинах – 2,30 бали. Замикають відповідний рейтинг наступні форми церковно-армійської взаємодії: викладання основ віровчення на території військових частин (2,08 бала), вивчення Біблії у гуртках (2,07) та концерти християнської музики (2,04 бали).

При дослідженні ставлення військовослужбовців до служби військового духовенства (капеланської служби) у Збройних Силах України понад 64% опитаних оцінюють її діяльність позитивно або скоріше позитивно. Кожному четвертому респонденту (24,7%) було важко відповісти на це питання. Негативно або скоріше негативно до служби військового духовенства ставляться менше 10% військовослужбовців. Понад 43% військовослужбовців зазначили, що їм особисто не потрібен військовий священник (капелан). Проте, більше чверті опитаних (28,6%) вказали, що він їм потрібен. Майже 28% респондентів не змогли визначитись з цього питання і обрали варіант відповіді "важко відповісти".

Слід зазначити, що майже третина опитаних військовослужбовців терпимо ставляться до того, щоб духовну опіку над підрозділом (в тому числі релігійні обряди перед строєм) здійснювали священники іншої конфесії, ніж тієї, до якої вони себе відносять. Кожен п'ятий респондент ставиться до цього позитивно, стільки ж негативно. При цьому, військовослужбовці південного регіону більш негативно ставляться до того, щоб духовну опіку над підрозділом здійснював священник іншої конфесії, ніж ті, що проходять військову службу у західному регіоні. Чверть військовослужбовців не змогла відповісти на поставлене питання. Серед окремих відповідей ("інше") було вказано: "ставлюсь нейтрально", "на мене це ніяк не впливає в плані віросповідання", "прийнятні всі крім Московського патріархату".

На запитання анкети: "Чи доводилося Вам в умовах ведення бойових дій взаємодіяти з військовими священниками чи капеланами?" понад половина респондентів (53,0%) надала негативну відповідь. Позитивно

відповіли 22,9% респондентів. Ще 24,1% опитаних зазначили, що в умовах ведення бойових дій їм "іноді" доводилось взаємодіяти з військовими священиками (капеланами).

Результати дослідження демонструють деякі відмінності у толерантності з питань релігійних конфесій у громадян різних регіонів. Це потребує формування більшого рівня цієї якості громадян у питаннях віри.

Таким чином, толерантність є базовою цінністю відкритого суспільства, тому критичне мислення, свобода і відповідальність особистості у відкритому суспільстві становлять фундамент демократії.

Отже, можна зробити висновок про те, що Україна може виконувати місію толерантної держави у світі, в якій люди будуть благополучними і щасливими.

1. Декларація принципів толерантності. Затверджена резолюцією Генеральної конференції ЮНЕСКО 16 листопада 1995 року. Релігія в Україні 8.04.2011 р.
2. Стан задоволення релігійних потреб військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей. К.: Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України, 2018. 52 с.

Н.О. Поляк *

ЗАПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТІВ БЕЗПЕКИ ТА БЛАГОПОЛУЧЧЯ ДИТИНИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ

Одним із критеріїв соціального благополуччя суспільства будь-якої країни є те, наскільки добре в цій країні опікуються дітьми, зокрема станом їх здоров'я, безпекою, матеріальним благополуччям, забезпеченням освіти та розвитку талантів, соціалізацією тощо. Можна сказати, що певною мірою рівень захищеності (безпеки) і благополуччя дітей в державі відображає результативність національної політики у сфері прав дитини.

Законом України "Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантій безпеки дітей" від 07.11.2017 р. внесено зміни до Законів України "Про охорону дитинства" та "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики", де акцентовано увагу на створенні ефективної системи забезпечення реалізації та захисту прав дитини та створенні умов для повноцінного життя і розвитку дитини, її безпеки та благополуччя. Таким чином,

* к.е.н., завідувач відділу досліджень у сфері соціального захисту та міжнародного співробітництва Науково-дослідного інституту праці і зайнятості населення.

питання безпеки та благополуччя дитини однією з важливих сфер національних інтересів України, від яких залежить сталий розвиток суспільства.

Взагалі питання безпеки і благополуччя дитини вперше з'являється у Національній стратегії у сфері прав людини (затверджена Указом Президента №501/2015 від 25.08.2015 р.), де одним із стратегічних напрямів визначено забезпечення прав дитини, а встановлення мінімальних стандартів безпеки та благополуччя дитини віднесено до очікуваних результатів, поряд з іншими.

Для реалізації вищевказаної Стратегії розроблено "План заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року" (затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1393-р від 23.11.2015 р.), яким передбачено низку заходів у сфері формування та запровадження стандартів безпеки та благополуччя дитини. Сьогодні ці напрями залишаються актуальними, які потребують опрацювання.

Слід визнати, що існуюча в Україні система захисту прав та інтересів дитини не повною мірою відповідає вимогам часу, що підтверджується положеннями Державної соціальної програми "Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини" на період до 2021 року, (затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 30 травня 2018 р. № 453). Разом з тим, одним із напрямів у зазначеній Програмі також визначено необхідність розроблення та затвердження мінімальних стандартів благополуччя та безпеки дитини з метою створення сприятливих умов для життя та розвитку дитини.

У економічно розвинутих країнах, таких як Великобританія, США, Туреччина, Австралія, Канада тощо, існують стандарти безпеки (захисту) та благополуччя дитини, які вимірюються відповідними параметрами та показниками (індексами). Наприклад, індекс благополуччя дитини (Child Well-being Index), розроблений у 2004 році в США Фондом дитячого розвитку, включав сім показників: економічне (фінансове) благополуччя сім'ї; взаємини дитини з членами семи і з однолітками; здоров'я сім'ї; поведінку дитини (включаючи поведінку, що знижує рівень безпеки життя: вживання наркотиків, алкоголю і т.д.); досягнення дитини в галузі освіти; включення дитини в життя групи, спільноти (участь в освітніх, економічних і політичних інститутах); емоційне благополуччя дитини. За близькою цій системі оцінювання дитячого благополуччя аналізується становище дітей в різних країнах у даний час. Крім проведення досліджень, індекс благополуччя дитини використовується також для привернення уваги політиків і суспільства до проблем дитинства, які потребують швидкого вирішення як з боку держави, так і громадськості в цілому. Забезпечення кожній дитині

захисту та турботи, що необхідні для її благополуччя, сприяють прийнятті державами відповідні законодавчі та адміністративні заходи [1]. Таким чином, благополуччя дитини є важливим пріоритетом національних політик багатьох країн.

Ще одним прикладом, корисним для вивчення, є досвід штату Вікторія (Австралія), де у 2005 році було прийнято Закон про благополуччя та безпеку дітей (Child Wellbeing and Safety Act) та, відповідно до якого, були розроблені стандарти безпеки дітей, які впровадженні з 1 січня 2017 року [2].

Загалом, досвід зарубіжних країн щодо побудови системи стандартів безпеки та благополуччя дитини доводить, що кожна держава має власний набір параметрів забезпечення та стандартів, котрі дозволяють оцінювати рівень безпеки і благополуччя дитини. Необхідно зазначити, що ці параметри охоплюють ті напрями або сфери, у яких реалізуються основні базові потреби дитини та її права.

Наразі в Україні робота щодо розробки стандартів безпеки і благополуччя дитини знаходиться на етапі вивчення міжнародного досвіду, формування пропозицій та рекомендацій. Гарним доробком у цій сфері є виконане дослідження Науково-дослідним інститутом праці і зайнятості населення Мінсоцполітики та НАН України у 2018 р. за темою "Розроблення пропозицій щодо затвердження стандартів безпеки та благополуччя дитини: формування та запровадження міждержавних, державних, міжгалузевих, галузевих стандартів безпеки та благополуччя дитини; визначення на законодавчому рівні мінімальних стандартів безпеки та благополуччя дитини та цільових індикаторів національної політики у сфері прав дитини" [3]. У результаті цього дослідження запропоновано глосарій основних термінів у сфері безпеки та благополуччя дитини для України; обґрунтовано національні параметри вимірювання стандартів безпеки і благополуччя дитини, визначені за основними напрямками (сферами) життєдіяльності дитини (а саме: здоров'я, матеріальне благополуччя, освіта, сімейне середовище та соціальна участь, ризики та безпека); розроблено рекомендації щодо формування та запровадження міждержавних, державних, міжгалузевих, галузевих стандартів безпеки та благополуччя дитини та також розроблено пропозиції до проекту міжвідомчого нормативно-правового акта щодо затвердження відповідних стандартів. Проте, зазначені результати дослідження є першими кроками на шляху формування та запровадження стандартів безпеки і благополуччя дитини в Україні. Необхідно продовжувати дослідження за цим напрямом, що вимагає тісної співпраці між усіма сторонами державної влади, суспільства та громадськими організаціями. Наразі актуальним є питання відпрацювання та роз-

роблення системи показників та індикаторів для визначення стандартів безпеки та благополуччя дитини.

1. Цинченко Г.М. Благополучие детей в контексте новых социальных исследований в западных странах // Вестник ПНИПУ. Социально-экономические науки. 2017. № 1. С. 76-88
2. Review of Victoria's Child Safe Standards: issue paper // State of Victoria, Department of Health and Human Services, Melbourne, November 2018. URL: https://s3.ap-southeast-2.amazonaws.com/hdp.au.prod.app.vic-engage.files/3415/4465/6231/Child_Safe_Standards_Review_-_Issues_Paper.pdf (date of visit: 18.03.2019)
3. Розроблення пропозицій щодо затвердження стандартів безпеки та благополуччя дитини: формування та запровадження міждержавних, державних, міжгалузевих, галузевих стандартів безпеки та благополуччя дитини; визначення на законодавчому рівні мінімальних стандартів безпеки та благополуччя дитини та цільових індикаторів національної політики у сфері прав дитини: звіт про НДР / Київ: НДІПЗН Мінсоцполітики та НАН України; наук. керівник, к.е.н. Н.О. Поляк. К.,2018. 266 с.

І.М. Терюханова*

ТОЛЕРАНТНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ – ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

В наше сучасне життя поняття "толерантність" прийшло до нас завдяки європейській спрямованості України. Через багатоаспектність "толерантності" у теорії сучасного наукового знання мають місце різні підходи до розуміння цього феномену.

Вікіпедія трактує "толерантність" (від лат. *tolerantia* – "стійкість, витривалість"; "терпимість"; "допуск") – у загальному розумінні слова – як "допустиме відхилення". Філософський аспект пропонує розгляд толерантності як готовності постійно і з гідністю сприймати особистість, річ або подію, як терпіння, терпимість, витримка, примирення. Політичний контекст центрує увагу на повазі до свободи іншої людини, її поглядів, думок, поведінки. Соціологія трактує толерантність як милостивість, делікатність, прихильність до іншого тощо. У загальнопедагогічному контексті толерантність трактується як готовність прийняти інших такими, якими вони є, і взаємодіяти з ними на засадах згоди і порозуміння [1].

* к.е.н., завідувач відділом удосконалення професійно-класифікаційних та професійно-кваліфікаційних систем Науково-дослідного інституту праці і зайнятості населення Міністерства соціальної політики України і НАН України.

На нашу думку, толерантність – це терпимість, обов'язково підкріплена повагою до іншої людини, її світогляду. Без поваги толерантність буде зверхньою, вимушеною і не досягне мети – жити у мирі і злагоді зі всіма, відноситись до кожного без дискримінації. Закладається вона у сім'ї, школі і еволюціонує протягом всього життя людини. Також дуже значний вплив на виховання толерантності в людині має Віра та Церква з любов'ю до ближнього, терпінням, смиренням та іншими цінностями.

Аналіз результатів проведених соціологічних опитувань свідчать, що переважна більшість української молоді вважають себе толерантними. Так, опитування молоді віком від 13 до 25 років щодо толерантності, проведене у 19 містах 13 областей України в рамках загальноукраїнської кампанії "Толерантність як шлях до Європи" у 2007 році, свідчить, що 75,99% молодих людей вважає, що толерантність – це взаємна повага, сприйняття поглядів іншої людини, 19,03% вважає, що це – вимушене терпиме ставлення і стримування своїх негативних почуттів до представників інших національностей, рас, людей іншого кольору шкіри, віросповідання і т.д., 4,87% – що це політична і правова вимога до життя у сучасному суспільстві. На питання "Чи вважаєте ви себе толерантною людиною?" 67,95% школярів та студентів відповіли ствердно, і лише 5,21% сказали "ні" [2].

Серед опитаних молодих людей 59,23% й особисто відчували до себе прояви нетерпимості, при цьому причинами нетерпимості 37,15% вважають низький рівень особистої культури, 40,88% – різниця світоглядних цінностей, 23,78% – забобони та упереджене ставлення до людей [2].

На питання: "Чи вбачаєте Ви загрозу своїй безпеці та спокою, якби Вашими сусідами були наркозалежні?" 85,58% опитаних відповіли "так", 83,81% вважають загрозу своєї безпеки у сусідстві з алкозалежними, 79,34% – з особами із злочинним минулим, 57,42% – з ВІЛ-інфікованими та хворими на СНІД, 65,23% – з ромами (циганами), 39,41% – з особами з нетрадиційною сексуальною орієнтацією, 20,95% – з афроамериканцями [2]. Саме по відношенню до цих категорій молодь не є толерантною.

Інше опитування, яке проводилось у липні-серпні 2017 року серед 2000 респондентів у віці 14-29 років, свідчить, що найменший рівень толерантності українська молодь виявляє до наркозалежних та колишніх ув'язнених. На питання, як би ви поставилися до проживання в одному районі з різними категоріями осіб, ці дві групи набрали найбільшу кількість відповідей "дуже погано" – 71% та 59% відповідно. На третьому місці за негативним ставленням – сексуальні меншини: 40% української молоді зовсім не хотіли б бачити гомосексуалів своїми сусідами. Не користується довірою молоді роми: зовсім погано або погано до мешкання по сусідству з ними ставляться 56% української молоді [3].

Таким чином, вказані результати опитування молоді щодо толерантності виявили такі аспекти:

По-перше, в обох опитуваннях дослідження толерантності зводиться до питання проживання поруч з певними категоріями населення, що значно звужує сферу застосування толерантності. По-друге, запропоновані в обох опитуваннях категорії населення також не дають змогу проаналізувати толерантність української молоді повною мірою. По-третє, незважаючи на те, що переважна більшість молоді у опитуванні 2007 року теоретично вважають себе толерантними (майже 68%, і лише 5,21% молоді не вважають себе такими), оцінити рівень толерантності української молоді на практиці за результатами подібного опитування неможливо.

Толерантність неможливо проявляти лише по відношенню до найближчих сусідів. Вона або є, або немає – у транспорті, у магазинах, у школі, на роботі, в церкві, при спілкуванні, під час відпочинку – всюди. І на основі того факту, що ти лише поділяєш погляди на запропоноване поняття, не можна вважати себе толерантною людиною.

Всі ми різні. Проте толерантність є ознакою цивілізованого суспільства; суспільства, в якому в мирі і злагоді живуть люди різних національностей, віросповідань, рівня достатку, стану здоров'я, поглядів на майбутнє.

Щодо сучасних соціологічних опитувань, то враховуючи відсутність однозначного трактування поняття "толерантність" в українському суспільстві, необхідно, на нашу думку, при проведенні чергового опитування ставити сучасній молоді відкриті питання, зокрема: "Що на Вашу думку є "толерантність"? "Чи вважаєте Ви себе толерантною людиною?" "Як саме Ви проявляєте толерантність?" При цьому не слід обмежуватись запропонованими у вказаних опитуваннях категоріями, а саме дослідити толерантність по відношенню до літніх людей, до осіб з інвалідністю та інших. Лише так можливо дослідити питання, наскільки толерантна українська молодь не лише в теорії, але й на практиці.

1. Вікіпедія // <https://uk.wikipedia.org/wiki/Толерантність>
2. Толерантність як шлях до Європи": результати опитування молоді// http://www.irf.ua/allevnts/news/tolerantnist_yak_shlyakh_do_evropi_rezultati_opituvannya_molodi/
3. Молоді українці найбільше ненавидять наркоманів, колишніх зеків, гомосексуалів та циган // https://dt.ua/UKRAINE/molodi-ukrayinci-naybilshe-nenavidyat-narkomaniv-kolishnih-zekiv-gomoseksualiv-ta-cigan-261536_.html

СУСПІЛЬНІ ЦІННОСТІ СУСПІЛЬСТВА ТА ІНДИВІДУАЛЬНІ ЦІННОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Сучасна філософська аксіологія послуговується положенням про суб'єкт-об'єкту природу цінностей, світ яких утворює сама людина. Цінності сприймаються людиною як оцінки, набуваючи при цьому морального значення. Функції оцінки (ідеал, воля) та спонукання притаманні кожній людській особистості. Світ цінностей багатоманітний. Інколи їх поділяють на "нижчі" (матеріальні) і "вищі" (духовні). Цінності класифікують також відповідно до їх носіїв: а) вселюдські цінності б) індивідуальні цінності в) національні цінності. У будь-якій сфері людського життя функціонує своя система цінностей.

Система цінностей формується через активність особистості, суб'єктивного реагування на вплив біосоціального середовища, основу мотиваційної сфери якої становлять потреби. Суттєвою характеристикою потреб є їх суспільно-особистісний характер. Потреби індивіда пов'язані з потребами і цінностями суспільства, вони формуються і розвиваються в контексті останніх. Їх не можна зрозуміти, не досліджуючи соціально-історичний розвиток суспільства. Належність до спільноти є однією з найважливіший детермінант мотиваційної сфери особистості. В процесі розвитку індивіда і зміни його соціального середовища змінюється і система його потреб [1].

Класичною вважається піраміда потреб А. Маслоу, яка включає п'ять рівнів: фізіологічні ,потреби в безпеці, соціальні потреби, потреби в повазі потреби в самовираженні, самореалізації. А. Маслоу вважав, що спочатку задовольняються потреба нижчого порядку, а потім задовольняється наступна за значимістю.

З метою визначення пріоритетних потреб та індивідуальних цінностей студентської молоді, співвідношення індивідуальних цінностей із суспільними цінностями, автором було проведено опитування серед студентів Таращанського державного технічного та економіко-правового коледжу відділення "право". В опитуванні взяли участь студенти 2-4курсів, віком від 17 до 21 року, переважно жителі провінційних містечок та сіл, всього – 72. Результати опитування показали, що найважливішою життєвою метою респондентів є створення міцної сім'ї (більше 30%), реалізація себе як спеціаліста та досягнення високого матеріального статку (біля 30%). Ово-

* студентка III курсу Таращанського державного технічного та економіко-правового коледжу.

лодіння професією, професійний кар'єрний ріст, бути просто порядною людиною (20-25%). Найменший вибір – це створення свого бізнесу, віра в Бога та виконання його заповідей, максимально користуватися життєвими вітхами (2-7%). Дозволялось вибирати кілька позицій. Можна зробити висновок, що зберігається тенденція дотримання моральних консервативних принципів (сім'я, робота), але викликає питання низький рівень прагнення до створення свого бізнесу, амбіцій (прагнення до високого соціального статусу), значення церкви і релігії в житті молоді. Серед суспільно – особистісних проблем нашу молодь найбільше турбує професійна перспектива (41,7%), матеріальне становище (33%), війна на Сході (25%), здоров'я (23,6%). Найменше – проблеми церкви, стосунки з рідними, зростання злочинності та інші, в тому числі здоровий спосіб життя. Серед інформаційних джерел студенти найбільше довіряють офіційним сайт-сторінкам (33,3%), та очевидцям тих чи інших подій (29,1%). Найменше – газетам, журналам, одномумцям в соціальних мережах. Своє майбутнє з Україною пов'язують 61% респондентів і 43% – з трудовою міграцією за кордон, оцінюючи свої шанси досягнення мети як достатньо високі (біля 80%) [2].

Значення і значимість цінностей загострюється в періоди радикальних суспільних змін, коли відбувається переорієнтація, переоцінка цінностей. За таких обставин активізується потяг до вічних цінностей, як справедливість, порядність, відповідальність, обов'язок. Все це надає нових стимулів до осмислення проблеми людини, яка своєю діяльністю здатна створювати або руйнувати світ цінностей.

В результаті теоретичного аналізу та практичного дослідження проблеми, висновок :

1. Ієрархія цінностей як індивідуальних так і суспільних може змінюватись. Це залежить від впливу глобалізаційних процесів в політичній, економічній та культурних сферах, широкомасштабному розвитку інформаційних технологій. Не менш значимим є фактор загрози незалежності українській державі, її духовна, екологічна та інші безпеки.

2. Змінюється не тільки ієрархія потреб, цінностей, але і їх якість. В сучасному суспільстві будь-яку роботу можна знайти, але людина шукає ту, яка їй до вподоби, яка її задовольняє. Потреба самовираження (вища потреба) інтегрує в потребу матеріального задоволення (нищу потребу).

3. Не поділяємо думку А. Маслоу про те, що спочатку задовольняється потреба нижчого порядку, а потім задовольняється наступна за значимістю. Дослідження показують, що при наявності і незадоволенні потреб нижчого порядку в певних обставинах (окупація, війна) актуалізуються потреби і цінності вищого порядку, які в певній мірі виконують компенсаторну функцію.

судової влади та правоохоронних органів. Юрист повинен вміти захистити громадян від свавілля сильних та наділених владою; забезпечити справедливий розподіл благ та обов'язків; забезпечити рівну відповідальність усіх громадян перед законом і суспільством; забезпечити верховенство права.

Сучасне українське суспільство є надзвичайно складним, поліаспектним, неоднозначним, суперечливим, одночасно, самобутнім соціально-правовим феноменом. Стійкими залишаються тенденції розпаду сім'ї та шлюбу; загострення криміногенної ситуації в країні, що в великій мірі пов'язано з війною на Сході та завезенням нелегальної зброї в країну; збільшення кількості суїцидів; посилення підліткової жорстокості; соціальне зuboжіння, яке призводить до розчарувань, правопорушень.

Індивідуальні цінності особистості, які відображаються в її світогляді, формуються і змінюються протягом всього її життя. На формування індивідуальних цінностей особистості впливає як і стан громадянського суспільства, основні політичні події, так і сімейні стосунки, традиції.

Значну роль у вихованні майбутніх правників відіграють вищі навчальні заклади. Перш за все, у вищих навчальних закладах з підготовки юристів треба посилити увагу у навчально-виховному процесі до суспільно-політичних цінностей і до людини як найвищої цінності суспільства. Практика свідчить, що широкий кругозір, багатий внутрішній світ підвищують професіоналізм юристів.

Слід зупинитись на тому моменті, що термін "духовність" походить від слова дух, що є релігійним терміном. Отже, в основі духовності в його первинному значенні лежить релігійний світогляд. Загалом вчені виділяють такі види світогляду як науковий, релігійний та буденно-життєвий, останній з яких є найменш стійким.

В нашій країні церква та держава розділені, хоча це не позбавляє права громадян, в тому числі студентів, долучатися до християнських цінностей. Чи передбачено це навчально-виховним планом? Перша проблема в тому, що в Україні є ряд різних церков християнського віровчення. Друга в тому, що якщо студенти ВНЗ 3-4 рівня акредитація знайомляться з дисципліною "Релігієзнавство", то для студентів ВНЗ 1-2 рівня акредитації не передбачений навіть модуль в структурі "Соціології" чи "Основ філософії". Хорошою є практика введення в шкільну програму курсу "Основи релігійної етики" на основі рішення Тернопільської облради. Чому б не запозичити такий досвід?

Процес формування духовної культури у студентів-майбутніх фахівців права буде результативним тільки тоді, коли буде мати конкретний характер; бути цілеспрямованим, тобто орієнтованим на загально-

людські правові, моральні, естетичні цінності; буде пов'язаний з різними формами практичної діяльності; буде комплексним, тобто поєднувати різні форми навчання та виховання.

Сьогоднішні студенти – це завтрашні повноцінні професіонали. Саме від них буде залежати подальша трансформація українського соціуму до громадянського суспільства та правової держави.

1. Формування особистості майбутнього фахівця права. Праці: статті матеріали конференцій "круглих столів"(2016р.) Є. С. Мануйлов. Х.: Право, 2016. 216 с.
2. Бубик П. Ідентичність як фактор політичної культури // Людина і політика. 2015. № 2. С. 62-67.
3. <http://lib.iitta.gov.ua/5828/1/2.pdf>

Наукове видання

**Суспільно-науковий проект
"Духовні цінності українського суспільства
у світлі співпраці суспільствознавства і богослов'я"
(2001-2019)**

Толерантність як цивілізаційна ознака сучасного демократичного суспільства

XVIII

НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

Відповідальний за випуск: Баранівський В.Ф.

Відповідальний технічний редактор
та комп'ютерна верстка *Цаплук І.В.*

Підп.до друку 21.10.2019. Формат вид. 60x84^{1/16}
Папір офсет. № 1. Офс. друк. Гарн. "Times New Roman Cyr"
Ум. друк. арк. 9,92. Обл.-вид. арк. 10,16.
Наклад 300 прим. Зам. 99.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 1824 від 02.06.2004.

ВНЗ «Національна академія управління»
03151, Україна, м. Київ, вул. Ушинського, 15, км. 312.
тел. 242-24-46, 242-24-64, 242-10-95,
www.nam.kiev.ua, eco@nam.kiev.ua, NAU-kniga@ukr.net

Віддруковано згідно з наданим оригінал-макетом
ТОВ «Наш Формат»
Україна, 02105, м. Київ, пр-т. Миру, 7